

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

**ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟ-
ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΛΟΓΟ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΗΣ ΧΑΪΤΙΔΟΥ ΡΑΦΗΛΙΑΣ

ΦΛΩΡΙΝΑ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2023

Περιεχόμενα

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟ-ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΛΟΓΟ	1
Εισαγωγή	7
Εισαγωγή	7
Πολιτική Διαφορετικότητα και Ιδεολογικοποίηση	8
<i>Πολιτική Διαφορετικότητα και Πολιτικές Στάσεις</i>	8
<i>Ιδεολογία και Ιδεολογικά Διλήμματα</i>	9
Πολιτική Διαφορετικότητα, πολιτικές στάσεις, ιδεολογία και Μ.Κ.Δ	11
<i>Ψηφιοποίηση</i>	11
<i>Καθημερινός και πολιτικός λόγος</i>	12
<i>Τα ΜΚΔ ως βήμα πολιτικής έκφρασης</i>	13
<i>Ο (μη) πολιτισμένος λόγος στο διαδίκτυο</i>	14
<i>Αυτό-επιλογή και Διαφορετικότητα</i>	16
<i>Ψηφιακό Χάσμα: ο ρόλος της εκπαίδευσης, του πληροφοριακού αλφαριθμητισμού και της ηλικίας</i>	17
Απο-ιδεολογικοποίηση	20
<i>Εννοιολόγηση</i>	20
<i>Η κυρίαρχη ιδεολογία</i>	20
<i>Η διαδικασία της απο-ιδεολογικοποίησης</i>	22
Απο-ιδεολογικοποίηση και κοινωνική δράση/αλλαγή στα Μ.Κ.Δ	23
Ελευθερία της έκφρασης.....	27
Στόχος και Ερευνητικά Ερωτήματα	29
Μέθοδος.....	31
<i>Μεθοδολογία έρευνας</i>	31
<i>Δευτερογενή δεδομένα για τον σχεδιασμό της συνέντευξης</i>	33
<i>Η διαδικασία της συνέντευξης</i>	35
<i>Μέθοδος Ανάλυσης του υλικού</i>	35
<i>Αναλυτική διαδικασία</i>	36
Ανάλυση και Συμπεράσματα	37
Θεματική 1 ^η – Τα όρια της ελευθερίας ανά πλαίσιο.....	37
1.1 <i>Η διαδικτυακή τοποθέτηση ως έκφραση που περιορίζεται προς αποφυγή αντιδράσεων</i> ..37	
1.2 <i>Η νομοθέτηση της αναστολής περιεχομένου στα ΜΚΔ ως ανάγκη</i>	42
1.3 <i>Τα ΜΚΔ ως ένα μέσο που χρησιμοποιείται από όλους</i>	46
Θεματική 2 ^η - Πρόταγμα (δίλημμα) της ατομικής επιλογής.....	51
Θεματική 3 ^η - Έκθεση σε διαφορετικό περιεχόμενο	56

<i>3.1 Η πολιτική διαφορετικότητα στα ΜΚΔ ως κάτι θετικό που μπορεί να έχει και αρνητικά στοιχεία</i>	56
<i>3.2 Η επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο ως αναπόφευκτη</i>	60
<i>3.3 Η επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο ως επιλογή για εξασφάλιση ολιστικής γνώμης</i>	63
Θεματική 4^η - Ο επιχειρηματολογικός λόγος και διαλλακτικότητα ως κανονικότητες πολιτισμένης διάδρασης	67
<i>4.1 Η διαλλακτικότητα ως κριτήριο για (έναρξη/ συνέχιση/ αποδοχή) επικοινωνίας</i>	67
<i>4.2 Η ανάπτυξη κριτικής σκέψης ως απαραίτητη για την αξιολόγηση της πολιτικής διαφορετικότητας</i>	71
Θεματική 5^η – Διαφορετικές κατασκευές πολιτειότητας	76
Συζήτηση	84
<i>Συμβολή, Περιορισμοί και Μελλοντικές προτάσεις</i>	89
Βιβλιογραφικές Αναφορές	91
Παράρτημα	120
Παράρτημα 1.1	120
Παράρτημα 1.2	122

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διερευνά τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης ως ένα βήμα έκφρασης, επικοινωνίας και δράσης, εστιάζοντας στη διαχείριση διαφορετικού ιδεολογικού περιεχομένου και στις κατασκευές της ελευθερίας έκφρασης. Η έρευνα στοχεύει στη διερεύνηση του λόγου που παράγεται συζητώντας την λειτουργία των κοινωνικών μέσων ως πλαισίων ιδεολογικής έκφρασης και δράσης. Αντλώντας από τη «στροφή στον λόγο», αναλύονται οι κατασκευές και παραδοχές στο λόγο, οι ρητορικές στρατηγικές, τα ιδεολογικά διλήμματα και οι πόροι, από τους οποίους αντλεί ο λόγος. Τα ευρήματα αναδεικνύουν μια διάκριση ανάμεσα σε γνώστες και μη, εννοώντας σε πληροφοριακά/ψηφιακά εγγράμματος και μη. Η διάκριση αυτή διαμεσολαβεί την οριοθέτηση της ελευθερίας και της διαφορετικότητας έναντι της ασυδοσίας, επιδρά στην ικανότητα επιλογής περιεχομένου και στην διαχείριση της επικοινωνίας με άτομα διαφορετικών ιδεολογιών. Ακόμα, η κατασκευή του διαδικτύου ως πλαισίου δράσης κινητοποιεί λόγο που προτρέπει για εκτός σύνδεσης κινητοποίηση. Εν κατακλείδι, τα ευρήματα συζητιούνται με μέριμνα στο ψηφιακό χάσμα και τις κοινωνικές ανισότητες, αντλώντας από το παράδειγμα της Απελευθερωτικής Ψυχολογίας και της Κριτικής Κοινωνικής Ψυχολογίας.

Λέξεις-κλειδιά: ιδεολογία, απο-ιδεολογικοποίηση, πολιτική δράση, πολιτική διαφορετικότητα, Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

Abstract

This thesis explores Social Media as a platform for expression, communication, and action while focusing on the management of different ideological content and constructions of freedom of expression. This research aims to explore the discourse produced while discussing the function of social media as a framework for ideological expression and action. Drawing on “the turn to discourse”, the constructions and assumptions in discourse, rhetorical strategies, ideological dilemmas, and the resources from which these discourses draw upon are analyzed. The findings suggest a distinction between knowledgeable and non-knowledgeable users, media/digitally literate, and non-literate ones. This distinction mediates the demarcation of freedom and diversity versus impunity, which filters the ability to choose content and manage communication with people with different ideological views. Moreover, the construction of the Internet as a space for action mobilizes discourse for encouraging offline mobilization. In conclusion, the findings are discussed with a focus on the digital divide and social inequalities, drawing on the paradigm of Liberation Psychology and Critical Social Psychology.

Keywords: ideology, de-ideologization, political action, political diversity, Social Media

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επόπτριά μου, Δρ. Μαρία Ξενιτίδου, για τη σταθερή παρουσία, την έμπνευση και γνώση που αποκόμισα καθ' όλη τη συνεργασία μας και το οικογενειακό και φιλικό μου περιβάλλον για την υποστήριξη τους.

Εισαγωγή

Εισαγωγή

Η εργασία διερευνά την πολιτική διαφορετικότητα, τις πολιτικές στάσεις και ιδεολογίες και την απο-ιδεολογικοποίηση στο πλαίσιο της ψηφιοποίησης στον πολιτικό καθημερινό λόγο. Κεντρικό στοιχείο αποτελεί η έκφραση των παραπάνω χαρακτηριστικών στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ). Συγκεκριμένα, αυτά επιλέγονται, καθώς η ευρεία χρήση τους έχει κινητοποιήσει έρευνα για την επίδραση τους στη δημοκρατία (Hassan, 2023· Lorenz-Spreen et al., 2023). Επιλέχθηκαν προς διερεύνηση, καθώς είναι ενδιαφέρον ότι η ιδεολογία επιδρά στην παραγωγή, επιλογή, διαχείριση και ερμηνεία του περιεχομένου και της πληροφόρησης, που ακολούθως επηρεάζουν την πολιτική εμπλοκή (Kim, 2023).

Η απο-ιδεολογικοποίηση επιλέχθηκε προς διερεύνηση, καθώς τα ΜΚΔ φαίνεται να ενισχύουν τον ψηφιακό ακτιβισμό, αλλά και να συμβάλλουν στην προώθηση ενός κυρίαρχου λόγου, που αναπαραγάγει σημαντικά την κυρίαρχη ιδεολογία (Weismueller et al., 2022), που στην σύγχρονη εποχή αποδίδεται στον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό (Brockmann & Garrett, 2022· Malherbe, 2022). Επιπλέον, η ελευθερία έκφρασης διερευνάται, διότι η εξαγορά του Twitter έχει κινητοποιήσει λόγο περί αναστολής περιεχομένου και οριοθέτησης της ελευθερίας έκφρασης στα ΜΚΔ (Jia & Xu, 2022). Η εργασία επιστημολογικά ακολουθεί τον κοινωνικό κονστρουξιονισμό, καθώς η ερευνήτρια ερμηνεύει την γνώση ως υποκειμενική, ασπαζόμενη την υποκειμενικότητα στην κατασκευή της πραγματικότητας και αντιλαμβανόμενη τη γλώσσα ως εργαλείο ερμηνείας και κατασκευής.

Η εργασία εκκινεί με την βιβλιογραφική ανασκόπηση του θέματος. Ακολουθεί η περιγραφή της μεθόδου και του ερευνητικού σχεδιασμού. Έπειτα, παρατίθενται η ανάλυση, από την οποία προέκυψαν πέντε αναλυτικά κεφάλαια, όπου παρουσιάζονται λογοαναλυτικά τα ευρήματα της έρευνας. Στο τέλος συζητιούνται οι συνέπειες των ευρημάτων για τη

συντήρηση κοινωνικών και ψηφιακών ανισοτήτων, ενώ παρουσιάζονται η συμβολή της έρευνας, οι περιορισμοί της και προτάσεις για να αρθούν οι τελευταίοι σε μελλοντικές έρευνες.

Πολιτική Διαφορετικότητα και Ιδεολογικοποίηση

Πολιτική Διαφορετικότητα και Πολιτικές Στάσεις

Η διαφορετικότητα αποτελεί μια πολυδιάστατη και δύσκολα προσδιοριζόμενη έννοια. Σε πολιτικό επίπεδο, εξαιτίας της τάσης των ατόμων να επιλέγουν να εκτίθενται σε συγκεκριμένο περιεχόμενο, η διαφορετικότητα κατασκευάζεται και γίνεται αντιληπτή ποικιλοτρόπως από άτομα διαφορετικών πολιτικών στάσεων (Howard et al., 2022). Στην παρούσα εργασία, η πολιτική διαφορετικότητα γίνεται αντιληπτή ως το στοιχείο που εκφράζει την ποικιλία πολιτικών στάσεων και ιδεολογιών (Hoewe & Peacock, 2020· Howard et al., 2022· Johnson & Roberto, 2019· Shah et al., 2017).

Οι στάσεις είναι μια σχετικά συνεχής αξιολόγηση ενός ατόμου ή θέματος, που σύμφωνα με την APA, «προέρχονται από συγκεκριμένες πεποιθήσεις, συναισθήματα και προηγούμενες συμπεριφορές που σχετίζονται με αυτά τα αντικείμενα» (APA, n.d.). Η ηλικία (Elliott & Earl, 2018· Tomczyk et al., 2019), το φύλο, η εθνότητα και η τάξη αποτελούν καθοριστικής σημασίας προβλεπτικοί παράγοντες των κοινωνικών στάσεων, καθοδηγώντας την μελέτη της κοινής γνώμης. Αυτά τα χαρακτηριστικά συνδεδεμένα με την κοινωνική θέση, τις ατομικές εμπειρίες και συλλογικές ταυτότητες υποδεικνύουν τη διαμόρφωση των στάσεων απέναντι στην πολιτική (Schnabel, 2018).

Οι πολιτικές στάσεις βιώνονται ως πολύ σημαντικές για τον αυτό-προσδιορισμό, επηρεάζοντας τις σχέσεις, την κοινωνική δράση και την οργανωσιακή/επαγγελματική τους συμπεριφορά (Johnson & Roberto, 2019). Επισημαίνεται πως επηρεάζουν μεγάλο μέρος της κοινωνικής ζωής, όπως είναι η συμμετοχή ή μη στις πολιτικές διαδικασίες (Weinschenk et

al., 2021). Η θεωρητική σύνδεση ανάμεσα στην κοινωνικοοικονομική θέση, τις πολιτικές στάσεις και συμπεριφορές διαμεσολαβείται από την πολιτική ιδεολογία και το οικονομικό συμφέρον, με απόρροια η στάση να μην εκδηλώνεται πάντοτε συμπεριφορικά. Αυτό ισχύει ιδίως για άτομα κατώτερων κοινωνικοοικονομικών θέσεων, που αντιμετωπίζουν πλήθος εμποδίων για να συμμετέχουν σε πολιτική δράση (Brown-Iannuzzi et al., 2017). Επομένως, ο ρόλος της ιδεολογίας είναι σημαντικός για την έκφραση των στάσεων σε συμπεριφορά που οδηγεί ή όχι σε πολιτική δράση.

Ιδεολογία και Ιδεολογικά Διλήμματα

Η πολιτική ιδεολογία προκύπτει από τον συνδυασμό των πολιτικών αξιών και πεποιθήσεων (Conway et al., 2020) και ορίζεται ως «ένα σύνολο απόψεων που στηρίζονται σε δόγματα, αξίες και αντιλαμβανόμενες ηθικές αλήθειες που καθοδηγούν τη συμπεριφορά προς μια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη» (Johnson & Roberto, 2018, σ. 1). Συγκεκριμένα, η πολιτική ιδεολογία απορρέει από βαθύτερες αξίες που ορίζουν προτιμώμενες συμπεριφορές. Οι αξίες διαμορφώνονται ως αποτέλεσμα άμεσων ή έμμεσων ερεθισμάτων, με μεγάλο ρόλο να διαδραματίζουν οι προσωπικές εμπειρίες και οι διαδικασίες κοινωνικοποίησης (Johnson & Roberto, 2019).

Η ιδεολογία είναι πολύ σημαντική για το άτομο. Αυτό σημαίνει ότι εάν και η αλλαγή πολιτικής οπτικής είναι εφικτή, η πίστη σε μια ιδεολογία φαίνεται να παραμένει (Johnson & Roberto, 2019), επιδρώντας σημαντικά σε όλες σχεδόν της πτυχές της καθημερινότητας (Conway et al., 2020). Ειδικότερα, η πολιτική ιδεολογία μπορεί να εκδηλώνεται μέσα από ποικίλους τρόπους, όπως είναι η κομματική συμμετοχή, η ακτιβιστική και εκλογική συμπεριφορά. Επιπλέον, η πολιτική ιδεολογία επιδρά και στην αξιολόγηση των ατόμων, με απόρροια η διαφορετικότητα να κατασκευάζεται/προσεγγίζεται διαφορετικά αναλόγως την ιδεολογία (Johnson & Roberto, 2019). Κατά τη διαχείριση της διαφορετικότητας στον λόγο εντοπίζονται υπόρρητα τα ιδεολογικά χαρακτηριστικά του ομιλητή, με απότοκο λόγος και

ιδεολογία να είναι άμεσα συνδεδεμένοι (Van Dijk, 2011). Συχνά, παρατηρούνται στον λόγο αντιφατικές ιδεολογικές αξίες καταδεικνύοντας άλυτα ιδεολογικά διλήμματα στην κοινή λογική (Stanley & Billig, 2004).

Συγκεκριμένα, η θεωρία των ιδεολογικών διλημάτων εστιάζει στην σχέση ανάμεσα στην σκέψη, στην ιδεολογία και στην ρητορική. Οι Billig και συνεργάτες (1988) προτάσσουν την ιδεολογία ως διλημματική, υποστηρίζοντας ότι, καθώς οι ομιλητές λογοδοτούν, τείνουν να εμπίπτουν σε ρητορικές αντιφάσεις. Δομώντας την επιχειρηματολογία τους, οι ομιλητές καταλήγουν σε διαφορετικές ή αντίθετες κατασκευές της «κοινής λογικής». Επομένως, για τους συγγραφείς η σκέψη και η γλώσσα είναι άρρηκτα ρητορικά συνδεδεμένες, με τα διλήμματα να αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία της νόησης, δίχως τα οποία η λογοδοσία και ο διάλογος θα ήταν ανέφικτα (Billig et al., 1988).

Συνεπώς, τα διλήμματα αποτελούν αναπόσπαστο χαρακτηριστικό στοιχείο του λόγου και της νόησης σε κάθε κοινωνία και χρονικό πλαίσιο, με το περιεχόμενό τους να μεταβάλλεται ανάλογα με τις κυρίαρχες αντιλήψεις του εκάστοτε πλαισίου. Δεν αποτελούν ένδειξη υποκρισίας ή ασυνέπειας, απαρτίζοντας τον πυλώνα της σκέψης. Τα διλήμματα προκύπτουν φυσικά και αναγκαία, καθώς συνιστούν την προσπάθεια των ομιλητών να υπερασπιστούν τις θέσεις τους και να προστατευτούν από κοινωνική κριτική (Billig et al., 1988).

Σχετικά με τα διλήμματα και την ιδεολογία, οι συγγραφείς επικαλούνται δύο είδη ιδεολογίας. Η πρώτη είναι η «βιωμένη ιδεολογία» και αφορά στην κοινή λογική του εκάστοτε πλαισίου, όπως αυτή βιώνεται από τα μέλη του. Η δεύτερη είναι η «διανοητική ιδεολογία», που αναφέρεται στην θεωρητική γνώση των ιδεολογιών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της ελευθερίας στα πλαίσια της φιλελεύθερης ιδεολογίας. Η κρατική εξουσία στην περίπτωση της βιωμένης ιδεολογίας επιβάλλει περιορισμούς στην

ατομική ελευθερία προς το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου, με το δίλημμα να προκύπτει, καθώς η φιλελεύθερη ιδεολογία προτάσσει την ελευθερία του ατόμου να δρα ελεύθερα (Billig et al., 1988· Raß & Kettler, 2020).

Τα διλήμματα μπορούν να είναι είτε ρητά είτε υπόρητα. Τα πρώτα αναφέρονται σε περιπτώσεις διλημάτων, στις οποίες οι ομιλητές αναγνωρίζουν ρητά τις κατασκευές και τα επιχειρήματα τους ως διλημματικά, υποστηρίζοντας ότι και οι δύο πλευρές του διλήμματος τους φαίνονται λογικές υπό το πρίσμα της κοινής λογικής. Τα υπόρητα δεν διατυπώνονται ρητά, αλλά εμπίπτει στην ερευνητική προσπάθεια του αναλυτή να τα διερευνήσει (Billig et al., 1988).

Πολιτική Διαφορετικότητα, πολιτικές στάσεις, ιδεολογία και Μ.Κ.Δ

Ψηφιοποίηση

Χάρη στη ψηφιοποίηση παρατηρούνται ριζικές μεταβολές στην ενασχόληση με την πολιτική. Οι προσδοκίες, η ικανότητα και η επιθυμία για πολιτική συμμετοχή έχουν αυξηθεί σημαντικά στη ψηφιοποιημένη εποχή, όποτε οι δυνατότητες επιλογής για πολιτική εμπλοκή διευρύνθηκαν. Η ψηφιοποίηση συνεπάγεται όχι μόνο αλλαγές στη μορφή της πολιτικής δράσης, αλλά και πλειάδα επιδράσεων στις δυνατότητες για μια δικτυωμένη και αποκεντρωμένη συλλογική συνδεδετική δράση (Brennen & Kreiss, 2016).

Η συνδεδετική δράση απορρέει από την αυξημένη χρήση του διαδικτύου και ειδικότερα των ΜΚΔ. Τα ΜΚΔ χαρακτηρίζονται ως ένας γρήγορος τρόπος διαπραγμάτευσης πολιτικών, κοινωνικών και πολιτισμικών ζητημάτων διαμορφώνοντας έτσι τον διαδικτυακό ακτιβισμό (Gritsenko et al., 2021), που φαίνεται να συνδέεται εν μέρει με τον εκτός σύνδεσης (Boulianne, 2020). Η πανδημία COVID-19 ανέδειξε την κυριαρχία της ψηφιοποίησης στην καθημερινότητα τονίζοντας τον ρόλο του διαδικτύου σε μάκρο-επίπεδο και των ΜΚΔ σε

μίκρο-επίπεδο ως μορφές εξουσίας (Isin & Ruppert, 2020) και δράσεις σε κοινωνικές κρίσεις, όπως η πανδημία (Cronin et al., 2022).

Καθημερινός και πολιτικός λόγος

Σύμφωνα με τους Weismueller και συνεργάτες (2022) ο πολιτικός λόγος είναι η κατανάλωση πολιτικών ειδήσεων και η αλληλεπίδραση μεταξύ πολιτικά ενεργών ατόμων. Στα ΜΚΔ η πολιτική και η ιδιωτική επικοινωνία διακρίνονται δύσκολα, καθώς ο καθημερινός λόγος επενδύεται με πολιτικές έγνοιες και απόψεις (Krämer et al., 2021). Τόσο εντός όσο και εκτός σύνδεσης η χρήση των ΜΚΔ επηρεάζει την καθημερινή συζήτηση για πολιτικά ζητήματα, συνθέτοντας το κατάλληλο πλαίσιο για καθημερινή συζήτηση πολιτικών θεμάτων (Hampton et al., 2017), καθιστώντας αμεσότερη την ανατροφοδοτική επικοινωνία ανάμεσα σε πολίτες και πολιτικούς (Zhuravskaya et al., 2020).

Έναντι της επίσημης διαβούλευσης/συζήτησης, η «καθημερινή πολιτική συζήτηση», ορίζεται ως «μια πράξη αυτό-έκφρασης, μέσω της οποίας οι πολίτες εκφράζουν στοιχειώδεις προτιμήσεις» (Vromen et al., 2015, σ. 14) που κρίνονται θεμελιώδεις για την κατανόησή της ταυτότητάς τους. Δίνεται βήμα σε επιχειρήματα που δύσκολα εκφράζονται στις εξωδιαδικτυακές συζητήσεις, όπου οι διαφωνίες αποφεύγονται, κάτι που δεν υφίσταται στα Μ.Κ.Δ. (Vromen et al., 2015). Ακόμα και «ήπιο» («soft») περιεχόμενο, όπως χιουμοριστικές δημοσιεύσεις, εκφράζει άμεσα πολιτική ιδεολογία, αντανακλώντας κοινωνικές νόρμες (Bouvier & Way, 2021· Wright et al., 2016).

Τα ΜΚΔ παρέχουν διάφορες δυνατότητες, όπως η ανωνυμία και τα hashtags, που ευνοούν τον καθημερινό και πολιτικό λόγο σε αυτά. Τα hashtags χρησιμοποιούνται ιδίως για ζητήματα που στοχεύουν στην απο-ιδεολογικοποίηση και πολιτική κινητοποίηση (Caldeira & Machado, 2023· Chong, 2023· Ofori-Parku & Moscato, 2018· Pond & Lewis, 2019), ώστε να ευαισθητοποιήσουν, να συντονίσουν δράσεις και να εκφραστούν απόψεις (Literat et al.,

2019· Velasquez & Rojas, 2017). Ωστόσο, χρήστες διαφορετικών ιδεολογιών ερμηνεύουν διαφορετικά τα πολιτικά hashtags (Rho & Mazmanian, 2019), διότι αυτά αντανακλούν ιδεολογικά χαρακτηριστικά (Bouvier & Way, 2021).

Τα ΜΚΔ ως βήμα πολιτικής έκφρασης

Η πολιτική έκφραση συμβάλλει στην διατύπωση των πολιτικών στάσεων και αποτελεί προβλεπτικό παράγοντα κοινωνικής και πολιτικής δράσης (Literat et al., 2019). Στα ΜΚΔ στόχος είναι η έκφραση πολιτικής ιδεολογίας χρησιμοποιώντας την τεχνολογία δια της επικοινωνίας απόψεων, συναισθημάτων ή ταυτοτήτων (Lane et al., 2022). Σημαντικό είναι ότι η διαδικτυακή διακειμενικότητα μεταφέρεται και εκτός σύνδεσης μέσα από τον λόγο που παράγεται για το διαδικτυακό περιεχόμενο εκτός σύνδεσης. Συνεπώς, η διακειμενικότητα ανάμεσα στον διαδικτυακό και μη λόγο συντίθεται μέσα από τον συνδυασμό των εντός και εκτός σύνδεσης αφηγημάτων (Akinubi, 2023). Πλέον υποστηρίζεται ότι τα ΜΚΔ χρησιμοποιούνται όχι μόνο από πολιτικά προνομιούχους αλλά και από μειονοτικές/περιθωριοποιημένες ομάδες, ιδίως μέσα από hashtag για έκφραση συλλογικής συμπαράστασης (Lane et al., 2022).

Συγκεκριμένα, οι χρήστες αξιοποιούν τα ΜΚΔ για να αποσαφηνίσουν, πείσουν, ή να εκφράσουν ταυτότητες. Πρώτων, όταν έρχονται σε επαφή με διαφορετικό περιεχόμενο, με το οποίο διαφωνούν, προβαίνουν σε διορθωτικές ενέργειες, ώστε να στρέψουν την προσοχή του κοινού στο ότι εξαιτίας προκαταλήψεων το άτομο που δημοσιεύει εστιάζει σε λάθος ή ψεύτικες πληροφορίες. Δεύτερον, μπορεί να επιχειρήσουν να επιχειρηματολογήσουν με το συνομιλόν άτομο, ώστε αυτό να μετακινηθεί. Τρίτον, ο λόγος τους στοχεύει στην έκφραση κοινωνικών ταυτοτήτων, ιδίως σε περιπτώσεις λόγου, όπου ορισμένες ταυτότητες δεν αντιπροσωπεύονται (Barnidge et al., 2018).

Επιπλέον, η ευρεία χρήση των ΜΚΔ ως βήμα λόγου οδηγεί σε πληροφοριακή ρύπανση. Πρόκειται για τη «μόλυνση» των διαδικτυακών περιεχομένων ηθελημένα ή ακούσια με ψευδείς πληροφορίες. Πέρα από πολιτικά ή οικονομικά συμφέροντα, ένας λόγος που γίνεται αυτό αποδίδεται στην εσωτερική ανάγκη ορισμένων να προωθήσουν την ιδεολογία τους με κάθε διαθέσιμο μέσο (Meel & Vishwakarma, 2020). Επισημαίνεται ότι τα ΜΚΔ δεν υποστηρίζονται από δημοκρατικό διάλογο, αλλά από ένα σύνολο νορμών και δυνατοτήτων, όπως η ανωνυμία, που εξυπηρετούν τη δίχως έλεγχο διαδικτυακή συμπεριφορά και την υπερκάλυψη της διαφορετικότητας (Pilgrim, 2022).

Ο (μη) πολιτισμένος λόγος στο διαδίκτυο

Στο διαδίκτυο, οι χρήστες τείνουν να νιώθουν ανώνυμοι εντός του πλήθους (Jaidka et al., 2022).. Σύμφωνα με τη θεωρία του Le Bon (1896), όταν ενώνονται με το πλήθος, τα άτομα τείνουν να παύουν να δρουν πολιτισμένα. Η ανωνυμία αναστέλλει τον προσωπικό έλεγχο της συμπεριφοράς οδηγώντας σε παρορμητικές και απεξανομικευμένες συμπεριφορές. Η έρευνα της Cheng (2022) ανέδειξε ότι η αντιλαμβανόμενη ανωνυμία των ΜΚΔ συνεπάγεται να θεωρούνται ως ένα πλαίσιο, όπου δεν υπάρχουν άμεσες κοινωνικές συνθήκες, με αποτέλεσμα οι χρήστες να διαρθρώνουν μη πολιτισμένο λόγο, που απέφευγαν εξωδιαδικτυακά. Ωστόσο, είναι σημαντικό ότι η ανωνυμία από τη μια κινητοποιείται ως παράγοντας που ωθεί τα άτομα σε μη πολιτισμένη συμπεριφορά, ενώ από την άλλη κινητοποιείται ως απόθεμα σε επιχείρημα, με τα άτομα να αξιοποιούν την ανωνυμία στα ΜΚΔ ως βήμα ελεύθερης έκφρασης (Clark-Gordon et al., 2019).

Δεν υπάρχει ένας οικουμενικός ορισμός του μη πολιτισμένου λόγου, με το κοινό να αντιλαμβάνεται έναν μη επιχειρηματολογικό και αγενή λόγο διαφορετικά ανάλογα με το φύλο, την πολιτική ιδεολογία και προσωπικότητα του (Kenski et al., 2020). Ανάλυση περιεχομένου του διαδικτυακού λόγου προτείνει διάκριση ανάμεσα στον μη πολιτισμένο και στον μη ανεκτικό λόγο. Ο πρώτος χαρακτηρίζεται από ασέβεια ή χυδαιότητα, ενώ ο δεύτερος

παραπέμπει σε λόγο που απειλεί δημοκρατικές αξίες μέσω της αναπαραγωγής ξενοφοβικών ή σεξιστικών ρητορικών στοχευμένων σε μειονότητες, αποκλείοντας τες από την παραγωγή λόγου (Rossini, 2019).

Λογοαναλυτικά η διαδικτυακή διαβούλευση έχει προσεγγιστεί ως λογικός διάλογος με επιχειρήματα που πραγματοποιείται «πολιτισμένα» και ευγενικά, επιτρέποντας την ύπαρξη διαφωνιών (Volkovskii et al., 2022). Κατασκευάζεται ως πολιτισμένος διάλογος που χαρακτηρίζεται από διαλλακτικότητα, πλουραλισμό, δημοκρατική ανταλλαγή απόψεων και ειρηνικό τόνο (Filatova & Volkovskii, 2021). Συνήθως, ο μη πολιτισμένος λόγος δεν βασίζεται σε επιχειρηματολογική διαβούλευση, αλλά παίρνει την μορφή επίθεσης στον αντίθετο/διαφορετικό πολιτικά λόγο. Η συχνότητα των αγενών ρητορικών ενδεχομένως να οδηγεί στην κανονικοποίηση τους, διότι οι διαδικτυακές αλληλεπιδράσεις δεν συνεπάγονται άμεσες κοινωνικές κυρώσεις, με απόρροια να διευκολύνεται η έκφραση απολίτιστης διαφωνίας (Rossini, 2019). Η έλλειψη πολιτισμένης διαβούλευσης φαίνεται να αντιμετωπίζεται ως αποδεκτή στην Ελλάδα και άλλες Ευρωπαϊκές χώρες (Theocharis et al. 2016).

Ουσιαστικό στοιχείο για τον πολιτισμένο λόγο αποτελεί η διαλλακτικότητα του κοινού (Filatova & Volkovskii, 2021). Οι χρήστες των ΜΚΔ έρχονται σε επαφή με πληθώρα εναντιωματικών απόψεων, αλληλοεπιδρώντας με ποικίλη πληροφόρηση (Barnidge, 2017). Επομένως, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η ικανότητα διαχείρισης εναντιωματικών πληροφοριών (Kenski et al., 2020). Για παράδειγμα, η επαφή με μη επιχειρηματολογικό λόγο προκαλεί αρνητικά συναισθήματα, μη κινητοποιώντας απόκριση. Ωστόσο, εάν υπάρξει απάντηση, αυτή φαίνεται ότι θα έχει παρόμοια χαρακτηριστικά (Masullo Chen & Lu, 2017). Σχόλια που απευθύνονται σε άτομα διαφορετικής ιδεολογίας είναι πιθανότερο να χαρακτηρίζονται λιγότερο πολιτισμένα (Rossini, 2019). Η ύπαρξη μη ευγενικών λόγων δίχως επιχειρήματα ενδέχεται να αντανakλά τις κυρίαρχες ρητορικές της κουλτούρας του εκάστοτε

πλαisiού (Frischlich et al., 2021· Reader, 2012). Συνεπώς, η διαχείριση της πληροφόρησης καθορίζεται από το περιεχόμενο στο οποίο εκτίθενται οι χρήστες.

Αυτό-επιλογή και Διαφορετικότητα

Συνήθης πρακτική των χρηστών των ΜΚΔ αποτελεί η επιλογή για πολιτικά όμοια πληροφόρηση και έκθεση περιεχομένου (Yeon Lee, 2023; Zhang et al., 2023). Η αυτό-επιλογή περιεχομένου αναφέρεται στην τάση ατόμων να επιλέγουν σκόπιμα να αλληλοεπιδρούν με περιεχόμενο επιβεβαιωτικό για τις πολιτικές τους στάσεις. Η εξήγηση του φαινομένου αποδίδεται σε τάση για ομοφυλία/ομοιογένεια απόψεων, επιθυμία ακολουθίας της νόρμας (Bright, 2018) ή σιωπή λόγω ανησυχίας για αντιδράσεις του κοινού (Oz et al., 2023). Αναφορικά με την επιλογή, οι Condor και Gibson (2007) διερευνώντας ιδεολογικά διλήμματα στον λόγο για την πολιτειότητα διαπίστωσαν ότι γίνεται επίκληση στον ατομικισμό με αναφορές στο «δικαίωμα» των πολιτών να επιλέγουν να δράσουν, με την αποχή από την πολιτική συμμετοχή να κατασκευάζεται ως συνειδητή επιλογή και ως μορφή δράσης (Condor & Gibson, 2007).

Η επαφή με αυτό-επιβεβαιωτικό περιεχόμενο είναι συχνή (Freiling et al., 2023· Spohr, 2017· Van Bavel et al., 2021· Weeks et al., 2017a), αυξάνει την πόλωση και υποστήριξη εξτρεμιστικών απόψεων (Bright, 2018· Jost et al., 2022) δημιουργώντας θαλάμους ηχούς (Garimella et al., 2018). Μολαταύτα, υποστηρίζεται ότι τα ΜΚΔ παρουσιάζουν υψηλή ετερογένεια δικτύου, παρά τη δυνατότητα αυτό-επιλογής (Barnidge, 2023· Dubois & Blank, 2018· Guess et al., 2018· Kligler-Vilenchik et al., 2020). Η ετερογένεια δικτύου εκφράζει τη συνύπαρξη σε ένα δίκτυο ατόμων με διαφορετικές πολιτικοκοινωνικές εμπειρίες (Barnidge et al., 2018). Συνεπώς, η δυνατότητα επιλογής πολιτικά ομοιογενούς περιεχομένου δεν αποκλείει την επαφή με ποικίλο περιεχόμενο, παρά την τάση των χρηστών να διατηρούν ιδιαίτερα ενδογενείς πολιτικά πηγές πληροφόρησης (Barberá, 2020· Weeks et al., 2017a).

Έτσι, φαίνεται ότι το περιεχόμενο με το οποίο έρχονται σε επαφή οι χρήστες είναι αποτέλεσμα τόσο αλγοριθμικών ρυθμίσεων όσο και ατομικής επιλογής, ενώ σημαντική είναι η δυνατότητα της προσωπικής δραστηριότητας να κατευθύνει τον αλγόριθμο (González-Bailón & Lelkes, 2023· Kruse et al., 2018). Διαπιστώνεται ότι περισσότερο πολιτικά συντηρητικά άτομα τείνουν περισσότερο στην επιλεκτική έκθεση, τόσο στα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης (Guess et al., 2019) όσο και στα ΜΚΔ (Bail et al., 2018· Barberá et al., 2015).

Το παράδοξο που προκύπτει είναι ότι αν και η επαφή με ποικίλο πολιτικά περιεχόμενο αξιολογείται ως ενισχυτική για την δημοκρατία, η επαφή με αντίθετο ως προς τις στάσεις περιεχόμενο ρέπει τους πολιτικά ενεργούς χρήστες των ΜΚΔ στο να αναζητήσουν πηγές όμοιων ιδεολογικών φρονημάτων, προκειμένου να ενδυναμώσουν περισσότερο τις υπάρχουσες απόψεις τους (Weeks et al., 2017a). Συνεπώς, η χρήση των ΜΚΔ για πολιτική έκφραση διευκολύνει αφενός την διάδοση συγκεκριμένων ιδεολογικών αφηγημάτων και αφετέρου την άσκηση επιρροής σε πολιτικά δραστήρια άτομα από πλευράς ισχυρών πολιτικών και δημοσιογραφικών παραγόντων (Weismueller et al., 2022). Πέρα από την εξέταση του περιεχομένου της πληροφόρησης, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι παρατηρούνται ανισότητες στην πρόσβαση για κατανάλωση και παραγωγή αυτού, τις οποίες ερμηνεύει το ψηφιακό χάσμα.

Ψηφιακό Χάσμα: ο ρόλος της εκπαίδευσης, του πληροφοριακού αλφαριθμητισμού και της ηλικίας

Η πανδημία, καθιστώντας απαραίτητη την τεχνολογία στην καθημερινότητα επιδείνωσε το ψηφιακό χάσμα. Αυτό αποδίδεται κυρίως στο οικονομικό κόστος της διαδικτυακής σύνδεσης και του εξοπλισμού, έχοντας αρνητικές επιδράσεις ατομικά και κοινοτικά (Mossberger & Tolbert, 2021). Ειδικότερα, με τον όρο «ψηφιακό χάσμα» εννοείται η ανισότητα στην πρόσβαση και βέλτιστη χρήση στη τεχνολογία μεταξύ διαφόρων ομάδων.

Η χρήση του διαδικτύου, οι δυνατότητες και τα οφέλη που συνεπάγεται η χρήση διαφέρουν εξαιτίας κοινωνικοδημογραφικών ανισοτήτων. Μεγαλύτερη πρόσβαση έχουν οι νέοι, μορφωμένοι και πλουσιότεροι, έχοντας περισσότερες δυνατότητες βελτίωσης των δεξιοτήτων τους, που τους εξασφαλίζουν ευρύτερη πολιτική έκφραση και συμμετοχή. Συνεπώς, το ψηφιακό χάσμα περιγράφει την ανισότητα στην πρόσβαση, στην έκφραση και στην αντιπροσώπευση (Koiranen et al., 2020).

Το διαδικτυακό χάσμα να εντείνεται μέσα από την ψηφιακή περιθωριοποίηση μεγαλύτερων ατόμων (Rasi-Heikkinen, 2022). Συγκεκριμένα, ψυχολογικοί, βιολογικοί και οικονομικοί παράγοντες διαμεσολαβούν το ψηφιακό χάσμα στα μεγαλύτερα ηλικιακά άτομα (Corti et al., 2023· Wilson et al., 2023), ενώ φαίνεται ότι μεγαλύτερα άτομα έχουν χαμηλότερο ψηφιακό κεφάλαιο και είναι πιο παθητικά στην πολιτική διαδικτυακή έκφραση (Lybec et al., 2023). Ακόμα, το διαδικτυακό χάσμα επεκτείνεται σε θέματα διακρίσεων στο ενημερωτικό περιεχόμενο, που αφορούν σε ανισότητες ρητώς εκδηλωμένες, για παράδειγμα για ζητήματα φύλου και εθνικής καταγωγής. Προτείνεται ότι μια λύση στο χάσμα αυτό είναι να ληφθεί ενεργός δράση προκειμένου να αποκτήσουν πρόσβαση στην πληροφορία όσοι τώρα την στερούνται (Weber, 2022).

Η δυνατότητα για άσκηση πολιτειότητας που προσφέρουν τα ΜΚΔ απαιτεί συγκεκριμένους πόρους, όπως πρόσβαση, ψηφιακές και επικοινωνιακές δεξιότητες (Lybec et al., 2023· Velasquez & Rojas, 2017). Οι ψηφιακές δεξιότητες σε συνδυασμό με τους πόρους των ατόμων συνιστούν το ψηφιακό κεφάλαιο, που διαμεσολαβεί την αλληλεπίδραση πολιτισμικού και πολιτικού κεφαλαίου. Μολονότι, τα ΜΚΔ παρέχουν δυνατότητα στους χρήστες να λειτουργούν ως πολίτες εκφράζοντας και επηρεάζοντας την κοινή γνώμη, πολλοί αποκλείονται από αυτή την δυνατότητα, εξαιτίας θεμελιωμένων κοινωνικών ανισοτήτων, όπως είναι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες (Lybec et al., 2023· Merisalo & Makkonen, 2022). Κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως η εκπαίδευση, το εισόδημα, το φύλο

και η ηλικία, διαφοροποιούν την πρόσβαση στο Διαδικτύου και πολιτική χρήση του, επιδρώντας τόσο στη διαδικτυακή όσο και στην εκτός σύνδεσης πολιτική δράση (Hoffmann & Lutz, 2021). Η ψηφιακή συμμετοχή προϋποθέτει γνώσεις για την λειτουργία των ΜΚΔ ως φορείς πολιτικών μηνυμάτων (Lybec et al., 2023), παραπέμποντας στον πληροφοριακό και ψηφιακό αλφαριθμητισμό, που αφορούν πέραν άλλων γνώσεις για την διαδικτυακή πληροφόρηση και την κατανόηση των αλγορίθμων (Swart, 2023· Wei et al., 2023). Το διαδίκτυο, κατ' επέκταση, ευνοεί την δικτυωμένη δράση και τη συσσώρευση πολιτικού κεφαλαίου όσων διαθέτουν το κοινωνικό-οικονομικό κεφάλαιο για να αποκτήσουν τις απαραίτητες δεξιότητες χρήσης των ΜΚΔ (Lybec et al., 2023).

Η διαδικτυακή πολιτική συμμετοχή εξαρτάται από το ψηφιακό κεφάλαιο, στο οποίο επιδρά σημαντικά η εκπαίδευση. Φαίνεται ότι περισσότερο εκπαιδευμένα άτομα ασκούν ενεργότερα διαδικτυακή πολιτειότητα, κατέχοντας περισσότερες και βελτιωμένες δεξιότητες αξιοποίησης των ΜΚΔ (Lybec et al., 2023). Η ανάπτυξη ψηφιακού και πληροφοριακού αλφαριθμητισμού σχετίζεται με το ψηφιακό κεφάλαιο, ενδυναμώνοντας μια κριτική χρήση της διαδικτυακής πληροφόρησης. Ωστόσο, εξαιτίας του ελλιπούς πληροφοριακού γραμματισμού, προτάσσεται η ανάγκη να αποτελέσει εκπαιδευτικό στόχο (Swart, 2023· Wei et al., 2023). Επομένως, μέσα από την εκπαίδευση δεξιοτήτων πληροφοριακού/ψηφιακού αλφαριθμητισμού θα βελτιωθεί η εφαρμογή του ψηφιακού κεφαλαίου και η πολιτική διαδικτυακή δραστηριότητα. Σημαντικό, μολαταύτα, είναι ότι ανισότητες διαρρέουν, επίσης, την πρόσβαση στην εκπαίδευση και την ποιότητα αυτής (Xi, 2023), με τις εκπαιδευτικές ανισότητες και το ψηφιακό χάσμα να ενισχύονται μέσα από την πανδημία (Beyene et al., 2023· Easterbrook et al., 2023). Βασιζόμενη στην εκπαίδευση για ανάπτυξη κριτικής συνείδησης και άσκηση πολιτειότητας για άρση των προαναφερθέντων ανισοτήτων είναι η θεωρία της απο-ιδεολογικοποίησης.

Απο-ιδεολογικοποίηση

Εννοιολόγηση

Η απο-ιδεολογικοποίηση με βάση τη θεωρία του Ignacio Martin Baró για τη ψυχολογία της απελευθέρωσης (Montero, 2007) αφορά στην αμφισβήτηση και αναδιαμόρφωση της παραδοσιακής-κυρίαρχης ιδεολογίας (Dutt & Grabe, 2017). Συγκεκριμένα, η απο-ιδεολογικοποίηση στοχεύει στην απόρριψη καταπιεστικών καπιταλιστικών ιδεολογιών και στην υιοθέτηση νέων απελευθερωτικών και όχι στην παντελή απόταξη στην ιδεολογία, εάν γίνει δεκτό ότι κάτι τέτοιο είναι εφικτό (Malherbe, 2022). Πρόκειται για τη διαδικασία αποφυσικοποίησης της κοινής λογικής, που είναι απόρροια της κυρίαρχης ιδεολογίας, αναγνώρισης των παραγόντων που διατηρούν τις ανισότητες και συλλογικής δράσης για την υπέρβασή τους (Martins & Lacerda Junior, 2018).

Ο Baró πρότεινε ότι οι ψυχολόγοι οφείλουν να βοηθήσουν τους ανθρώπους να απο-ιδεολογικοποιήσουν την καθημερινή εμπειρία, να αντιληφθούν, δηλαδή, το περιεχόμενο των εμπειριών τους, παύοντας να τις ερμηνεύουν μέσα από την κυρίαρχη ιδεολογία. Η διαδικασία αυτή δημιουργεί μια από κάτω ιδεολογική ερμηνευτική, που διευρύνει το πεδίο λόγου και επιτρέπει αυθεντικότερη κατανόηση της πολιτικής και της υποκειμενικότητας, αποδεικνύοντας και επιβεβαιώνοντας την καταπίεση που έχουν δεχθεί κοινωνικές ομάδες (Lykes & McGillen, 2021· Malherbe, 2022). Η διερεύνηση της απο-ιδεολογικοποίησης προϋποθέτει την αναγνώριση ότι ο πολιτικός λόγος τείνει να θεμελιώνει και αναπαράγει κυρίαρχα ιδεολογικά νοήματα (Kissas, 2018).

Η κυρίαρχη ιδεολογία

Υποστηρίζεται ότι οι κοινωνίες είναι δομημένες υπό μια κυρίαρχη ιδεολογία/έναν κυρίαρχο λόγο, που αρνείται την καταπίεση που υφίστανται ορισμένες ομάδες, συγκαλύπτοντας ή αγνοώντας την. Τα ΜΜΕ προωθούν ένα επαναλαμβανόμενο πολιτισμικό μοτίβο, όπου η καθημερινή υποκειμενική εμπειρία της μάζας των πολιτών δεν βρίσκει

αντίκρισμα. Η ύπαρξη μέσα σε αυτό το διαρκώς προβαλλόμενο και επιβαλλόμενο ιδεολογικό πλαίσιο οδηγεί στη διαμόρφωση μιας πλασματικής και αλλοτριωτικής κοινής λογικής, που με τη σειρά της συντηρεί την υφισταμένη καταπιεστική συνθήκη. Η απο-ιδεολογικοποίηση σκοπεύει στην ανάκληση και επικύρωση της υποκειμενικής εμπειρίας υπό τη μορφή μιας επίσημης συνείδησης, που αντανακλά την υποκειμενική πραγματικότητα (Sloan, 2015). Μέσα από μια κριτική συνείδηση, γίνεται αντιληπτό ότι η καταπιεστική ιδεολογία δεν είναι μοναδική αλλά ούτε και φυσική. Παρέχεται έτσι η ευκαιρία για φαντασιακή κατασκευή εναλλακτικής πραγματικότητας. Την γνωστική διαμόρφωση μιας νέας ιδεολογικής υποκειμενικής εμπειρίας ακολουθεί η συλλογική κινητοποίηση για την εφαρμογή της (Phillips et al., 2015).

Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί ότι η οπτική αυτή, εάν και έχει βάση, παραβλέπει τον παράγοντα της ανθρώπινης σκέψης. Σύμφωνα με τον Billig (2002), οι ιδεολογίες δεν ορίζουν την ανθρώπινη σκέψη με τρόπο άκαμπτο. Αντίθετα, δημιουργούν διλήμματα, που ακολούθως ενεργοποιούν τη σκέψη, με απόρροια τα άτομα να αντλούν από διαθέσιμους γλωσσικούς πόρους και να διαμορφώνουν ρητορικές κοινοτοπίες. Μέσω αυτής της διαδικασίας, διαμορφώνονται κυρίαρχοι λόγοι. Η συνέχιση αυτής της δουλειάς, η οποία λαμβάνεται υπόψιν, είναι και η προσέγγιση στην απο-ιδεολογικοποίηση της Κριτικής Κοινωνικής Ψυχολογίας με την ανάδειξη κανονικοτήτων και κυρίαρχων λόγων ως κενών ιδεολογίας. Υπό αυτό το πρίσμα η απο-ιδεολογικοποίηση φανερώνει ότι δεν υπάρχει υποκειμενικό ή ιδεολογικό διακύβευμα ως προσπάθεια λογοδοσίας (Figgou & Chryssochoou, 2019· Weltman & Billig, 2001). Στην έρευνα η απο-ιδεολογικοποίηση διερευνάται τόσο με βάση τη θεωρία του Baró όσο και λαμβάνοντας υπόψη σε όλη την ανάλυση επιχειρήματα με ιδεολογικό υπόβαθρο που ανακύπτουν ως κανονικότητες, ότι «έτσι έχουν τα πράγματα» και που παρουσιάζονται σαν να μην αντλούν από κάποια ιδεολογική θέση.

Η διαδικασία της απο-ιδεολογικοποίησης

Η απόκτηση επίγνωσης για τον τρόπο με τον οποίο η κυρίαρχη ιδεολογία συντηρεί φαινόμενα καταπίεσης απαιτεί την αμφισβήτηση του επίσημου λόγου και τον εντοπισμό των συγκαλυμμένων σκοπιμοτήτων που αυτός εξυπηρετεί (Lawthom et al., 2017). Η απο-ιδεολογικοποίηση πραγματοποιείται μέσω μιας ευρύτερης νοητικής και συναισθηματικής διαδικασίας που ονομάζεται «conscientización». Σε αυτήν, οι άνθρωποι σταδιακά αναπτύσσουν συνειδητή επίγνωση των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών με κριτικό τρόπο, μέσα από επαναλαμβανόμενη αξιολόγηση των περιοριστικών συνθηκών, δρώντας με στόχο την αποκατάσταση των ανισοτήτων. Έτσι, η απελευθέρωση όσων βιώνουν καταπίεση επιτυγχάνεται μέσα από την κατανόηση των δομικών κοινωνικών συστημάτων (Dutt & Grabe, 2017· Malherbe, 2022) και την συλλογική κινητοποίηση για την επίτευξη συλλογικής ευημερίας/ευεξίας (Phillips et al., 2015).

Η απο-ιδεολογικοποίηση δεν πραγματοποιείται δίχως τη διαμόρφωση μιας κριτικής επίγνωσης των δυσμενών συνθηκών της κανονικότητας που επιβάλλονται ως «φυσικές» (Martins & Lacerda Junior, 2018). Είναι ουσιαστικό, συνεπώς, να εσωτερικευθεί το ότι η «αντικειμενική» γνώση που βιώνεται ως κοινή εμπειρία από τους πολίτες είναι απόρροια της καπιταλιστικής πολιτικής οικονομίας και όχι της υποκειμενικής αντίληψης (Malherbe, 2022). Ακόμα, απαιτείται η εξέταση των συναισθημάτων και εσωτερικευμένων πρακτικών σχετικών με τη βιωμένη καταπίεση και την λανθασμένη συνείδηση (Teo, 2018). Η απο-ιδεολογικοποίηση περιλαμβάνει διάφορες στρατηγικές/πρακτικές, όπως είναι ο επανασυμβολισμός, η κινητοποίηση προοδευτικών ιδεολογιών και αλληλεγγύης. Οι διαδικασίες αυτές δεν είναι πάγιες, διαμορφώνονται εντός του πλαισίου εφαρμογής τους (Malherbe, 2022) και είναι απόλυτα συνδεδεμένες με την κοινωνική δράση (Lawthom et al., 2017· Sloan, 2015· Lykes & McGillen, 2021). Η επόμενη ενότητα εξετάζει την δράση αυτή στα ΜΚΔ.

Απο-ιδεολογικοποίηση και κοινωνική δράση/αλλαγή στα Μ.Κ.Δ

Η κοινωνική αλλαγή είναι η διαδικασία που μεταβάλλει τις κοινωνικές λειτουργίες και δομές μέσα από κοινωνικά κινήματα (George & Leidner, 2019). Ειδικότερα, η «συλλογική δράση» προϋποθέτει την εδραίωση καναλιών επικοινωνίας και λόγου, με τα ΜΚΔ να διευκολύνουν την οργάνωση των πολιτικών ομάδων (Pond & Lewis, 2019). Η ψηφιοποίηση έχει καταστήσει τα ΜΚΔ, ανάλογα και με τις δυνατότητες που προσφέρουν, ως μέσο εφαρμογής πολιτικής δράσης (Theocharis et al., 2023). Για παράδειγμα, ανάλυση λόγου του κινήματος #Me Too διαπιστώνει ότι οι λόγοι που παράγονται διαδικτυακά επιδρούν στην πλαισίωση του κινήματος (Dobrin, 2020), αντλώντας από την ιδεολογική κατεύθυνση της πηγής (Rho et al., 2018).

Ο ψηφιακός/διαδικτυακός και ο εκτός σύνδεσης ακτιβισμός φαίνεται να είναι στενά συνδεδεμένοι (Greijdanus et al., 2020), με τον λόγο και την πολιτική έκφραση στα ΜΚΔ να γίνονται αντιληπτοί ως μορφές κοινωνικοπολιτικής δράσης (Pond & Lewis, 2019· Zhuravskaya et al., 2020). Η ψηφιακή δράση ενισχύει αυτήν εκτός σύνδεσης (Lybec et al., 2023· Freelon et al., 2020), με τον διαδικτυακό ακτιβισμό να ενδυναμώνει την οργάνωση και προώθηση κοινωνικών διαμαρτυριών, με απότοκο να ενισχύεται η συμμετοχή. Δημιουργείται, έτσι, μια νέα μορφή συνδετικής δράσης (Greijdanus et al., 2020).

Ο ψηφιακός ακτιβισμός μέσα από τη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών σκοπεύει στην ανάληψη δράσης. Η συνδετική δράση ενδυναμώνει τα κοινωνικά κινήματα, μέσω του δημόσιου -πλέον- λόγου στα ΜΚΔ (George & Leidner, 2019). Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις η συνδετική δράση αποδοκιμάζεται, καθώς βασίζεται σημαντικά στη δομή των ΜΚΔ, παραμελώντας την ιδεολογία, από την οποία φαίνεται να εκκινεί η εξωδιαδικτυακή δράση (Pond & Lewis, 2019). Ο ακτιβισμός μέσω hashtag, που ενδυναμώνει αυτόν εκτός σύνδεσης (Zhuravskaya et al., 2020), όπως επισημαίνεται από έρευνα διαδικτυακού λόγου, ενισχύει την αντιμετώπιση των κυρίαρχων ιδεολογικών αφηγημάτων, καθιστώντας τα ΜΚΔ

σημαντικό εργαλείο στην διαμόρφωση λόγου που να αντανακλά την εμπειρία περιθωριοποιημένων ομάδων (Maluleke & Moyer, 2020).

Μέσα από τα ΜΚΔ, οργανώνονται κοινωνικά κινήματα και δράσεις για πολιτική αλλαγή, έχοντας δυνατότητες επιρροής (Suwana, 2020). Ο ψηφιακός ακτιβισμός είναι άμεσος, επιδραστικός και με ευρεία εμβέλεια. Η δράση για πολιτική αλλαγή λαμβάνει διάφορες μορφές, όπως είναι ο διάλογος, η έκφραση, συμμετοχή σε διαδικτυακές πολιτικές δραστηριότητες, επικοινωνία με πολιτικούς, δημοσίευση πολιτικού περιεχομένου (Weeks et al., 2017b), αλλά και πιο ριζοσπαστικές συμπεριφορές (George & Leidner, 2019).

Κινηματικές δράσεις κερδίζουν δημοτικότητα μέσα από τα ΜΚΔ, τα οποία προάγουν τη μετάδοση πληροφοριών, επιτρέποντας στους πολιτικά ευαισθητοποιημένους να επικυρώσουν τις εμπειρίες τους και να διαμορφώσουν μια συλλογική ταυτότητα χαρακτηριζόμενη από αίσθημα αλληλεγγύης (Kim & Lim, 2019). Μέσα από τα ΜΚΔ ακτιβιστικές ομάδες έχουν την ευκαιρία να προσελκύσουν άτομα, να αλληλοεπιδράσουν με την κοινότητα και να προτρέψουν για επαφή με διαφορετικές μορφές ακτιβισμού (Suwana, 2020). Οι ακτιβιστές αξιοποιούν τα ΜΚΔ με διάφορους τρόπους, προκειμένου να διαμορφώσουν εναντιωματικούς προς την κυρίαρχη ιδεολογία λόγους (βλ. Feltwell et al., 2017).

Η έρευνα του Shirazi (2013) εφαρμόζοντας μια κριτική λογοψυχολογική προσέγγιση υπέδειξε τον σημαντικό ρόλο των ΜΚΔ ως βήμα έκφρασης πολιτικού λόγου και ως εργαλείο που ενθαρρύνει και ενισχύει την πολιτική συμμετοχή σε κοινωνικοπολιτικές δράσεις αντίστασης -ιδίως σε πλαίσια χωρών όπου η ελευθερία έκφρασης χαρακτηρίζεται περιορισμένη. Συγκεκριμένα, φάνηκε ότι τα ΜΚΔ ενθαρρύνουν την έκφραση περιθωριοποιημένων ομάδων ή ομάδων που τους αποκλείεται η πρόσβαση στην έκφραση με άλλο τρόπο και ότι κατ' επέκταση διαμορφώνουν μια νέα γενιά κοινωνικοπολιτικών

ακτιβιστών με αυτά τα χαρακτηριστικά. Πέρα από την προτροπή για δράση που κινητοποιούν, τα ΜΚΔ συμβάλλουν στη διαμόρφωση και ενός άλλου λόγου -διαφορετικού από τα κυρίαρχα αφηγήματα-, επιτρέποντας και ενθαρρύνοντας τους χρήστες να αποτυπώσουν λόγους που αντανάκλουν τις εμπειρίες και τις ανάγκες τους (Shirazi, 2013).

Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχει και η αντίθετη άποψη. Ο διαδικτυακός ακτιβισμός απορρίφθηκε ως «slacktivism», με την υπόθεση ότι ήταν μη κοπιώδης, μη παραγωγικός και ότι αναστέλλει πιο κοπιώδεις, αποτελεσματικές ενέργειες εκτός σύνδεσης (Greijsdanus et al., 2020). Μπορεί μέσα από την έκφραση στα ΜΚΔ να συμμετέχει κάποιος στον ψηφιακό ακτιβισμό και ως εκ τούτου να αισθάνεται ότι εμπλέκεται σε έναν σκοπό, χωρίς να δρα εξωδιαδικτυακά (Suwana, 2020). Ωστόσο, υπάρχουν δεδομένα που απορρίπτουν αυτή τη θεωρία, τονίζοντας τις ψυχολογικές και σωματικές επιδράσεις που έχουν οι διαδικτυακές μορφές διαμαρτυρίας στους ακτιβιστές (Mohammed, 2019).

Ψηφιακά οι πολίτες φαίνεται να παραμείνουν αφοσιωμένοι σε έναν σκοπό μακροπρόθεσμα. Ωστόσο, οι παράγοντες για τους οποίους έμεναν αφοσιωμένοι σε ένα κίνημα εκτός διαδικτύου διαφέρουν από αυτούς που συντηρούν την διαδικτυακή δράση (Weeks et al., 2017b). Σύμφωνα με τη θεωρία του κοινωνικού κινήματος, προκειμένου μια δράση να είναι αποτελεσματική στο να προκαλέσει αλλαγές στον κοινωνικοπολιτικό λόγο και πλαίσιο, χρειάζεται να απαρτίζεται από ένα ευρύ σύνολο μελών. Παρά τη δημοτικότητα τους τα πολιτικά hashtag γίνονται αντιληπτά ως κομματικά εργαλεία και προκαλούν αρνητικά συναισθήματα σε όσους διατηρούν μια ενδιάμεση στάση κοινωνικής δράσης. Συνεπώς, εάν και τα ΜΚΔ αρχικά ενδυναμώνουν τα κοινωνικά κινήματα μέσω της ταχύτατης διάδοσης τους, δύναται μακροπρόθεσμα να βλάψουν τη συμμετοχικότητα (Rho & Mazmanian, 2019).

Μέσα από τις δράσεις για τη διεκδίκηση δικαιωμάτων θεσπίζεται η πολιτειότητα, που πλέον γίνεται κατανοητή ως πολιτική υποκειμενικότητα βασιζόμενη στις ενέργειες των πολιτών και όχι στην ταυτότητα τους. Οι πολίτες, ως απότοκο, είναι αυτοί που διεκδικούν την δικαιοσύνη αφηφώντας καθιερωμένες κοινωνικές πρακτικές και θέσεις. Η πολιτειότητα απομακρύνεται από την νομική της υπόσταση, ασκούμενη μέσα από τη δράση (Isin, 2009· Isin, 2017). Ωστόσο, ποιοτική έρευνα σημειώνει πως νέα άτομα δεν αντιλαμβάνονται την κοινωνικό-πολιτική τους δράση ως πολιτειότητα, την οποία προσεγγίζουν με νομικούς όρους (Sime & Behrens, 2023).

Οι πολίτες σε αυτό το πλαίσιο ορίζονται μέσα από τα το δικαίωμα τους να προβαίνουν σε δράση αποσκοπώντας στη διεκδίκηση δικαιωμάτων. Η πολιτειότητα, συνεπώς, καθίσταται τόπος δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, καθώς αφορά στη συμπεριφορά μεταξύ πολιτών που (από κοινού) διαμορφώνουν ένα πολιτικό σώμα και θεμελιώνεται μέσα από ενεργές δράσεις (Isin, 2009· Isin, 2017). Αναφορικά με το ψηφιακό χάσμα και την απο-ιδεολογικοποίηση, προτείνεται ότι η διερεύνηση της πολιτειότητας ως πολιτική δράση χρειάζεται να εξετάσει πως οι πολίτες ασκούν τα δικαιώματά τους για δράση, αλλά και τις ανισότητες που εμποδίζουν την εφαρμογή της πολιτειότητας (Sime & Behrens, 2023).

Η ψηφιακή πολιτειότητα νοείται ως ενεργή πολιτική εμπλοκή/δέσμευση με σκοπό την κοινωνική δικαιοσύνη με τη χρήση της τεχνολογίας (Heath, 2018· Mossberger & Tolbert, 2021). Οι διαφορετικές χρήσεις των ΜΚΔ φαίνεται να σχετίζονται και με αυξημένες πιθανότητες για πολιτική εμπλοκή. Η ποικιλία στα κίνητρα χρήσης των ΜΚΔ και οι διαφορετικές αντιλήψεις που έχουν οι άνθρωποι για την πολιτειότητα διαμορφώνουν τρεις τρόπους πολιτικής συμμετοχής: δράση εστιασμένη στο πολιτικό σύστημα, στην κοινότητα και πολιτικά κινητοποιημένες ενέργειες (Ohme, 2019). Σχετικά με την ελευθερία, σε καθεστώς, όπου παρατηρείται επιβολή διαδικτυακής λογοκρισίας, η άσκηση ψηφιακής πολιτειότητας εμποδίζεται. Αντιθέτως, η ελεύθερη διακίνηση πληροφοριών ενισχύει την

δυνατότητα άσκησης ψηφιακής πολιτειότητας σε ένα δημοκρατικό πλαίσιο. Σημαντικό κριτήριο εδώ αποτελεί η καλλιέργεια κριτικής σκέψης και ψηφιακού/πληροφοριακού αλφαριθμητισμού (Tinmaz et al., 2023).

Η έρευνα των Ajiboye και Abioye (2019) ακολουθώντας μια κριτική λογοαναλυτική προσέγγιση διαδικτυακού λόγου υπέδειξε πως οι χρήστες των ΜΚΔ εκφράζουν μέσω αυτών λόγο που δηλώνει τη στάση τους ως πολίτες απέναντι σε σημαντικά κοινωνικοπολιτικά γεγονότα. Συγκεκριμένα, οι χρήστες εκφράζονται διαδικτυακά κατασκευάζοντας κοινωνικά, γνωστικά και συναισθηματικά την πολιτικοκοινωνική συνθήκη αποδίδοντας ταυτότητες στα δρώντα υποκείμενα που εμπλέκονται στα γεγονότα. Οι λόγοι αυτοί εκκινούν από ιδεολογικές θέσεις των ομιλητών και αντανακλούν τις κατασκευές τους για τις κοινωνικό-πολιτικές πραγματικότητες (Ajiboye & Abioye, 2019).

Ελευθερία της έκφρασης

Το διαδίκτυο έχει διαμορφώσει νέες διόδους άσκησης του δικαιώματος για ελευθερία της έκφρασης (Pollicino, 2019). Η ελεύθερη έκφραση θεσπίζει το δικαίωμα δημόσιας έκφρασης στάσεων και ιδεολογικών τοποθετήσεων. Μολαταύτα, η ελευθερία αυτή δύναται να χρησιμοποιηθεί για καταπάτηση δικαιωμάτων άλλων ομάδων (Husni, 2019· Sadiq et al., 2023), καθώς στις σύγχρονες κοινωνίες χρησιμοποιείται με προβληματικό τρόπο, ιδίως ψηφιακά, όπου η πρόσβαση στα ΜΚΔ συνεπάγεται και ανεμπόδιστη δυνατότητα για έκφραση (al-Utbi, 2019).

Εάν και σημειώνεται η ύπαρξη νομοθετικών κενών για την προστασία του δικαιώματος αυτού στα ψηφιακά μέσα, εξαιτίας του σχεδιασμού τους (Pollicino, 2019), η αυξημένη επίδραση των ΜΚΔ στην πολιτική και καθημερινή ζωή οδήγησε σε νομοθετικές διατάξεις που να προστατεύουν την ελευθερία της έκφρασης και πληροφόρησης, εστιασμένες στην λειτουργία των πλατφορμών προς όφελος των χρηστών. Ωστόσο, αυτό

πολλές φορές οδηγεί σε λογοκρισία/περιορισμό του ελεύθερου λόγου. Διεθνώς έχουν επιβληθεί διαφορετικές στρατηγικές για τη διαφύλαξη της ποιότητας των πληροφοριών, όπως ο έλεγχος των δημοσιεύσεων, που κρίνεται, όμως, ότι περιορίζει την ελευθερία έκφρασης (Griffin, 2022). Ο περιορισμός ακόμα και επιζήμιου/επιβλαβή λόγου έχει αξιολογηθεί ως προβληματικός ως προς την *ελευθερία* για έκφραση (Pilgrim, 2022).

Αναφορικά με την πολιτική δράση ως εργαλείο απο-ιδεολογικοποίησης και την ελευθερία έκφρασης, ο Mrofu (2019) αναλύοντας κριτικά διαδικτυακό λόγο διερεύνησε τα ΜΚΔ ως εργαλείο πολιτικής έκφρασης αντιστασιακού λόγου σε περιόδους αναταραχής. Διαπιστώθηκε ότι τα ΜΚΔ αποτέλεσαν το μοναδικό μέσο του λαού να εκφράσει τα συναισθήματα και τη διαμαρτυρία του για δράση, αλλά και λύσεις για την πολιτική συνθήκη. Η δημοτικότητα τους και το γεγονός ότι υπήρχε πρόσβαση σε αυτά κατέστησε δυνατή την καταγραφή της «υποκειμενικής ιστορίας», όπως βιώνεται από τους χρήστες/πολίτες, με απόρροια ποικίλες εκδοχές της κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας να εκφράζονται στον λόγο. Μολαταύτα, έρευνες διαδικτυακού λόγου (Chiluwa & Ifukor, 2015) και φεμινιστικής κριτικής λογοανάλυσης (Nartey, 2021) υπέδειξαν ότι η έκφραση/δράση για κοινωνική αλλαγή περιοριζόμενη εντός σύνδεσης, μπορεί να οδηγήσει σε slacktivism.

Έχει γίνει μεγάλη συζήτηση για τα όρια που υπάρχουν στην ελευθερία της έκφρασης και της πολιτικής ορθότητας στη μετάδοση των νέων και στη χρήση των ΜΚΔ (Weber, 2022). Η πολιτική ορθότητα σχετίζεται κυρίως με αριστερές πολιτικές κατευθύνσεις και είναι ένας τρόπος προσέγγισης της διαφορετικότητας μέσα από τον λόγο. Συγκεκριμένα, αφορά στη χρήση λόγου σκοπίμως δομημένου, ώστε να μην είναι προσβλητικός προς συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Στον λόγο περιέχει τόσο φιλελεύθερα όσο και πιο αυταρχικά στοιχεία. Στην πρώτη περίπτωση, ο λόγος στοχεύει στην προώθηση μιας κοινωνικής ομάδας που έχει δεχτεί καταπίεση, ενώ στη δεύτερη επιδιώκεται η αγνότητα του λόγου, προκειμένου να μην είναι αυτός δυσάρεστος για ορισμένους δέκτες. Η

διαφορετικότητα στην χρήση των ΜΚΔ φαίνεται πως καθορίζει την ανάπτυξη πολιτικής ορθότητας και πολιτικών στάσεων (Moss & O'Connor, 2020).

Αφενός, τα ΜΚΔ ενθαρρύνουν την ελευθερία έκφρασης, χάρη στη λειτουργικότητα τους. Για παράδειγμα, έχει φανεί ότι σε χώρες, όπου η ελευθερία του λόγου περιορίζεται, τα ΜΚΔ ενθαρρύνουν την διαδικτυακή πολιτική επικοινωνία (Barnidge et al., 2018). Αφετέρου, κατά την παραγωγή ρατσιστικού περιεχομένου κατά των προσφύγων είναι συχνή η επίκληση της «ελευθερίας λόγου» ως δικαίωμα για έκφραση. Η αναστολή περιεχομένου που εμπεικλείει ρητορικές μίσους και ρατσισμού θεωρείται αμφιλεγόμενη, κινητοποιώντας περισσότερο διάλογο γύρω από την ελευθερία της έκφρασης. Δημιουργείται, έτσι, ένα δίλημμα ανάμεσα στο δικαίωμα για ελεύθερη έκφραση και στην αξιολόγηση του τι μπορεί και τι πρέπει να υπάρχει ως περιεχόμενο διαδικτυακά (Merrill & Åkerlund, 2018· Topinka, 2018). Συχνά, η προστασία των άλλων επιτυγχάνεται νομικά με την αναστολή του λογαριασμού που δημοσίευσε περιεχόμενο που αξιολογείται ως «προσβλητικό», με τον χρήστη του λογαριασμού να δρα σπάνια προκειμένου να υπερασπιστεί το δικαίωμα του για έκφρασης (Griffin, 2022).

Στόχος και Ερευνητικά Ερωτήματα

Λαμβάνοντας ως θεωρητικό υπόβαθρο τα παραπάνω, στόχος της παρούσας έρευνας είναι η ανάδειξη των κατασκευών και λογοπρακτικών που κινητοποιούνται στον λόγο, με τα ερευνητικά ερωτήματα να είναι τα εξής:

1. Ποιες λογοπρακτικές και ποιες κατασκευές αξιοποιούν οι συμμετέχοντες, όταν μιλούν για την εντός και εκτός διαδικτύου έκφραση;
2. Πώς κατασκευάζεται η δυνατότητα πρόσβασης και χρήσης των ΜΚΔ;
3. Πώς αντιλαμβάνονται οι συμμετέχοντες το περιεχόμενο με το οποίο έρχονται σε επαφή στα ΜΚΔ ως προς την πολιτική διαφορετικότητα;

4. Πώς οργανώνουν τον λόγο τους οι συμμετέχοντες, όταν εκφράζονται στα ΜΚΔ;
5. Πώς κατασκευάζεται η πολιτική δράση εντός και εκτός σύνδεσης;
6. Ποιες οι συνέπειες των κατασκευών και επιχειρημάτων για την οριοθέτηση της ελευθερίας της έκφρασης;

Μέθοδος

Μεθοδολογία έρευνας

Η φαινομενολογία εστιάζει στις κατασκευές των ατόμων και στην διερεύνηση του νοήματος στην υποκειμενική εμπειρία (Van Manen, 2023). Επιστημολογικά η έρευνα αντλεί από τον Κοινωνικό Κονστρουξιονισμό, που προτάσσει την υποκειμενικότητα στην αλήθεια και τη γνώση. Ο λόγος αποτελεί ένα από τα κυριότερα στοιχεία του κοινωνικού κονστρουξιονισμού, επιτρέποντας τη μεταφορά της υποκειμενικής εμπειρίας, όπως αυτή βιώνεται, στον λόγο. Επιστημολογικά διερευνά τις κατασκευές της κοινωνικής πραγματικότητας και τις συνέπειες που αυτές επιφέρουν (Willig, 2008). Συνεπώς, σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, ο λόγος έχει παραγωγική ισχύ, καθώς επιτρέπει τόσο την κατασκευή όσο και την ερμηνεία του κόσμου (Burk & Dick, 2017).

Συμμετέχοντες

Περιγραφή προφίλ

Στην έρευνα συμμετείχαν ενήλικες χρήστες των ΜΚΔ, που αναμένονταν να συναρθρώνουν λόγο για πολιτική έκφραση. Ακόμη, συμμετείχαν άτομα που τα αξιοποιούν προκειμένου να εκφράσουν την πολιτική τους ταυτότητα και που εμπλέκονται σε πολιτικές δραστηριότητες μέσω των ΜΚΔ. Συμμετείχαν άτομα ενεργά εμπλεκόμενα με την πολιτική εκτός σύνδεσης ή/και το αντίθετο, που θεωρούνταν ότι πιθανώς να εμπλέκονται πολιτικά διαδικτυακά. Τέτοιες δραστηριότητες είναι, για παράδειγμα, ο σχολιασμός σε πολιτικές δημοσιεύσεις, ο πολιτικός (διά)λογος, η παραγωγή και (ανά)δημοσίευση πολιτικού περιεχομένου.

Προσέγγιση και επιλογή συμμετεχόντων

Έπειτα από την εξασφάλιση έγκρισης για τη διεξαγωγή της έρευνας από την Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, η

προσέγγιση των συμμετεχόντων έγινε με δύο τρόπους. Αφενός, προσεγγίστηκαν συμμετέχοντες μέσα από τη δημοσίευση μιας πρόσκλησης σε ιστοσελίδες πολιτικού περιεχομένου στα ΜΚΔ. Έπειτα από την εκδήλωση ενδιαφέροντος από τους χρήστες, τους στάλθηκε ηλεκτρονικά το έντυπο συγκατάθεσης και ενημέρωσης (βλ. Παράρτημα). Αφετέρου, προσεγγίστηκαν με όρους σκοπιμότητας, ώστε να θεωρείται ότι έχουν κάτι να πουν άτομα που θεωρείται ότι έχουν πολιτική εμπλοκή/δράση εκτός σύνδεσης ή/και όχι και υπό την προϋπόθεση ότι εκφράζουν διαδικτυακή πολιτική συμπεριφορά, προκλήθηκαν στην έρευνα.

Η πρώτη περίπτωση εξασφαλίζει σε θεωρητικό επίπεδο την τυχαιότητα του δείγματος έχοντας μεγαλύτερη απεύθυνση. Ωστόσο, τείνουν συνήθως να απαντούν άτομα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και κίνητρα· άτομα που αισθάνονται ότι οι ίδιοι έχουν να προσφέρουν σχετικές πληροφορίες (Hargittai & Karaoglu, 2018). Σχετικά με τη δεύτερη, λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι η πλειοψηφία των ατόμων εκδηλώνουν πολιτική δράση/συμπεριφορά, φαίνεται ότι όντως ο καθένας θα μπορούσε να προσκληθεί και να συμμετέχει (Heiss, 2021· Zhang et al., 2022). Η ενημέρωση για αυτό το γεγονός προκύπτει από τα δευτερογενή δεδομένα που προέρχονται από δημοσιευμένο λόγο στα ΜΚΔ. Η αξιοποίηση πληροφοριών από τρίτες πηγές για τη δόμηση των ερωτήσεων θεωρείται ένα σημαντικό μέσο για την αξιολόγηση της ποιοτικής έρευνας (Busetto et al., 2020). Στο πλαίσιο της συμπερίληψης και γνωρίζοντας τα ζητήματα που έχει η κάθε προσέγγιση, επιλέχθηκε η χρήση αμφότερων τρόπων για τη συλλογή συμμετεχόντων.

Ο αριθμός των συμμετεχόντων στην ποιοτική έρευνα δε χρειάζεται να είναι μεγάλος, καθώς δεν στοχεύει στην γενικευσιμότητα των αποτελεσμάτων (Gill, 2020). Συμμετείχαν 7 άτομα εκ των οποίων, τα 4 ταυτοποιούνταν ως γυναίκες και 3 ως άνδρες. Οι συμμετέχοντες προέρχονταν από διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας και διέφεραν ως προς τα επίπεδα εκπαίδευσης. Δύο εκ των συμμετεχόντων δήλωσαν ότι ταυτοποιούνται ως «αριστεροί», ένας

ως «κεντροδεξιός φιλελεύθερος», δύο ότι τοποθετούνται στον «χώρο/φάσμα της αριστεράς», μια ως «κεντροαριστερά αλλά προς κέντρο» και τέλος μια τοποθέτησε τον εαυτό της στον «χώρο της αυτονομίας της αναρχίας». Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται τα κοινωνικόδημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων.

Πίνακας 1

Συμμετέχοντες	Ταυτότητα Φύλου	Ηλικία	Εκπαίδευση	Πολιτική Κατεύθυνση	Πολιτική Δράση
1	Ανδρας	21	Φοιτητής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Αριστερός	Εντός και εκτός σύνδεσης
2	Ανδρας	24	Φοιτητής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Κεντροδεξιός φιλελεύθερος	Εντός και εκτός σύνδεσης
3	Γυναίκα	33	Απόφοιτος Λυκείου	Κεντροαριστερά προς κέντρο	Εντός και εκτός σύνδεσης
4	Ανδρας	52	Απόφοιτος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Αριστερός	Εντός και εκτός σύνδεσης
5	Γυναίκα	21	Φοιτήτρια τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Φάσμα της αριστεράς	Εντός και εκτός σύνδεσης
6	Γυναίκα	21	Φοιτήτρια τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Φάσμα της αριστεράς	Εντός και εκτός σύνδεσης
7	Γυναίκα	21 μισό	Φοιτήτρια τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Χώρος της αυτονομίας/αναρχίας	Εκτός σύνδεσης

Δευτερογενή δεδομένα για τον σχεδιασμό της συνέντευξης

Ο οδηγός συνέντευξης διαμορφώθηκε με βάση τη βιβλιογραφική ανασκόπηση του θέματος και του υλικού που λήφθηκε από τρίτες πηγές (Busetto et al., 2020). Σχετικά με την αξιοποίηση δεδομένων που είναι ήδη διαθέσιμα στα ΜΚΔ, τρεις διαπιστώσεις μπορούν να ειπωθούν. Τυπικά, η δημοσίευση κειμένου σε αυτά συνεπάγεται συναίνεση της δημοσιοποίησης του λόγου. Ωστόσο, η χρήση του υλικού στην αυτούσια μορφή του -ακόμα

και ανωνυμοποιημένο- θεωρήθηκε ότι θα προαπαιτούσε την άδεια του χρήστη (Griffin, 2022).

Συνεπώς, τα δεδομένα που λήφθηκαν από κείμενα διαθέσιμα στα ΜΚΔ δεν χρησιμοποιήθηκαν αυτούσια αλλά υποβλήθηκαν σε θεματική ανάλυση και αξιοποιήθηκαν ως δευτερογενή, ώστε να ενημερωθεί η έρευνα με συγχρονικά θέματα, επιχειρήματα και αντεπιχειρήματα, τα οποία απευθύνθηκαν στους συμμετέχοντες, καθώς η θεματική ανάλυση προσφέρει γνώση για κοινά θέματα, που εμφανίζονται συχνά στον λόγο στη σύγχρονη επικαιρότητα (Braun & Clarke, 2021· Willig, 2008). Σχετικά με τις συνεντεύξεις, ο οδηγός συνέντευξης αποτελούνταν από 13 κύριες ερωτήσεις με υποερωτήματα, ενώ ανάλογα με τις πληροφορίες που μοιραζόταν οι συμμετέχοντες γίνονταν και συμπληρωματικές ερωτήσεις (Busetto et al., 2020).

Το ΜΚΔ που επιλέχθηκε για την άντληση του δευτερογενούς υλικού είναι το Twitter. Η πλατφόρμα αυτή επιλέχθηκε, καθώς θεωρείται ότι παρέχει ένα βήμα για διαφορετική κοινωνικοπολιτική έκφραση και δράση, όπως επισημαίνεται σε προηγούμενες έρευνες (Theocharis et al., 2023· Pandey et al., 2020· Vaccari & Valeriani, 2021). Το υλικό που λήφθηκε από το Twitter αφορά στην περίοδο Οκτωβρίου-Δεκεμβρίου 2022, όποτε και συλλέχθηκε. Οι λέξεις κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν για την αναζήτηση περιεχομένου μέσω της πρακτικής των hashtag ήταν: ελευθερία, ελευθερία έκφρασης, ελευθερία λόγου, κατεβάζουν λογαριασμούς, ρίχνουν λογαριασμούς και free_. Σχετικά με τα θέματα που προέκυψαν, δεν υπήρξαν κριτήρια αποκλεισμού για τον σχεδιασμό των ερωτήσεων (βλ. Παράρτημα). Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η έρευνα μελετά λόγο για το διαδίκτυο και όχι διαδικτυακό λόγο. Τέλος, αναγνωρίζεται ότι οι ερωτήσεις συνεπάγονται ρητορικές συνέπειες, όπως η κινητοποίηση λόγου από την ερευνήτρια για διαφορές ανάμεσα στην διαδικτυακή και μη έκφραση.

Η διαδικασία της συνέντευξης

Η ημι-δομημένη συνέντευξη έχει υβριδική μορφή και θεωρείται η καταλληλότερη προσέγγιση για ποιοτική διερεύνηση φαινομένων, παρέχοντας πλούσια και πολύπλοκα δεδομένα. Η συνέντευξη αυτή στοχεύει στο να δημιουργηθεί μια ασφαλής ζώνη, όπου μέσα από «ανοιχτές» ερωτήσεις, η ερευνήτρια ενθαρρύνει τους συμμετέχοντες να ανακαλέσουν προσωπικές εμπειρίες, παρέχοντας μια εις βάθος κατανόηση για το υπό μελέτη θέμα. Καθίσταται, επομένως, δυνατή η ανακάλυψη θεμάτων που προκύπτουν από την πορεία της συζήτησης (Magaldi & Berler, 2020· Ruslin et al., 2022).

Αρχικά, προετοιμάστηκε ο οδηγός συνέντευξης και οι ερωτήσεις. Η ημι-δομημένη συνέντευξη επιτρέπει και διευκολύνει την εξερεύνηση διαφορετικών κατευθύνσεων με συμπληρωματικά ερωτήματα ανάλογα με τις πληροφορίες που προκύπτουν. Επιπλέον, εξασφαλίζεται η δυνατότητα θέσης των ερωτήσεων με ευελιξία επιτυγχάνοντας αποσαφήνιση και λεπτομέρεια, ενώ ταυτόχρονα ο εκ των προτέρων σχεδιασμός της ερευνήτριας διατηρεί οργανωμένη την συνέντευξη (Magaldi & Berler, 2020· Ruslin et al., 2022). Πραγματοποιήθηκε μια πιλοτική συνέντευξη, η οποία συμπεριλήφθηκε στο τελικό δείγμα. Πριν από την έναρξη και λήξη κάθε συνέντευξης, υπήρχε αναφορά στο απόρρητο και στα δικαιώματα των συμμετεχόντων.

Μέθοδος Ανάλυσης του υλικού

Η έρευνα αντλεί από τη «στροφή στο λόγο» στην κοινωνική ψυχολογία, όπως αυτή αναπτύχθηκε από τους Potter και Wetherell (1987) κι έπειτα, δίνοντας έμφαση στον λόγο ως κοινωνική δράση (Potter & Wetherell, 1987) και στη συνέχεια σε τεχνικές μικροανάλυσης για την αποδόμηση ψυχολογικών φαινομένων (Edwards & Potter, 1992). Η λογοψυχολογία προτάσσει ότι δια του λόγου εξυπηρετούνται συμφέροντα και κατασκευάζονται εκδοχές της πραγματικότητας (Budds et al., 2017).

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι κατασκευές και οι προσπάθειες για επιτελεστικότητα δεν είναι πάντοτε απόρροια συνειδητής επιλογής. Η λογοανάλυση χρησιμοποιείται για την διερεύνηση του πώς κατασκευάζονται ρητά αυτές οι διαφορετικές εκδοχές προκειμένου να εξυπηρετήσουν σκοπούς, όπως η ανάγκη να δικαιολογήσουν, να πείσουν για την ακρίβεια των κατασκευών τους, να λογοδοτήσουν ή κατηγορήσουν, να διαχειριστούν διακυβεύματα και να διαπραγματευτούν αιτιώδεις αποδόσεις. Για τους λόγους αυτούς, η μέθοδος θεωρείται κατάλληλη για τη διερεύνηση του θέματος της εργασίας (Budds et al., 2017).

Αναλυτική διαδικασία

Οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν με τη χρήση εφαρμογής εγγραφής ήχου κινητού τηλεφώνου και διαρκούσαν κατά μέσο όρο περίπου 50 λεπτά. Αφού ολοκληρώθηκε η διεξαγωγή τους, απομαγνητοφωνήθηκαν με την χρήση του απλοποιημένου κώδικα απομαγνητοφώνησης της Jefferson (Jefferson, 2004). Το απομαγνητοφωνημένο υλικό είναι 95 σελίδες A4 και 43.915 λέξεις. Πριν την ανάλυση, υπήρξε συστηματική και επανειλημμένη ανάγνωση του υλικού, προκειμένου να υπάρξει εξοικείωση. Καθώς σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση της έκφρασης για κοινωνικά φαινόμενα, η ανάλυση εστίασε στις κατασκευές της ελευθερίας, της έκφρασης και της δράσης στο σύγχρονο κοινωνικό πλαίσιο μέσα από τους γλωσσικούς πόρους που αξιοποίησαν οι συμμετέχοντες.

Έτσι, ακολούθησε η αναζήτηση κοινών τόπων και υπήρξε εστίαση στις κατασκευές και κατηγορίες εντός του πλαισίου, στην άντληση από Λόγους, στα ερμηνευτικά ρεπερτόρια, στην επιτελεστικότητα του λόγου, στα ιδεολογικά διλήμματα που προκύπταν μέσα από την δόμηση της επιχειρηματολογίας, στις θέσεις των ομιλητών και στις αποδόσεις δράσης (agency). Η αξιοπιστία και εγκυρότητα της έρευνας εξασφαλίστηκε μέσα από τη συμφωνία μεταξύ της ερευνήτριας και της επόπτριας (συμφωνία μεταξύ αναλυτών).

Ανάλυση και Συμπεράσματα

Από την αναλυτική διαδικασία προέκυψαν πέντε αναλυτικά κεφάλαια. Οι θεματικές αυτές διερευνούν τις ρητορικές κοινοτοπίες των συμμετεχόντων, παρουσιάζοντας τους γλωσσικούς πόρους και στρατηγικές που κινητοποιήθηκαν εντός συγκεκριμένων πλαισίων.

Θεματική 1^η – Τα όρια της ελευθερίας ανά πλαίσιο

Η θεματική διερευνά το πως προσεγγίζουν οι συμμετέχοντες την ελευθερία σε διαφορετικά πλαίσια. Αντλώντας από ένα δίλημμα, στο οποίο το διαδίκτυο κατασκευάζεται ως πλαίσιο ελεύθερης έκφρασης αλλά και ως ένα μέσο όπου η «πολύ» ελευθερία δύναται να έχει αρνητικές συνέπειες, φαίνεται ότι η προσπάθεια οριοθέτησης της «αποδεκτής» ελευθερίας κινητοποιεί λόγο περί ορθότητας διαδικτυακών τοποθετήσεων, ταυτοτικών συνεπειών της έκφρασης, ανάγκης νομοθέτησης αναστολής περιεχομένου και περιορισμών ως προς την δυνατότητα πρόσβασης και χρήσης.

1.1 Η διαδικτυακή τοποθέτηση ως έκφραση που περιορίζεται προς αποφυγή αντιδράσεων

Έχοντας κατασκευάσει το διαδίκτυο ως ένα βήμα ελεύθερης έκφρασης σε άλλο πλαίσιο μιλώντας για τις διαφορές διαδικτυακής και μη έκφρασης, οι συμμετέχοντες κατασκευάζουν την αποφυγή τοποθέτησης ως τον επιλεγόμενο τρόπο αποφυγής αντιδράσεων. Αντλώντας από το δίλημμα του διαδικτύου ως βήμα ελεύθερης έκφρασης και ως μέσο, όπου η έκφραση έχει συνέπειες, ο λόγος υποδεικνύει μια διάκριση των χρηστών σε «γνώστες» και μη. Στο πρώτο απόσπασμα η αποφυγή τοποθέτησης για αποφυγή αντιδράσεων περιγράφεται με όρους ορθότητας τοποθετήσεων στην διαδικτυακή διάδραση, με αναφορές που υποδηλώνουν την ύπαρξη ατόμων/χρηστών που ως «γνώστες» εκφράζονται ορθότερα από άλλους.

Απόσπασμα 1

Στις προηγούμενες γραμμές η συμμετέχουσα απαντώντας στο, εάν την απασχολεί η αντίδραση των άλλων ατόμων στην έκφραση της, αναφέρει ότι είναι σημαντικό για την ίδια η γλώσσα που χρησιμοποιείται να είναι προσεγμένη, ώστε να αποφευχθούν οι αντιδράσεις.

- 208 - /Τώρα/ άμα κάνεις ένα σχόλιο σε μια ακροδεξιά δημοσίευση,/ σε ένα site/ που είναι
 209 για άτομα αυτής της πολιτικής τοποθέτησης,/ σίγουρα/ θα ξέρεις και τι σε περιμένει/
 210 πάνω κάτω./ Οπότε/ δεν θα εκφράσεις τα πραγματικά σου συναισθήματα,/ ίσως τα
 211 περιορίσεις,/ ίσως δεν σχολιάσεις καν,/ ίσως το σκεφτείς/ και θες να το κάνεις,/ αλλά
 212 σε κρατήσει πίσω η έκθεση./
- 213 - /Σου έχει συμβεί σε αυτό;/ **Να θέλεις να εκφραστείς,/ αλλά να μην το κάνεις;/**
- 214 - /Νομίζω πάρα πολλές φορές,/ γιατί/ αρχικά δεν ξέρω αν είναι σωστό αυτό που
 215 σκέφτομαι ή/ κάπως σαν να προκαταβάλλομαι./ Ότι/ «που θα βρω άκρη τώρα;»./
 216 Δηλαδή/ και «τι να απαντήσω;»/ Μπορεί να είναι λάθος σκεπτικό,/ γιατί δεν θα χάσεις
 217 και κάτι/ στο να απαντήσεις στον άλλον./ Συζήτηση θα γίνει./ Αλλά/ πόση συζήτηση
 218 να γίνει μέσω σχολίων;/ Επίσης,/ σκέφτομαι σιγουρά ότι/ μπορεί να λέω και κάτι λάθος/
 219 ή κάποιο από τα επιχειρήματά μου/ να μην είναι τόσο ορθό/ και να το δει κάποιος
 220 γνωστός μου/ ή οτιδήποτε/ και κάπως να εκτεθώ/. (.) Και το περιεχόμενο,/ ας πούμε./
 221 Π.χ. αν το δω σε μια σελίδα ακροδεξιά,/ δεν θα θέλω τόσα άτομα να μου
 222 αντιπαρεταθούν,/ δηλαδή θα με πάει πίσω λίγο αυτό./ Δεν θα κάνω./

(Συνέντευξη 5, 21 ετών, γυναίκα)

Σε άλλο πλαίσιο, η συμμετέχουσα κατασκεύασε την έκφραση στα ΜΚΔ ως έκφραση που γίνεται άνετα, με ευκολία, προετοιμασία και ανωνυμία. Στο παρόν πλαίσιο, ωστόσο, η τοποθέτηση κατασκευάζεται ως έχουσα ταυτοτικές συνέπειες, με απόρροια να περιορίζεται για την αποφυγή έκθεσης. Η συμμετέχουσα λογοδοτεί κάνοντας μιας διάκριση μεταξύ πραγματικών και μη συναισθημάτων, με την αναφορά στην ακροδεξιά να κινητοποιεί λόγο θυμικό, και με μια λίστα πολλαπλών μερών (Reijven et al., 2023). Στη συνέχεια, σε επίκληση σε προσωπική εμπειρία από την ερευνήτρια, και χρησιμοποιώντας ευθύ λόγο διατυπώνει ερωτήματα σε μορφή ρητορικών ερωτημάτων που καταδεικνύουν ένα δίλημμα μεταξύ προκατάληψης του άλλου – «που θα βρω άκρη τώρα» – και ανοχής – «πόση συζήτηση να γίνει μέσω σχολίων» – και μέριμνας στη λογοδοσία για την ορθότητα των επιχειρημάτων της και την πιθανή έκθεση.

Έτσι, υποστηρίζεται πως από τη μία η συζήτηση διαδικτυακά δεν είναι εφικτή και από την άλλη πως υπάρχουν κάποιοι που έχουν γνώση και είναι περισσότερο ειδικοί, με

αποτέλεσμα η διάδραση/συζήτηση να οδηγεί στο να διαφανούν οι ορθές απόψεις και να βρεθεί η «άκρη» στο υπό συζήτηση θέμα. Ο λόγος λειτουργεί ως αποποίηση της έλλειψης τοποθέτησης, που στην συνέχεια των συνεντεύξεων κατασκευάζεται και ως έλλειψη δράσης, και απόδοσης της ευθύνης για αυτήν στο κοινό, οι αντιδράσεις του οποίου περιορίζουν την έκφραση της. Αυτό υποδεικνύει η χρήση κοντινού ερείσματος μέχρι τη γραμμή 212 με τη χρήση δευτέρου ενικού, με τον λόγο να λειτουργεί ως κοινοτοπία (Edwards & Potter, 1992· Sacks, 1992).

Στο επόμενο απόσπασμα, η συμμετέχουσα αντλώντας από το ίδιο δίλημμα αναφέρεται στα άτομα που τοποθετούνται ορθά και που είναι οι «γνώστες», στους οποίους κατηγοριοποιεί και τον εαυτό της. Υποστηρίζεται ότι η έκφραση όσων έχουν την γνώση αντανακλά την πραγματικότητα.

Απόσπασμα 2

186 - /Γενικότερα/ θεωρείς ότι κάποιος που θέλει να εκφραστεί πολιτικά στα social
187 media,/ μπορεί να τον ανησυχεί/ το πως αυτό θα το εκλάβουν οι άλλοι;/
188 - /Σίγουρα,/ ειδικά στην αρχή,/ όταν δεν έχεις ξαναμιλήσει για κάτι τέτοιο/ και πρώτη
189 φορά αποφασίζεις να τοποθετηθείς πολιτικά/ κάπως έχεις ένα φόβο/ για το πως θα το
190 πάρει/ γιατί είναι δράση αντίδραση./ Για το πως θα αντιδράσει το ακροατήριο/ που
191 έχεις απέναντί σου/ είτε αυτό είναι μέσα σε ένα αμφιθέατρο/ είτε είναι οι ακόλουθοι
192 σου στο Instagram./ Αλλά πιστεύω ότι/ εάν επιχειρηματολογείς/ πολύ ορθά/ και έχεις
193 διαβάσει όντως κάποια πράγματα/ και έχεις γνώση,/ είναι αδιαμφισβήτητο το τι
194 πραγματικά ισχύει/ και έχεις πει./

(Συνέντευξη 6, 21 ετών, γυναίκα)

Εάν και περιέγραψε σε άλλο σημείο της συζήτησης την διαδικτυακή έκφραση με όρους ελευθερίας, εδώ υποστηρίζει πως αυτή μπορεί να περιοριστεί, για να αποφευχθούν οι αντιδράσεις του κοινού (Neubaum & Krämer, 2018· Oz et al., 2023). Στη γραμμή 190 χρησιμοποιείται ακραία διατύπωση (Edwards & Potter, 1992), που λειτουργεί ως ένδειξη ότι όσα αναφέρονται είναι αδιαμφισβήτητα. Στις γραμμές 192-194 εντοπίζεται το επιχείρημα ότι υπάρχουν κάποιοι που κατασκευάζονται ως γνώστες, που εκφράζονται «ορθά» και που

αναφέρουν την πραγματικότητα. Οι «γνώστες» είναι οι πληροφοριακά εγγράμματοι (Swart, 2023), με τον λόγο που διαρθρώνεται να παραπέμπει σε λόγο ετεροποίησης (othering) (βλ. Belabas & George, 2023· Uda, 2023). Χρησιμοποιείται δεύτερο ενικό, που λειτουργεί ενθαρρυντικά για έκφραση με τέτοιους όρους, επειδή κατασκευάζεται ως ιδεατή, εντάσσοντας έτσι τον εαυτό της σε όσους τοποθετούνται ως «γνώστες» και άρα μπορούν να δουν όσα λέει (επίκληση σε κατηγορία). Έτσι, η έκθεση συνεπάγεται ανησυχία για τις αντιδράσεις σε όσους δεν είναι «γνώστες».

Στο επόμενο απόσπασμα παρατηρείται στον λόγο μια διάκριση ανάμεσα στην έκφραση εντός σύνδεσης και στην εκτός σύνδεσης ταυτότητα.

Απόσπασμα 3

Στις προηγούμενες γραμμές ο συμμετέχων ερωτώμενος για το εάν σκέφτηκε ποτέ να μην εκφραστεί, ενώ το ήθελε, αναφέρει ότι τείνει να τοποθετείται, όταν επικοινωνεί με μη απόλυτα άτομα ανεξαιρέτως πολιτικής κατεύθυνσης, προσαρμόζοντας τον λόγο του ανάλογα με το κοινό.

201 - Αν εγώ εκφράσω μια άποψη μέσω του Διαδικτύου,/ δεν ξέρω πώς μπορεί να την
202 εκλάβει κάποιος./ Μπορεί να πάρει κάποια άλλα νοήματα,/ ας πούμε./

203 **-/Επειδή δεν σε γνωρίζει;/**

204 - /Επειδή δεν με γνωρίζει,/ ναι!/ Επειδή/ (.) και να με γνωρίζει/ μπορεί να καταλάβει
205 κάτι λάθος./ Ναι. Ναι αυτό./

206 **- /Από τη γλώσσα/ που χρησιμοποίησες;/ Τι σκέφτεσαι ότι θα τον/-**

207 - /Ναι ναι ναι ναι/ αυτό,/ από τη γλώσσα που χρησιμοποίησα παραδείγματος χάρι./ Και
208 επίσης/ ο online κόσμος/ είναι τόσο ανοιχτός που/ (..) θα μπορούσε να πάρει πολύ
209 μεγαλύτερες διαστάσεις/ αυτό το θέμα./ Ενώ offline/ ξέρω πολύ καλά τους ανθρώπους,/
210 όσους έχω γύρω μου πάνω κάτω τι άνθρωποι είναι/ και πάνω κάτω τι αντιδράσεις θα
211 προκαλέσω/ [/θα λάβεις/] θα λάβω ναι./

(Συνέντευξη 1, 21 ετών, άνδρας)

Σε άλλο πλαίσιο, ερωτώμενος για τις διαφορές ανάμεσα στην τοποθέτηση εντός και εκτός των ΜΚΔ, ο ομιλητής κατασκεύασε την πρώτη ως έκφραση που γίνεται περισσότερο

αυθαίρετα, εύκολα, με λιγότερο δισταγμό και ίσως με καθόλου όμορφο τρόπο. Σε αντιδιαστολή, εδώ η διαδικτυακή έκθεση κατασκευάζεται ως λόγος που μπορεί να παρερμηνευτεί και να οδηγήσει σε αντιδράσεις. Αντλεί, επομένως, από ένα δίλημμα, με το ρητορικό διακύβευμα (Potter & Wetherell, 1987· Wetherell & Potter, 1988) για τις πιθανές ταυτοτικές συνέπειες μιας παρανόησης εδώ να εξυπηρετείται από επίκληση σε μια διάκριση μεταξύ πραγματικού εαυτού και διαδικτυακής «εικόνας».

Έτσι, η έλλειψη γνωριμίας μεταξύ των ομιλητών μπορεί να οδηγήσει σε παρερμηνεία του λόγου, με την γνωριμία να λειτουργεί ως κριτήριο επαφής που κατηγοριοποιεί το άτομο. Το περιεχόμενο του λόγου παραπέμπει στην υπόθεση επαφής που προτάσσει ότι η επαφή με το «διαφορετικό» μειώνει την προκατάληψη προς αυτό (Allport, 1954· Pettigrew & Tropp, 2006). Επιπλέον, μέριμνα για την ταυτότητα εντοπίζεται και στην περιγραφή μιας κατάστασης απόκατηγοριοποίησης (204-205). Εάν κάποιος τον γνωρίζει αντιλαμβάνεται λάθος τα λεγόμενα του, επειδή δεν λαμβάνει υπόψη τα χαρακτηριστικά που έχει ο συμμετέχων, που αντιπροσωπεύουν την έσω-ομάδα που ανήκει, αλλά μόνο την δήλωση/έκφραση που έρχεται σε επαφή (Prati et al., 2021). Παρατηρείται, συνεπώς, μια διάκριση μεταξύ της ταυτότητας και του λόγου που παράγεται στο διαδίκτυο, με την έκφραση να μην είναι αντιπροσωπευτική της ταυτότητας και να έγκειται στην εκτίμηση των άλλων.

Συμπερασματικά, έχει σημειωθεί ότι οι αντιδράσεις του κοινού οδηγούν τους χρήστες των ΜΚΔ να σιωπούν εκούσια προκειμένου να μην εκτεθούν ή απομονωθούν (Neubaum & Krämer, 2018· Oz et al., 2023), με την απεξανομίκευση (Deindividualization) να διαμεσολαβεί ανάμεσα στην πολιτική έκφραση και την εκτίμηση για ενδεχόμενη αποδοκιμασία που ακολουθεί αυτή την έκφραση (Oz & Cetindere, 2023). Ωστόσο, πληροφοριακά εγγράμματοι χρήστες, που θεωρείται ότι είναι οι «γνώστες» στους οποίους αναφέρονται οι συμμετέχοντες, διαχειρίζονται την πληροφόρηση και τις τοποθετήσεις

κριτικά, με αποτέλεσμα να εκφράζονται «ορθότερα»/ποιοτικότερα πολιτικά (Wei et al., 2023).

Σχετικά με το δίλημμα από το οποίο αντλούν οι συμμετέχοντες, φαίνεται ότι μολονότι η ανωνυμία συμβάλει στην πιο ελεύθερη τοποθέτηση, καθιστά πιθανότερη την εντονότερη και περισσότερη έκφραση στα ΜΚΔ, που είναι συνήθως πιο αυθόρμητη. Η ανωνυμία, συνεπώς, που παρέχουν τα ΜΚΔ/το διαδίκτυο αυξάνει την συμπεριφορική αναστολή (Behavioral Disinhibition) (Clark-Gordon et al., 2019) και διευκολύνει την απεξατομίκευση, με αποτέλεσμα οι χρήστες να εκφράζονται με τρόπο ασύμβατο με την εκτός σύνδεσης ταυτότητά τους (Neubaum & Weeks, 2023). Η κατασκευή του διαδικτύου ως ένα μέσο για ελεύθερη έκφραση κινητοποιεί λόγο για την νομοθέτηση της αναστολής περιεχομένου, που εξετάζεται στην επόμενη υποενότητα.

1.2 Η νομοθέτηση της αναστολής περιεχομένου στα ΜΚΔ ως ανάγκη

Μιλώντας για την αναστολή περιεχομένου στα ΜΚΔ, οι ομιλητές αναφέρονται στην ανάγκη νομοθέτησης της. Ενδιαφέρον έχει ότι συνδέουν την αναστολή με την ικανότητα του κοινού να αξιολογεί το περιεχόμενο, μεριμνώντας για την προστασία των χρηστών των ΜΚΔ από υβριστικό περιεχόμενο. Στο πρώτο απόσπασμα η νομοθέτηση παρουσιάζεται ως αρωγός που θα βοηθήσει το κοινό να εξετάζει κριτικά το περιεχόμενο, ενώ στο δεύτερο ως προστασία, επειδή το κοινό δίχως κριτική σκέψη δεν αξιολογεί το περιεχόμενο. Στο πρώτο απόσπασμα αντλώντας από ένα δίλημμα η οριοθέτηση της ελευθερίας την καθιστά ως το στοιχείο που προστατεύει η νομοθέτηση της αναστολής αλλά και ως τον δέκτη αυτής.

Απόσπασμα 4

Στις σειρές που προηγούνται ο συμμετέχων ερωτάται για τη άποψη του σχετικά με την αναστολή λογαριασμών.

από την άλλη ως μέσω περιορισμού «πολύ» ελεύθερου λόγου που μπορεί να είναι υβριστικός. Επομένως, στην μια περίπτωση ο περιορισμός της ελευθερίας παρουσιάζεται ως κατακριτέος, ενώ στην άλλη ως σκοπιμότητα.

Στο επόμενο απόσπασμα η νομοθέτηση παρουσιάζεται ως άμεση λύση, επειδή η κριτική αξιολόγηση του περιεχομένου, εάν και κατασκευάζεται ως ιδεατή, δεν θεωρείται εφικτή.

Απόσπασμα 5

Στις σειρές που προηγούνται ερωτάται για την άποψη του σχετικά με την αναστολή περιεχομένου και αναφέρει ότι, εάν και τα ΜΚΔ αποτελούν έναν ιδιωτικό «χώρο» χρειάζεται να υπάρχει διαφάνεια στην λογοκρισία που επιβάλλουν, καθώς αποτελούν μια σύγχρονη κανονικότητα.

473 - /Θεωρώ ότι/ γενικότερα η διαφάνεια θα ήταν ένα πρώτο καλό βήμα./ Από κει και
474 πέρα,/ για μένα/ σε έναν ιδανικό κόσμο/ δεν θα έπρεπε να υπήρχε λογοκρισία./
475 Καθόλου δηλαδή,/ πλήρεις ελευθερίες./ Ακόμα και σε ιατρικά ζητήματα./ Ακόμα και
476 σε θέματα ασφάλειας./ Αλλά σ' αυτόν τον ιδανικό κόσμο,/ όλοι οι άνθρωποι/ θα έχουν
477 κριτική σκέψη/ να κρίνουνε,/ κάτι το οποίο το θεωρώ ανέφικτο./ Εντάξει,/ ας είμαστε
478 ρεαλιστές./ Δεν θεωρώ ότι/ αυτό το πράγμα/ είναι εφικτό,/ ούτε καν σε θεωρητικό
479 επίπεδο./

480 - /Οπότε/ θα πρέπει να υπάρχει/ μια άμεση λύση,/ αλλά κατά τη γνώμη μου/ θα πρέπει
481 να πιέσουμε,/ δηλαδή/ είναι μια ιδιωτική εταιρεία,/ δεν έχει κανένα συμφέρον/ να το
482 κάνει αυτό./ Θεωρώ ότι εμείς/ σαν ευρωπαίοι πολίτες/ θα μπορούσαμε να πιέσουμε/
483 καταρχήν τους δικούς μας εκπροσώπους στην Ευρωπαϊκή Βουλή,/ για να σημειώσουμε
484 συγκεκριμένα προς τα πού πάει το πράγμα/ και αυτοί με τη σειρά τους/ να εκφράσουν
485 με τη σειρά τους/ τη θέληση των Ελλήνων πολιτών./ Ντάξει τώρα αυτό/ το θεωρώ και
486 λίγο ακραίο,/ δεν γίνεται,/ ας πούμε έτσι απλά,/ αλλά/ να πιέσουν προς αυτή την
487 κατεύθυνση/ για να υπάρχει πολύ μεγαλύτερη διαφάνεια/ απ' ότι υπάρχει στα
488 κοινωνικά δίκτυα./

(Συνέντευξη 2, 24 ετών, άνδρας)

Σε αυτό το απόσπασμα από τη μια τίθεται το ιδιωτικό συμφέρον των ΜΚΔ να μην γνωστοποιήσουν τον τρόπο λειτουργίας τους (Bode & Vraga, 2018) και από την άλλη η ανάγκη για άσκηση πολιτεότητας προς όφελος του των χρηστών που εξυπηρετείται με τη χρήση πρώτο πληθυντικού, που επιτυγχάνει εγγύτητα. Ο λόγος παραπέμπει στο ότι στόχος είναι η προστασία της ελευθερίας του λόγου, καθώς το κοινό δεν θεωρείται ότι είναι ακόμα

σε θέση να διαχειριστεί περιεχόμενο, στο οποίο δεν θα υπήρχε καμίας μορφής λογοκρισία (477-479).

Κατ' επέκταση και εδώ ο λόγος αντλεί από ένα ιδεολογικό δίλημμα. Αφενός η απόλυτη ελευθερία κατασκευάζεται ως ιδεατή και αφετέρου ως νομοτελειακά ανέφικτη. Η κατασκευή αυτή ακολούθως κινητοποιεί λόγο για άσκηση πολιτειότητας, που στις γραμμές 480-488 συνδέεται με την κριτική σκέψη, στα πλαίσια κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Η αναγνώριση έλλειψης κριτικής σκέψης από τους χρήστες των ΜΚΔ συνεπάγεται την ανάγκη λήψης πολιτικής δράσης με στόχο την επίτευξη της διαφάνειας σε αυτά, ώστε να υπάρχει διαφάνεια στην λογοκρισία περιεχομένου. Έτσι, στόχος της δράσης είναι η νομοθέτηση της αναστολής περιεχομένου από βουλευτικούς παράγοντες, καθώς οι χρήστες ελλείπει κριτικών δεξιοτήτων δεν φαίνονται να μπορούν προς το παρόν να το αξιολογήσουν.

Συμπερασματικά, αναφορικά με τη διλημματική παρουσίαση της ελευθερίας στο τέταρτο απόσπασμα έχει σημειωθεί ότι μέσα από το βήμα ελεύθερης έκφρασης που παρέχουν τα ΜΚΔ επιτρέπεται η διακίνηση προσβλητικού περιεχομένου (Rauf, 2021· Sadiq et al., 2023) και ότι κυβερνήσεις τείνουν να αναστέλλουν περιεχόμενο στα ΜΚΔ σχετικό με δράσεις πολιτών, ενώ σε αυταρχικά καθεστώτα μπορούν να αποκλείουν συγκεκριμένα περιεχόμενα που θα τροφοδοτούσαν μη κυρίαρχους λόγους (Tinmaz et al., 2023). Σύγχρονα δεδομένα προτάσσουν την ανάγκη για περισσότερη εκπαίδευση πληροφοριακού αλφαριθμητισμού, καθώς η κριτική αξιολόγηση του περιεχομένου απαιτεί γνώσεις πληροφοριακού αλφαριθμητισμού (Swart, 2023), που προτείνεται ότι είναι η αποτελεσματική λύση για την διαχείριση της πληροφορίας έναντι της αναστολής περιεχομένου (AlNajjar, 2019), όπως προτείνεται και στο πέμπτο απόσπασμα. Η ανάπτυξη πληροφοριακού αλφαριθμητισμού θα συμβάλει στον περιορισμό δημιουργίας υβριστικού περιεχομένου, που διαφορετικά θα οδηγούνταν σε αναστολή (Chekol et al., 2023). Στην ακόλουθη υποενότητα,

η ελευθερία για έκφραση παρουσιάζεται ως αλόγιστη χρήση που προκύπτει από την λειτουργία των ΜΚΔ ως κανονικότητα.

1.3 Τα ΜΚΔ ως ένα μέσο που χρησιμοποιείται από όλους

Η πρόσβαση σε και η χρήση των ΜΚΔ κατασκευάζεται ως ατομική επιλογή και ως μια κανονικότητα των περισσότερων ατόμων. Η χρήση κατασκευάζεται ως ελεύθερη και αλόγιστη, που οδηγεί στην δόμηση επιχειρημάτων περί ανάγκης εκπαίδευσης για «λογική» και καλύτερη χρήση. Η συζήτηση περί πρόσβασης φαίνεται να κινητοποιεί ως σχετικό το κριτήριο της ηλικίας, μια κοινοτοπία που αντανακλά κατηγοριοποιήσεις των μεγαλύτερων ηλικιακά ατόμων ως μη «γνώστες». Στο πρώτο απόσπασμα υποστηρίζεται ότι τα ΜΚΔ αποτελούν ένα μέσο, όπου οι περισσότεροι έχουν δυνατότητα πρόσβασης και τοποθέτησης.

Απόσπασμα 6

Στις σειρές που προηγούνται η συμμετέχουσα ερωτάται ποιοι θεωρεί ότι χρησιμοποιούν τα ΜΚΔ.

51 - /Λοιπόν/, θεωρώ ότι πάνω κάτω/ τα τελευταία χρόνια/ όλοι τα χρησιμοποιούμε./ Οι
52 νέοι σίγουρα/ τείνουν να τα χρησιμοποιούν περισσότερο./ αλλά σίγουρα/ υπάρχει και
53 ένα μεγάλο ποσοστό ανθρώπων/ άνω των 40 50// που τα χρησιμοποιούν./ Κυρίως το
54 Facebook,/ θα έλεγα ότι τα μεγαλύτερα άτομα σε ηλικία χρησιμοποιούν/ και οι
55 νεότεροι Instagram, Tiktok,/ τέτοιες πλατφόρμες./ Και κυρίως/ και οι δύο/ νομίζω/
56 τοποθετούνται/ και οι μεγαλύτεροι σε ηλικία/ και οι νεότεροι/ -πολιτικά εννοώ-./

(Συνέντευξη 5, 21 ετών, γυναίκα)

Τα ΜΚΔ κατασκευάζονται ως μια σύγχρονη κανονικότητα, όπου όλοι έχουν ελευθερία έκφρασης σε αυτά. Σε αυτό το πλαίσιο, η ελευθερία της έκφρασης κατασκευάζεται ως πρόσβαση στη χρήση των ΜΚΔ και στην έκφραση μέσω αυτών. Ο παράγοντας που επικαλείται για την συχνότητα της χρήσης είναι η ηλικία. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα η ηλικία κινητοποιείται για να τονίσει ότι όλοι ή οι περισσότεροι με βάση τον ηλικιακό περιορισμό χρησιμοποιούν τα ΜΚΔ. Έτσι, η ηλικία κατασκευάζεται ως

παράγοντας που αποδεικνύει τριβή με τα ΜΚΔ και γνώση για τη χρήση τους (βλ. Wang et al., 2023), αλλά όχι ως κριτήριο που προβλέπει πολιτική έκφραση. Η ακραία διατύπωση «σίγουρα» με επανάληψη (52), λειτουργεί ως αποποίηση ότι τα ΜΚΔ χρησιμοποιούνται μόνο από τους νέους, καθιστώντας τον λόγο αναμφισβήτητο (Edwards & Potter, 1992).

Στο επόμενο απόσπασμα την αξίωση ότι όλοι χρησιμοποιούν τα ΜΚΔ συμπληρώνουν κριτήρια ηλικιακών, ιδεολογικών και θρησκευτικών παραγόντων.

Απόσπασμα 7

- 57 - /Χμ./ Γιώργο,/ ποιοι θεωρείς ότι/ χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης;/
 58 - /Πλέον/ νομίζω οι κάτω των εξήντα όλοι./ Όλοι./ ((γελώντας)) /Το 90% δηλαδή./ [/Οι
 59 περισσότεροι, χμ./] Και η κουτσή Μαρία που λέει ο λόγος/ έχει Facebook πλέον./
 60 Συγγνώμη για το κουτσή Μαρία,/ είναι η έκφραση./
- 61 - /Ναι, ναι ελεύθερα,/ παρακαλώ./ Θεωρείς ότι/ υπάρχουν κάποιοι/ που για
 62 κάποιους άλλους λόγους/ δεν επικοινωνούν ή δεν τοποθετούνται/ μέσα από τα μέσα
 63 κοινωνικής δικτύωσης;/
- 64 - /Ναι υπάρχουν κάποιοι/ που για ιδεολογικούς λόγους/ δεν τα χρησιμοποιούν./
 65 Κάποιοι αναρχικοί,/ κάποιοι εξωβουλευτικοί,/ δεν ξέρω κάποιοι τέτοιας ή και άλλης,/
 66 /που δεν έχω στο μυαλό μου,/ πολιτικής τοποθέτησης/ ή θρησκευτικών λόγων./ Δεν τα
 67 χρησιμοποιούν,/ επειδή το απαγορεύει η θρησκεία,/ δεν το επιτρέπει,/ ξέρω ‘γω,/ ο
 68 Βούδας, ο Κούδας./

(Συνέντευξη 4, 52 ετών, άνδρας)

Τα ΜΚΔ κατασκευάζονται ως μια σύγχρονη κανονικότητα για τους περισσότερους, που παρουσιάζονται ως έχοντες ελευθερία έκφρασης σε αυτά. Η ελευθερία κατασκευάζεται ως δυνατότητα πρόσβασης και έκφρασης μέσω των ΜΚΔ. Η χρήση ενός μετριοπαθούς ρήματος, όπως το «νομίζω» λειτουργεί ως ένδειξη πως δε μιλάει απόλυτα. Η ακραία διατύπωση «όλοι» ακολουθείται από μια μετριοπαθή, ώστε να αμβλύνει την απολυτότητα του «όλοι» (Edwards & Potter, 1992). Όπως και στο παραπάνω απόσπασμα, η ηλικία κινητοποιείται και κατασκευάζεται ως παράγοντας που αποδεικνύει γνώση για τη χρήση των ΜΚΔ από άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, που σημειώνεται ότι ανήκουν σε μια ομάδα με

σχετικά χαμηλό ψηφιακό αλφαριθμητισμό, μη κατέχοντας αναγκαίες τεχνολογικές γνώσεις ή δεξιότητες (Petretto et al., 2023).

Στην γραμμή 59 η παροιμιώδης έκφραση «κουτσή Μαρία» υπονοεί ότι ο καθένας μπορεί και χρησιμοποιεί τα κοινωνικά δίκτυα, καθιστώντας την αφήγηση του πιο ζωντανή και γεγονική, καθώς τέτοιες εκφράσεις αντανακλούν στον λόγο κοινωνικές κατασκευές (Nisrane & Tizazu, 2019). Η αναφορά αυτή κινητοποιεί επίκληση σε λογοδοσία, καθώς υπονοείται η «α-λόγιστη» χρήση των ΜΚΔ από τον καθένα, που δεν έχει τις αναγκαίες γνώσεις. Όταν ερωτάται για το, εάν υπάρχουν κάποιοι που δεν τα χρησιμοποιούν για να εκφραστούν, χρησιμοποιεί λίστα πολλαπλών μερών, εντάσσοντας σε μια ολοκληρωμένη (Reijven et al., 2023), πλην όμως αόριστη κατηγορία πολιτικές, ιδεολογικές και θρησκευτικές διαφορετικότητες (65-66, 67-68).

Στο επόμενο απόσπασμα η παρουσίαση των ΜΚΔ ως κοινοτοπία φαίνεται να κινητοποιεί λόγο επιλογής για χρήση.

Απόσπασμα 8

- 53 - /Και ποιοι θεωρείς ότι/ χρησιμοποιούν τα **social media**;/
 54 - /Πλέον σχεδόν όλοι,/ αλλά εάν μπορούσα να πω περισσότερο,/ όμως,/ σίγουρα/ οι
 55 νέοι άνθρωποι είναι πιο ενεργοί./ Εμ/ αλλά γενικά όλοι οι άνθρωποι πιστεύω πλέον/ ότι
 56 χρησιμοποιούν/ περί- το 90% των ανθρώπων/ θέλω να πω./
 57 - /Υπάρχουν/, άρα,/ κάποιοι που θεωρείς ότι για άλλους λόγους/ δεν επικοινωνούν
 58 και δεν τοποθετούνται/ μέσα από τα **social media**;/
 59 - /Πολλοί άνθρωποι/ ίσως/ θα μπορούσαν να το κάνουν αυτό/ περισσότερο από επιλογή
 60 βέβαια./ Γιατί δε θέλουν να υποταχτούν σε κάποια κοινωνική επιταγή/ που θέλει να
 61 έχουμε όλοι **social media**/ και να επικοινωνούμε μέσω αυτών./

(Συνέντευξη 6, 21 ετών, γυναίκα)

Και σε αυτό το απόσπασμα τα ΜΚΔ κατασκευάζονται ως μια σύγχρονη κανονικότητα για τα περισσότερα άτομα. Η λέξη «σχεδόν» (54) και η χρήση ποσοστού (56) λειτουργούν ως λογοδοσία, ενώ η ακραία διατύπωση «σίγουρα» (54) καθιστά

αναμφισβήτητη τη δήλωση της. Άρα, στις 54-56 παρατηρούνται αλληπάλλληλες αλλαγές στην απολυτότητα του ποιος χρησιμοποιεί τα ΜΚΔ (σχεδόν όλοι, όλοι, 90%), που επιτυγχάνουν προστασία από το να κριθεί η ομιλήτρια υπόλογη ως απόλυτη, υποστηρίζοντας μια συνθήκη ως επί των πλείστων καθολικής χρήσης. Η ηλικία κινητοποιείται ως σχετική με την συχνότητα της χρήσης και κατασκευάζεται ως παράγοντας που καθιστά τη χρήση και κυρίως την δραστηριότητα ενεργότερη στους νεότερους (βλ. Wilson et al., 2023).

Τέλος, τα ΜΚΔ κατασκευάζονται ως μια κοινωνική επιταγή, στην οποία τα άτομα υποτάσσονται, με αποτέλεσμα η χρήση και η μη να διαμεσολαβούνται από την δυνατότητα επιλογής για υιοθέτηση των ΜΚΔ. Η επίκληση σε κοινωνική επιταγή που αφήνει ανοιχτή μια κριτική τοποθέτηση για τα ΜΚΔ και τη χρήση τους, πιθανά κινητοποιείται από την ερώτηση «άλλοι λόγοι» ή/και η την ευρύτερη συζήτηση που φαίνεται να αφήνει ψήγματα κριτικής τοποθέτησης. Έτσι, η χρήση φυσικοποιείται και κατασκευάζεται ως απόρροια επιλογής.

Συμπερασματικά, παρατηρείται ότι το ψηφιακό χάσμα περιθωριοποιεί περισσότερο τους ηλικιωμένους, καθώς δεν έχουν τους πόρους ή τις γνώσεις για να αξιοποιήσουν την τεχνολογία (Wang et al., 2023), και κατ' επέκταση δεν τοποθετούνται πολιτικά διαδικτυακά τόσο όσο οι νεότεροι (Boulianne & Shehata, 2022· Lybeck et al., 2023). Ωστόσο, σημαντικό είναι ότι οι νέοι έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα πρόσβασης σε αυτά, καθώς οι ηλικιωμένοι αντιμετωπίζουν ένα ευρύ σύνολο τροχοπεδών που εμποδίζει την υιοθέτηση της τεχνολογίας (Wilson et al., 2023). Έτσι, εάν και φαίνεται να αποτελούν μια κανονικότητα που υφίσταται ως συνέπεια της ψηφιοποίησης, οι ανισότητες που εντοπίζονται κοινωνικά διαρρέουν την πρόσβαση (ψηφιακό χάσμα) και την χρήση (πληροφοριακός αλφαριθμητισμός) στα ΜΚΔ και στο διαδίκτυο. Επομένως, και στις τρεις υποενότητες παρατηρείται μια διάκριση ανάμεσα σε «γνώστες» και μη, με αυτή τη γνώση και τις δεξιότητες να διαμεσολαβούν την οριοθέτηση της ελευθερίας στα ΜΚΔ στη διαχείριση του περιεχομένου (1.1,1.2) και στην πρόσβαση σε

αυτό (1.3). Η επόμενη θεματική διερευνά την τάση των συμμετεχόντων ως «γνώστες» (πληροφοριακά/ψηφιακά εγγράμματοι) να επιλέγουν το περιεχόμενο τους στα ΜΚΔ.

Θεματική 2^η - Πρόταγμα (δίλημμα) της ατομικής επιλογής

Η συγκεκριμένη θεματική διερευνά την κατασκευή του περιεχομένου με το οποίο έρχονται σε επαφή στα ΜΚΔ ως αποτέλεσμα ατομικής επιλογής. Agents/Δρώντα υποκείμενα σε κάθε απόσπασμα είναι οι ίδιοι ομιλητές, που ενεργά επιλέγουν το περιεχόμενο και επιλέγουν να το εκτιμούν κριτικά, εντάσσοντας τους εαυτούς τους στους «γνώστες». Η επιλογή σχετίζεται με την διαμόρφωση σφαιρικής γνώμης, επιχείρημα που, εάν και προτάσσει απουσία ιδεολογικών διακυβευμάτων, βασίζεται σε φιλελεύθερες οπτικές (Rose, 1999· Druick, 2016). Στο πρώτο απόσπασμα η ερώτηση για τις πηγές των πληροφοριών στο διαδίκτυο κινητοποιεί λόγο περί επιλογής και αξιολόγησης περιεχομένου. Αργότερα, επικαλείται ότι είναι αναπόφευκτη η επαφή με περιεχόμενο με το οποίο διαφωνεί, με λόγο που συνιστά αποποίηση για την επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο.

Απόσπασμα 9

79 - Άμα διαβάσεις κάτι στα social media/ κάνεις σκέψεις/ για το από πού μπορεί να
80 προέρχεται αυτή η πληροφορία;/ (.) Από.. /ποια είναι η πηγή της/, για
81 παράδειγμα;/ [/Σίγουρα σίγουρα/] από ποια κατεύθυνση;/ [/Σίγουρα/]
82 - /Σίγουρα/ σίγουρα σίγουρα/. /Και ξέρω ότι/ είναι και επιλογή μας το τι θα
83 διαβάσουμε/ και το αν θα το επιβεβαιώσουμε/ ότι εάν αυτό όντως ισχύει/, κατά πόσο
84 θα το πιστέψουμε/, κατά πόσο θα το/. Ναι αυτό./

(Συνέντευξη 1, 21 ετών, άνδρας)

Οι γραμμές 82-84 αποτελούν την έναρξη δόμησης ενός ευρύτερου επιχειρήματος ότι η αξιολόγηση περιεχομένου είναι δυνατή από το κοινό -όταν αυτό είναι εκπαιδευμένο- και ότι συνεπώς η δεξιότητα αυτή επιδρά στην σχέση ανάμεσα στον περιορισμό περιεχομένου και στην ελευθερία έκφρασης, με τη χρήση λίστας πολλαπλών μερών (83-84) να ενισχύει τη γεγονικότητα (Reijven et al., 2023), με αναφορές σε δεξιότητες αξιολόγησης που χαρακτηρίζουν τους ψηφιακά εγγράμματους (Swart, 2023).

Το περιεχόμενο, όπως η αξιολόγηση του κατασκευάζεται ως επιλογή με κατηγορικό τρόπο μέσα από επανάληψη ακραίας διατύπωσης (82). Ο λόγος με πρώτο πληθυντικό

κατασκευάζει την επιλογή και αξιολόγηση περιεχομένου από τους χρήστες των ΜΚΔ ως κοινοτοπία. Έτσι, η ατομική επιλογή κατασκευάζεται ως ενεργητική διαδικασία δυνατότητας επιλογής και αξιολόγησης του περιεχομένου.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί η επιλογή περιεχομένου και η κριτική αξιολόγηση του παρουσιάζεται ως απαραίτητη για την αποφυγή παθητικής κατανάλωσης πληροφοριών.

Απόσπασμα 10

Στις προηγούμενες γραμμές ο συμμετέχων, ερωτώμενος για το εάν θεωρεί ότι αποκλείονται άτομα από την ψηφιοποίηση, παρουσίασε την εκπαίδευση ως παράγοντα αποκλεισμού από την κριτική αξιολόγηση του περιεχομένου. Παρακάτω αναφέρεται στην επιλογή περιεχομένου, μετά από το επιχείρημα ότι η εκπαίδευση θα λειτουργούσε ως αρωγός της δημοκρατίας, του πολιτικού λόγου και της χρήσης των ΜΚΔ.

220 - /Ας πούμε,/ οι νέοι/ στρέφονται περισσότερο στο Ίντερνετ./ Δυστυχώς,/ δεν το
221 αντιλαμβάνονται πολλοί νέοι στην Ελλάδα/ ότι και το και το Ίντερνετ,/ τα μέσα
222 κοινωνικής δικτύωσης/ έχουν πολλά στοιχεία της τηλεόρασης/ όσον αφορά το πόσο/
223 τελικά/ επιλέγεις αυτό που βλέπεις./ Οπότε/ τελικά/ διάλεγες το περιεχόμενο,/ το οποίο
224 παρακολουθείς./ Διαλέγεις ή σου σερβίρεται./ [**Πάνω σε αυτό-**]/ Μήπως τελικά/ αυτό
225 το οποίο βλέπουμε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης/ είναι αυτό/ το οποίο πολύ πιθανόν
226 θα μας αρέσει ήδη;/ Και αυτό μας περιορίζει/ στο να έχουμε μια σφαιρική εικόνα;/

(Συνέντευξη 2, 24 ετών, άνδρας)

Η ατομική επιλογή κατασκευάζεται όπως στο παραπάνω απόσπασμα. Στον αντίποδα τοποθετείται η παθητική επαφή με το περιεχόμενο, που προβάλλεται ως απόρροια έλλειψης αναζήτησης περιεχομένου (224). Προτείνεται ότι οι χρήστες πρέπει να αναζητούν πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο, ώστε να διαθέτουν ολιστική άποψη (226), την οποία παρεμποδίζει η επαφή με αυτό-επιβεβαιωτικό ως προς τις στάσεις περιεχόμενο. Η αναφορά στους νέους παραπέμπει στην διαπίστωση ότι η αυξημένη χρήση του διαδικτύου από αυτούς υποδεικνύει ελλείψεις ψηφιακού αλφαριθμητισμού (Swart, 2023).

Οι γραμμές 224-226 με τις ρητορικές ερωτήσεις με πρώτο πληθυντικό είναι κεντρικές για τη δόμηση του επιχειρήματος, καθώς ενδυναμώνουν την γεγονικότητα, καθιστώντας τα όσα λέγονται αδιαμφισβήτητα (Biezma & Rawlins, 2017· Geiss et al., 2023). Τα ρητορικά ερωτήματα με τη προς τη ρητορική ερώτηση (224) φαίνεται ότι η έλλειψη μιντιακού αλφαριθμητισμού καθιστά πιθανότερη την επαφή με περιεχόμενο ψευδές (Wei et al., 2023) ή επιβεβαιωτικό ως προς τις στάσεις (225-226) (van der Meer & Hameleers, 2021). Συνεπώς, ο λόγος εδώ λειτουργεί προτρεπτικά για την κριτική επιλογή περιεχομένου με στόχο την εξασφάλιση ολιστικής γνώμης από τους χρήστες και για αυτό χρησιμοποιείται πρώτο πληθυντικό. Έχοντας αναφέρει σε άλλο πλαίσιο ότι ο ίδιος εξετάζει κριτικά το περιεχόμενο, μιλάει ως «γνώστης», ενισχύοντας την γεγονικότητα (Coen et al., 2021).

Στο επόμενο απόσπασμα η επιλογή κριτικής αξιολόγησης του περιεχομένου οδηγεί σε πολιτική διαβούλευση, δρώντας ενισχυτικά για την δημοκρατία.

Απόσπασμα 11

Στις σειρές που προηγούνται ερωτάται για το περιεχόμενο της στα ΜΚΔ, το οποίο αναφέρει πως είναι πολιτικά ποικίλο, ώστε να έχει μια σφαιρική γνώμη.

90 - /Χμ./ **Και θεωρείς/ ότι είναι επιλογή σου;/ Καταλαβαίνω σωστά,/ ότι διαλέγεις/
91 **να πληροφορείσαι από διάφορες πηγές;/****

92 - /Ναι, ναι./ Πιο παλιά δεν το έκανα./ ((Γέλιο)) **/Πλέον,/ τι θεωρείς ότι σε οδήγησε
93 **να το κάνεις αυτό;/** /Εε/ ότι γενικά/ καταρχάς δεν/ θεωρώ ότι/ καμία άκρη δεν είναι
94 σωστή./ Θεωρώ ότι υπάρχει για όλα,/ >υπάρχει και το γκρι<,/ δεν είναι όλα/ άσπρο ή
95 μαύρο,/ οπότε /πρέπει/ να δεχόμαστε όλες τις απόψεις./ Θεωρώ ότι/ η ελευθερία,/ η
96 δημοκρατία/ αφορά και τις διαφορετικές απόψεις,/ ακόμα και αυτές/ που μπορεί εμείς
97 να θεωρούμε αντιδημοκρατικές,/ γιατί αν έχουν κάποια βάση,/ κάποιο λόγο,/ πρέπει να
98 ακουστούν,/ ακόμα και για να μπορούμε να τις καταρρίψουμε μετά/ με επιχειρήματα
99 και εμείς/ σε αυτούς τους ανθρώπους./**

(Συνέντευξη 3, 33 ετών, γυναίκα)

Και εδώ η ατομική επιλογή κατασκευάζεται ως ενεργητική διαδικασία επιλογής και αξιολόγησης περιεχομένου. Η ενεργητική διαχείριση εδώ εντοπίζεται στην περιγραφή της

αποδοχής (95) όλων των απόψεων και της διαβούλευσης (96-99). Η πολιτική διαφορετικότητα κατασκευάζεται ως ένα φάσμα με μέση και άκρα και τα άκρα ως μη σωστά, παραπέμποντας σε λόγο φαινομενικά ιδεολογικά κενό. Σημειώνεται ότι ο διαδικτυακός ακραίος λόγος χαρακτηρίζεται από αδιαλλαξία και προκατάληψη, αντίθετα από τον δημοκρατικό/πολιτισμένο λόγο (Lasser et al., 2023). Το πρώτο πληθυντικό λειτουργεί ως προτροπή του κοινού να επιλέγει και να αξιολογεί το περιεχόμενο διαλλακτικά, στοιχεία που δεν εντοπίζονται στους υποστηρικτές των άκρων.

Η δημοκρατία κατασκευάζεται ως μέρος της ελευθερίας (95-96), η οποία εντοπίζεται στην δυνατότητα έκφρασης διαφορετικών απόψεων, με κριτήριο αυτές να έχουν βάση χωρίς να αναφέρεται πως ορίζεται αυτή. Ακόμα, η επιχειρηματολογία κατασκευάζεται ως απαραίτητη για τη δημοκρατική διαβούλευση. Έτσι, η διαλλακτικότητα εδώ εντοπίζεται στο πολιτικά ενδιάμεσο από τα άκρα, στο οποίο αποδίδονται δημοκρατικές ιδιότητες. Η διαλλακτικότητα επιτρέπει την επιχειρηματολογική αντιπαράθεση, κάτι που δεν αποδίδεται στα άκρα. Συνεπώς, η δημοκρατία πραγματώνεται μέσα από την πολιτική αντιπαράθεση που προκύπτει από κριτική αξιολόγηση πολιτικά διαφορετικού περιεχομένου.

Συμπερασματικά, έχει σημειωθεί ότι η επιλεκτική έκθεση σε πολιτικά επιβεβαιωτικό περιεχόμενο αποτελεί μια συχνή πρακτική των χρηστών των ΜΚΔ (Steppat et al., 2022), που αυξήθηκε μετά την πανδημία COVID-19 (Gupta et al., 2023). Μολονότι η επιλεκτική έκθεση σε επιβεβαιωτικό περιεχόμενο φαίνεται να τροφοδοτεί την πόλωση (Jost et al., 2022), οι γνώσεις για την λειτουργία των ΜΚΔ και της πληροφόρησης, που παρουσιάζονται εδώ με όρους κριτικής αξιολόγησης, έχουν θετικά αποτελέσματα. Οι ψηφιακά εγγράμματοι χρήστες αντιλαμβάνονται την λειτουργία των αλγορίθμων, επιλέγουν και αξιολογούν κριτικά περιεχόμενο -παρά να περιμένουν να τους εμφανιστεί (Wei et al., 2023).

Ακόμη, η επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο ενισχύει τον δημοκρατικό διάλογο, την ανταλλαγή επιχειρημάτων και μετακίνηση απόψεων, που οδηγεί και στην εκτός σύνδεσης δράση (Jennings et al., 2021· Lin & Kim, 2023), ιδίως όταν οι χρήστες είναι ψηφιακά εγγράμματοι (Tully & Vraga, 2018). Έτσι, τα ΜΚΔ επιτρέπουν την επαφή τόσο με ποικίλο όσο και με αυτό-επιβεβαιωτικό περιεχόμενο. Εάν και βιβλιογραφικά η επιλογή έχει συσχετιστεί με την έκθεση σε επιβεβαιωτικό περιεχόμενο, εδώ η επιλογή αφορά την κριτική αναζήτηση και εκτίμηση του περιεχομένου -είτε αυτό-επιβεβαιωτικού είτε ποικίλου- με δεξιότητες πληροφοριακού αλφαριθμητισμού. Η επόμενη θεματική διερευνά τα επιχειρήματα των συμμετεχόντων για την επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο.

Θεματική 3^η - Έκθεση σε διαφορετικό περιεχόμενο

Η θεματική διερευνά το περιεχόμενο με το οποίο έρχονται σε επαφή οι συμμετέχοντες στα ΜΚΔ ως προς την διαφορετικότητα του. Σε μια προσπάθεια λογοδοσίας, παρατηρούνται εναλλαγές και αντιφάσεις στον λόγο, όπου η επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο κατασκευάζεται τόσο ως αναπόφευκτη όσο και ως σημαντική για την εξασφάλιση ολιστικής γνώμης, επιχείρημα που συνδέεται με την ανάγκη εκπαίδευσης του κοινού. Ο αντίποδας της έκθεσης είναι ο αποκλεισμός διαφορετικού περιεχομένου.

3.1 Η πολιτική διαφορετικότητα στα ΜΚΔ ως κάτι θετικό που μπορεί να έχει και αρνητικά στοιχεία

Η ύπαρξη πολιτικής διαφορετικότητας στα ΜΚΔ κινητοποιείται/εισάγεται από την ερώτηση. Κατασκευάζεται από τους ομιλητές μέσω μιας διάκρισης ως «καλή/αποδεκτή» και «κακή/απαράδεκτη», προτάσσοντας ότι όποια προσπάθεια αναστολής στοχεύει στην προστασία των χρηστών, που παρουσιάζονται ως μη γνώστες, από επιβλαβείς ρητορικές. Στο πρώτο απόσπασμα η επίκληση στα ΜΚΔ ως βήμα έκφρασης πολιτικής διαφορετικότητας από την ερευνήτρια φαίνεται να κινητοποιεί λόγο που καταδεικνύει αντιφάσεις για τα όρια της ελευθερίας στα ΜΚΔ.

Απόσπασμα 12

207 - /Πώς βλέπεις/ τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης/ ως ένα πλαίσιο,/ ως ένα βήμα
208 λόγου,/ όπου μπορεί να εκφέρει κανείς/ πολύ διαφορετικές απόψεις;/

209 - /Όπως οποιοδήποτε άλλο μέσο θα είχε αυτή τη δυνατότητα/ και όπως είπαμε και ήδη/
210 είναι κάτι πολύ καλό,/ από τη μία,/ γιατί δίνει τη δυνατότητα/ σε ανθρώπους
211 πραγματικά εκφραστούν ελεύθερα,/ άρα από την άλλη,/ αυτή η ελευθερία,/ η τόση,/
212 μπορεί να κάνει για προσωπικό συμφέρον,/ για προσωπικούς λόγους,/ κακό/ σε κάτι
213 άλλο που δεν θα έπρεπε,/ δεν είναι πραγματικά κακό./ Αυτό./ Δηλαδή έχει τα θετικά
214 του/ έχει και τα αρνητικά του./

(Συνέντευξη 3, 33 ετών, γυναίκα)

Παρότι η ελευθερία για διαφορετική έκφραση κατασκευάζεται ως αναγκαία και θετική, υποστηρίζεται ότι η «τόση» ελευθερία «μπορεί να κάνει κακό» και πρέπει να

περιορίζεται, όταν βλάπτει τρίτους (Churyna & Baranova, 2022). Ακόμα, στον λόγο εντοπίζεται μια διάκριση ανάμεσα σε πραγματικά ελεύθερη έκφραση στα ΜΚΔ έναντι άλλων μέσων, η οποία, όμως, μπορεί να εξυπηρετεί σκοπιμότητες και να είναι επιζήμια για άλλους (210-213). Το επιχείρημα αυτό σχετίζεται με αντίφαση σε άλλο πλαίσιο, όπου υποστηρίζει ότι η διαφορετική έκφραση είναι σημαντική, αλλά μπορεί να οδηγήσει, εξαιτίας της κουλτούρας του cancel, σε αβάσιμη λογοκρισία και ότι, παρότι το κοινό έχει δυνατότητες αξιολόγησης περιεχομένου, ακραία/απόλυτα περιεχόμενα πρέπει να αποκλείονται. Έτσι, τα όρια της ελευθερίας για διαφορετική έκφραση καθορίζονται με μέριμνα το όφελος/καλό των χρηστών.

Στο επόμενο απόσπασμα η διλημματική κατασκευή της πολιτικής διαφορετικότητας με γνώμονα τα όρια της ελευθερίας κινητοποιεί λόγο για ανάγκη αναστολής προσβλητικού περιεχομένου, που παρουσιάζεται να υπερβαίνει τα όρια της αποδεκτής ελευθερίας.

Απόσπασμα 13

278 - **Εσύ ως χρήστης,/ πώς βλέπεις τα social media/ ως ένα βήμα έκφρασης/ όλων**
 279 **αυτών των διαφορετικών απόψεων;/**

280 - /Από τη μία/ σκέφτομαι ότι υπάρχει ελευθερία έκφρασης/ του λόγου/ και ότι όλοι οι
 281 άνθρωποι δημοκρατικά/ μπορούν να εκφράσουν την άποψή τους./ Παρόλα αυτά/
 282 πιστεύω ότι το δικαίωμά του να εκφράζεις την άποψή σου/ πλέον/ έχει λίγο
 283 παρεμηνευτεί/ και παραβιάζει κάποια όρια./ Όταν δηλαδή/ παραβιάζονται ανθρώπινα
 284 όρια,/ ανθρώπινες ελευθερίες/ και δικαιώματα,/ πρέπει να υπάρχει ένα φίλτρο/ από τους
 285 ίδιους τους ψηφιακούς οργανισμούς,/ που να σου λέει ότι/ «Στοπ,/ δε δημοσιεύεται
 286 αυτό το οποίο θες να πεις,/ δε θα ανέβει το story/ που θέλεις να ανεβάσεις,/ γιατί
 287 ουσιαστικά βλέπουμε ότι προσβάλλεις μια ομάδα ανθρώπων»./ Αυτό/ δεν θεωρώ ότι
 288 είναι λογοκρισία./ Αλλά ότι είναι σεβασμός/ απέναντι στην ομάδα,/ που το
 289 συγκεκριμένο άτομο μπορεί να θίγει./ Οπότε ναι/ είναι ένας χώρος/ που μπορούν να
 290 εκφράσουν όλοι/ την άποψή τους,/ αλλά μέχρι το σημείο που δεν θίγει κανέναν άλλον
 291 άνθρωπο./

(Συνέντευξη 6, 21 ετών, γυναίκα)

Ο λόγος αντλεί από ένα δίλημμα, καθώς μολονότι η πολιτική διαφορετικότητα κατασκευάζεται ως ένα «δικαίωμα» (282), όταν καταπατά άλλα δικαιώματα ή προσβάλλονται κοινωνικές ομάδες, η ελευθερία έχει αρνητικά αποτελέσματα και πρέπει να

περιορίζεται (284-285). Συνεπώς, ακραίο/απόλυτο περιεχόμενο πρέπει να αναστέλλεται, παρά το δημοκρατικό δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης (281). Το αδιαπραγμάτευτο του λόγου ενισχύεται με τον κατηγορικό λόγο («πρέπει να») και τις τριμερείς λίστες (283-284, 286). Η αντίφαση ενισχύεται από τη διάκριση ανάμεσα στην λογοκρισία και στον περιορισμό από σεβασμό στα άτομα που θίγονται (288), καταδεικνύοντας ότι μέριμνα είναι η προστασία ανθρώπινων ελευθεριών/ομάδων. Έτσι, εντοπίζεται μια κοινοτοπία που αφορά τη διάκριση μεταξύ ελευθερίας και ασυδοσίας στην έκφραση (Rauf, 2021).

Στο επόμενο απόσπασμα η συζήτηση περί ικανότητας κριτικής αξιολόγησης περιεχομένου φαίνεται να κινητοποιεί ως σχετικό το κριτήριο της ηλικίας καταδεικνύοντας ένα δίλημμα για τις συνέπειες και τα όρια της ελευθερίας.

Απόσπασμα 14

Προηγείται το επιχείρημα της συμμετέχουσας ότι η πολιτική διαφορετικότητα είναι σημαντική, επειδή έχοντας κριτική ικανότητα, μπορεί το κοινό να διαχειριστεί ακόμα και ψευδής πληροφόρηση.

349 [...] -/Ενώ έχοντας παραπάνω επιλογές/ έστω και ψευδείς,/ έστω και
350 παραπληροφόρηση,/ υπάρχει τόση μεγάλη πληθώρα πληροφοριών/ και
351 δημοσιευμάτων/ και όλο αυτό/ που αν εσύ/ -νομίζω είναι στο χέρι σου,/ είναι επιλογή
352 σου./ Σου παρέχονται όλα αυτά,/ σου παρέχεται και η επιλογή του να επιλέξεις πως θα
353 διαχειριστείς όλη αυτή την πληροφορία./ Οπότε θα έλεγα ότι είναι σίγουρα καλό/ και
354 από κει και πέρα/ είναι στην επιλογή του κάθε χρήστη./

355 - /Σίγουρα είναι καλό./ Και ας είναι η πληροφορία από μια σελίδα με/ αντίθετη πολιτική
356 ταυτότητα/ να είναι,/ εάν θεωρείς ότι σε εκφράζει και τη διασταυρώσεις,/ γιατί να την
357 αποκλείσεις,/ μόνο και μόνο επειδή είναι από αντίθετη παράταξη;/

358 - /Βέβαια,/ εμένα με προβληματίζει μόνο/ και κρατάω μια επιφύλαξη/ στο ότι πολλά
359 άτομα μικρότερης ηλικίας,/ δηλαδή κάτω από δεκαοκτώ/ μπορεί να δουν μια
360 δημοσίευση ακραία ή ψευδής/ και να μην μπουν στη διαδικασία,/ γιατί λόγω της
361 ηλικίας να μην μπορούν να το διαχειριστούν/ ή να ασκήσουν κριτική./ Και να
362 ενσωματώσουν/ και να υιοθετήσουν κάτι πολύ ακραίο./ Αλλά εντάξει/ εδώ επηρεάζουν
363 και άλλα ζητήματα/, όπως το οικογενειακό περιβάλλον./ Πάνω από τα δεκαοκτώ
364 ξέρεις,/ έχεις την επιλογή/ και ξέρεις πώς θα το διαχειριστείς./ Τουλάχιστον θα έπρεπε
365 να ξέρεις/ ((αχνό γέλιο)).

(Συνέντευξη 5, 21 ετών, γυναίκα)

Το πρόταγμα της ικανότητάς αξιολόγησης περιεχομένου ανεξαιρέτως πολιτικής ιδεολογίας κινητοποιεί, αντλώντας από ένα δίλημμα, την κατασκευή της πολιτικής διαφορετικότητας ως «καλό» με επανάληψη ακραίας διατύπωσης (353/355). Αντίθετα, οι ανήλικοι παρουσιάζονται ως μη έχοντες κριτικές δεξιότητες αξιολόγησης διαφορετικής πληροφόρησης. Μολονότι, η ηλικία κατασκευάζεται ως κριτήριο όσων ως «γνώστες» μπορούν να διαχειριστούν την πληροφόρηση (Swart, 2023), εντοπίζεται μια αποποίηση, ως ένδειξη ότι δεν μέμφεται τους νέους που δεν έχουν αναπτύξει κριτική σκέψη («αλλά εντάξει»). Έτσι, η κριτική ικανότητα αποτελεί το κριτήριο ορισμού της αποδεκτής διαφορετικότητας.

Η δυνατότητα επιλογής τονίζεται με τη χρήση δευτέρου ενικού (Edwards & Potter, 1992· Sacks, 1992), ρητορικής ερώτησης (Biezma & Rawlins, 2017· Geiss et al., 2023) και προτρεπτικού/κατηγορικού λόγου (363-365), καθιστώντας τον λόγο γεγονικό και παραστατικό. Με το 363-365 αποδίδεται ευθύνη σε όσους δεν ακολουθούν την πρακτική αυτή, που στοχεύει στην κριτική αξιολόγηση του περιεχομένου προς όφελος και προστασία των χρηστών.

Συμπερασματικά, έρευνα του διαδικτυακού λόγου υπέδειξε ότι η ελευθερία έκφρασης στα ΜΚΔ περιορίζεται από την εξάπλωση της κουλτούρας του cancel. Η δυνατότητα για έκφραση και διαβούλευση ενισχύθηκε χάρη στη ψηφιοποίηση και στην δημοτικότητα των ΜΚΔ («καλή διαφορετικότητα»). Η εύκολη πρόσβαση στις εφαρμογές αυτές οδήγησε στη διαμόρφωση της κουλτούρας του cancel, που αφορά στον αποκλεισμό ενός προσώπου που εξέφρασε λόγο μη συμβατό με τους όρους της πολιτικής ορθότητας («κακή διαφορετικότητα») (Churpyna & Baranova, 2022). Τα όρια ανάμεσα στην ελευθερία του λόγου και τις ρητορικές μίσους έχουν μελετηθεί εκτενώς (Howard, 2019), με τα ΜΚΔ να φαίνεται να παρέχουν ένα βήμα για ελεύθερο λόγο, που μπορεί να οδηγήσει στην προσβολή συγκεκριμένων ομάδων (Rauf, 2021· Sadiq et al., 2023), ιδίως όσο οι χρήστες είναι ελάχιστα

ψηφιακά/πληροφοριακά εγγράμματοι (Chekol et al., 2023). Αναφορικά με το κριτήριο της ηλικίας, ποιοτική έρευνα διαπιστώνει ότι οι νέοι είναι ελάχιστα εγγράμματοι ψηφιακά/πληροφοριακά, με απόρροια ακόμα και εάν γνωρίζουν ποιες είναι οι πρακτικές για την κριτική αξιολόγηση περιεχόμενου στα ΜΚΔ, να τις εφαρμόζουν σπάνια (Swart, 2023). Η ακόλουθη υποενότητα διερευνά την τυχαία επαφή με διαφορετικό περιεχόμενο.

3.2 Η επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο ως αναπόφευκτη

Διερευνώντας το περιεχόμενο με το οποίο αλληλεπιδρούν οι συμμετέχοντες, η επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο κατασκευάζεται ως αναπόφευκτη. Η υποενότητα εξετάζει περαιτέρω την αντίφαση της πολιτικής διαφορετικότητας ως «καλής» και «κακής». Στο πρώτο απόσπασμα η επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο αποδίδεται στα χαρακτηριστικά της ψηφιοποίησης.

Απόσπασμα 15

Στις σειρές που προηγούνται ερωτάται για το πως θα χαρακτήριζε το περιεχόμενο με το οποίο έρχεται σε επαφή ως προς τις πηγές πληροφόρησης.

96 - /Να πω ότι/ [χμ] πλέον με τις διαφημίσεις/ και τόσες αλληλεπιδράσεις/ και τα σχόλια
 97 κάτω από δημοσιεύσεις/ και να μη θέλω να έρθω σε επαφή με κάποια/ ας πούμε/
 98 ρατσιστική δημοσίευση ή σχόλιο/ θα έρθω/ γιατί πολύ απλά ο ψηφιακός κόσμος/
 99 μπορεί να μας εμφανίσει το οτιδήποτε/ θέλοντας και μη/.

(Συνέντευξη 1, 21 ετών, άνδρας)

Ο ομιλητής είχε δηλώσει σε άλλο πλαίσιο ότι απαξιώνει ρατσιστικές δημοσιεύσεις αλλά ότι διατηρεί μια στοιχειώδη επαφή για να γνωρίζει το πως σκέφτεται ο αντίθετα πολιτικά χώρος (βλ. απόσπασμα 17). Επομένως, το συγκεκριμένο απόσπασμα λειτουργεί ως αποποίηση της επαφής με περιεχόμενο με το οποίο ο συμμετέχων διαφωνεί, επιτυγχάνοντας προστασία από το να κριθεί υπόλογος πως επιλέγει να βλέπει αρνητικά αξιολογούμενο

περιεχόμενο, καθώς έχει κατασκευάσει πως το περιεχόμενο είναι ατομική επιλογή (βλ. απόσπασμα 9).

Έτσι, η επαφή με πολιτική διαφορετικότητα έχει θετικό πρόσημο, όταν εσκεμμένα, εκούσια και πρόθυμα ο ομιλητής ως χρήστης «ρίχνει μια ματιά» στο τι δημοσιεύεται (βλ. απόσπασμα 17). Η απλή επαφή με το διαφορετικό περιεχόμενο, ωστόσο, δεν φαίνεται να έχει μακροχρόνια αποτελέσματα στην πολιτική πληροφόρηση και συμμετοχή (Nanz & Matthes, 2022). Αντίθετα, έχει αρνητικό πρόσημο, όταν η επαφή γίνεται τυχαία ή προκύπτει ακούσια, χωρίς να το έχει επιδιώξει ο ίδιος. Για να στηρίξει την έλλειψη συνοχής, επικαλείται συναίνεση (97), περιγράφοντας τον εαυτό ως παθητικό χρήστη «έρμαιο» της σύγχρονης («πλέον», 96) ψηφιοποίησης. Ενδιαφέρουσα είναι η αλλαγή προσώπου από πρώτο ενικό σε πληθυντικό (99), που εξυπηρετεί να παρουσιάσει μια κατάσταση ως γεγονική.

Στο επόμενο απόσπασμα γίνεται αναφορά στην αναπόφευκτη έκθεση σε διαφορετικό περιεχόμενο, στην οποία, όμως, δεν επενδύεται ο ίδιος χρόνος για αλληλεπίδραση, από ότι σε επιλεγόμενο περιεχόμενο.

Απόσπασμα 16

Στις σειρές που προηγούνται ερωτάται για το πως θα χαρακτήριζε το περιεχόμενο με το οποίο έρχεται σε επαφή ως προς τις πηγές πληροφόρησης.

149 - /Ουφ/ είμαι ελιτίστρια τελευταία/ είναι η αλήθεια./ Νιώθω ότι/ είναι από
150 συγκεκριμένες/ εν τέλει./ Κάπως με τον καιρό./ Μπορεί στην αρχή να ήταν πολύ
151 ποικίλο/ αλλά κάπως αυτό που συστηματικά θα δω/ θα είναι από συγκεκριμένες./
152 Τώρα/ οκει/ θα σου πεταχτούν προφανώς και άλλα πραγματάκια./ αλλά πιο πολύ
153 χρόνος/ και επαφή/ νομίζω είναι με συγκεκριμένα./

154 - /Πώς σε εξυπηρετεί αυτό εσένα;/
155 - /Πώς με εξυπηρετεί αυτό εμένα;/ Ότι κάπου νομίζω/ έχω καταλήξει./ χμ έχω
156 καταλήξει;/ ((σκεπτικό πρόσωπο)) (..) /Έχω καταλήξει μάλλον/ στο τι επικοινωνία μου
157 ταιριάζει/ και τι πληροφόρησή μου ταιριάζει/ τέλος πάντων./

(Συνέντευξη 7, 21 μισό, γυναίκα)

Η κατασκευή της επαφής με διαφορετικό περιεχόμενο ως αναπόφευκτη, όπως στο παραπάνω απόσπασμα, λειτουργεί ως λογοδοσία. Καθώς η ομιλήτρια εντάσσει τον εαυτό της στους «γνώστες» που επιλέγουν (149-151) και αξιολογούν (155-157) το περιεχόμενο, η αναφορά του αναπόφευκτού του περιεχομένου (152) εξυπηρετεί να μην κατηγορηθεί ως προκατειλημμένη ή πολωμένη. Η εκφορά «είναι η αλήθεια» λειτουργεί, επίσης, προστατευτικά.

Έτσι, η επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο κατασκευάζεται ως θετική/αποδεκτή, όταν σκόπιμα η ομιλήτρια ως χρήστρια επιλέγει να εκτεθεί σε αυτό το περιεχόμενο για να δομήσει καλύτερα την τοποθέτηση και την κριτική της, όπως αναφέρει σε άλλο πλαίσιο (139-145). Αντίθετα, έχει αρνητικό πρόσημο, όταν η επαφή γίνεται τυχαία ή προκύπτει ακούσια, όταν «πετάγονται μπροστά σου» περιεχόμενα. Η έκφραση υποδεικνύει ότι η επαφή γίνεται ακούσια, ξαφνικά και τυχαία. Έχει σημειωθεί ότι η υπερπληθώρα πληροφόρησης στα ΜΚΔ επιτρέπει στα άτομα να αναζητούν ενεργά και να επιλέγουν συγκεκριμένες πηγές πληροφόρησης (155-157) (Yeon Lee, 2023· Zhang et al., 2023).

Συμπερασματικά, οι ομιλητές επιλέγουν να έρχονται σε επαφή με συγκεκριμένο περιεχόμενο. Ωστόσο, υποστηρίζουν πως μπορεί να εκτεθούν άθελα τους σε αντίθετο ή/και διαφορετικό περιεχόμενο. Παρατηρείται μια συνάφεια με την δεύτερη θεματική, όπου και υποστηρίζεται ότι το περιεχόμενο είναι αποτέλεσμα ατομικής επιλογής. Μια κοινοτοπία ανάμεσα στους συμμετέχοντες αφορά ότι αυτή η σκόπιμη έκθεση σε διαφορετικό περιεχόμενο λειτουργεί ως αρωγός για την εξασφάλιση ολιστικής γνώμης, στοιχείο που διερευνάται στην ακόλουθη υποενότητα.

3.3 Η επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο ως επιλογή για εξασφάλιση ολιστικής γνώμης

Η σκόπιμη επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο κατασκευάζεται ως αποτέλεσμα επιλογής που έχει στόχο την συγκρότηση ολιστικής άποψης για τα πράγματα, κατασκευάζοντας την κριτική σκέψη ως (ιδεατή) κανονικότητα που είναι δυνατή μέσω αυτής της διαδικασίας. Στο πρώτο απόσπασμα ο ομιλητής αναφέρει πως σκόπιμα αποφεύγει εκτενή επαφή με συγκεκριμένα περιεχόμενα, αλλά επιλέγει να τα εξετάσει στοιχειωδώς, ώστε να έχει μια σφαιρική άποψη.

Απόσπασμα 17

85 - /Χμ./ Επομένως, άμα διαβάζεις κάτι,/ το οποίο μπορεί να προέρχεται,/ και
86 συνειδητοποιείς ότι έχει μια συγκεκριμένη κατεύθυνση,/ θα το αποκλείσεις,/ θα το
87 προσπεράσεις;/

88 - /Συνήθως, απαξιώ τις δημοσιεύσεις/ ((αχνό γέλιο)) που έχουν να κάνουν με
89 ρατσιστικά/ ομοφοβικά/ και γενικά σχόλια δεξιά/, πιο συντηρητικά/, αλλά θα ρίξω μια
90 ματιά/, ώστε να έχω μια ολιστική άποψη/ για το πώς δραστηριοποιείται/, πως
91 σκέφτεται και αυτός ο χώρος./

(Συνέντευξη 1, 21 ετών, άνδρας)

Η ολιστική άποψη κατασκευάζεται ως κάτι το θετικό και το επιθυμητό. Επομένως, ο λόγος εδώ εξυπηρετεί να μη φανεί το άτομο πολωμένο, ως ένδειξη ότι ο ίδιος επιθυμεί να λειτουργεί έχοντας ολιστική άποψη, την οποία αξιολογεί ως σημαντική. Η ολιστική άποψη αποτελεί προσπάθεια λογοδοσίας, καθώς υπάρχει επαφή με ποικίλο περιεχόμενο, ακόμα και με περιεχόμενο με το οποίο διαφωνεί πλήρως (Guess & Munger, 2023).

Το επιχείρημα ενισχύεται από μια τριμερή λίστα (89), ενώ εκκινεί δηλώνοντας ότι αυτό είναι κάτι που γίνεται συνήθως (88), επομένως ο λόγος προστατεύει από το να κριθεί υπόλογος ως απόλυτος. Τον ίδιο σκοπό εξυπηρετεί η φράση «μια ματιά», καθώς από τη μια φανερώνει ότι υπάρχει μια στοιχειώδης επαφή, άρα έρχεται σε επαφή και με διαφορετικές ρητορικές, αλλά και ότι από την άλλη δεν θα εντυφλήσει με ιδιαίτερη προσοχή σε αυτές,

παραμένοντας πιστός σε πολιτικά όμοια αφηγήματα. Έτσι, παρουσιάζεται τόσο ως σφαιρικά πληροφορούμενος όσο και ως πιστός στην ιδεολογία του.

Στο επόμενο απόσπασμα η σκόπιμη επαφή με πολιτικά ποικίλο περιεχόμενο κατασκευάζεται ως κέρδος, εξασφαλίζοντας ολιστική άποψη.

Απόσπασμα 18

Προηγείται ερώτηση για τη διαφορετικότητα του περιεχομένου της συμμετέχουσες.

Ακολουθεί το απόσπασμα, μετά από δήλωση της πως επιλέγει ως επί των πλείστων να πληροφορείται από αριστερές πηγές, αλλά επιλέγει να αναζητά διαφορετικά αφηγήματα, ώστε να ενισχύσει την επιχειρηματολογία της έναντι αυτών.

106 - /Καταρχάς/ κερδίζω γνώση,/ δηλαδή σίγουρα/ ενισχύει τη δική μου τοποθέτηση,/ την
 107 πολιτική,/ την κοινωνική/ πάνω σε αυτό που θα διαβάσω/ αλλά και περισσότερο/
 108 πιστεύω ότι/ είμαι πιο αξιόπιστος/, έτσι,/ άνθρωπος/ που έχει μια άποψη,/ όταν έχω
 109 διαβάσει και την άλλη/ άποψη/ γιατί δεν είναι μονόπλευρο,/ έχω μια ολιστική/ έτσι/
 110 γνώμη./

(Συνέντευξη 6, 21 ετών, γυναίκα)

Το επιχείρημα της ολιστικής άποψης επιτελεί να δείξει ότι η ομιλήτρια είναι αξιόπιστη στις τοποθετήσεις της. Η ολιστική γνώμη κατασκευάζεται ως κάτι επιθυμητό που αξιολογείται θετικά. Η σφαιρική άποψη προστατεύει από λογοκρισία της ομιλήτριας ως προκατειλημμένη ή αναξιόπιστη στις τοποθετήσεις της. Σε άλλο πλαίσιο η ολιστική άποψη και η κριτική σκέψη κατασκευάζονται ως χαρακτηριστικά απαραίτητα για το κοινό των ΜΚΔ, επομένως υποστηρίζοντας ότι είναι χαρακτηριστικά που η ίδια κατέχει εντάσσει τον εαυτό της στους γνώστες.

Όπως και στο ανωτέρω απόσπασμα, κεντρικό στοιχείο εδώ είναι η επιλογή. Ο λόγος καθιστά την ομιλήτρια διαλλακτική και ενδιαφερόμενη για την κριτική αξιολόγηση της πληροφόρησης. Έτσι, η σκοπίμως διαφορετική πληροφόρηση παρουσιάζεται με όρους οφέλους. Μέσα από ακραία διατύπωση (106) η συμπεριφορά της κατασκευάζεται ως κέρδος.

Ερευνητικά φαίνεται ότι η επαφή με διαφορετικό περιεχόμενο οδηγεί σε κέρδος πολιτικών γνώσεων (Weeks et al., 2022), κάτι που δεν ισχύει κατά την επαφή με εξατομικευμένο περιεχόμενο (Lee & Xenos, 2019· van Erkel & Van Aelst, 2021).

Στο επόμενο απόσπασμα η ύπαρξη διαφορετικής πληροφόρησης σε συγκεκριμένα ΜΚΔ διευκολύνει την αξιολόγηση του περιεχομένου και την κριτική αποδοχή της πληροφόρησης.

Απόσπασμα 19

Στις προηγούμενες σειρές η συμμετέχουσα ερωτάται για το περιεχόμενο της στα ΜΚΔ. Ακολουθεί το απόσπασμα, μετά από απάντηση της ερωτώμενης ότι είναι επιλογή της το περιεχόμενο στο Facebook.

141 - /Ενώ το Twitter/ από την άλλη/ με βοηθάει,/ γιατί ενημερώνομαι πολύπλευρα,/ βλέπω
142 και τις απόψεις που δεν συμφωνώ/, αλλά βλέπω τι γίνεται,/ τι συμβαίνει,/ πώς
143 σκέφτονται αυτοί οι άνθρωποι./ Πόσοι,/ ας πούμε,/ σκέφτονται με τον τρόπο που
144 σκέφτομαι εγώ/ και πόσοι σκέφτονται εντελώς διαφορετικά/ και κριτικά εννοείται
145 πάντα/ επιλέγω τι πληροφορίες θα κρατήσω από όλο αυτό,/ είτε είναι δεξιές/ είτε
146 αριστερές./

(Συνέντευξη 5, 21 ετών, γυναίκα)

Το επιχείρημα της ολιστικής άποψης επιτελεί να υποστηριχθεί ότι η ολιστική άποψη για τα πράγματα αξιολογείται ως θετική, η κριτική σκέψη ως κάτι σημαντικό, λογοδοτώντας για προκατειλημμένο αποκλεισμό περιεχομένου. Σε άλλο πλαίσιο η ολιστική άποψη και η κριτική σκέψη κατασκευάζονται ως χαρακτηριστικά απαραίτητα για το κοινό των ΜΚΔ, που η ίδια ήδη εφαρμόζει ως «γνώστης». Εάν και γίνεται επίκληση στην ατομική επιλογή στην περίπτωση της αυτό-επιβεβαιωτικής πληροφόρησης, εδώ παρουσιάζεται ως επιλογή για ποικίλη αποπολιτικοποιημένη πληροφόρηση (145-146), με το επιχείρημα να παρουσιάζεται ως ιδεολογικά κενό. Έτσι, η επιλογή ποικίλης πληροφόρησης ενισχύει και ενισχύεται μέσα από την κριτική αξιολόγηση των περιεχομένων της. Η επιλογή αποπολιτικοποιημένης

πληροφόρησης έχει κατασκευαστεί ως αμερόληπτη κριτική αναζήτηση των γεγονότων (Keegan & Vaughan, 2023).

Η λίστα πολλαπλών μερών (Reijven et al., 2023) και η επίκληση σε συναίνεση στο 142 ενισχύουν την ρητορική. Ενδιαφέρουσα είναι και η επιλογή των λέξεων στις γραμμές 144-146. Με το «κριτικά» εδραιώνεται σύνδεση ανάμεσα στην επιλογή περιεχομένου και στην κριτική ικανότητα με το «εννοείται πάντα» να φυσικοποιεί την γεγονική αυτή συμπεριφορά. Συνολικά, η επαφή με πολιτικά διαφορετικό και μη περιεχόμενο κατασκευάζεται -ανάλογα με την πλατφόρμα/εφαρμογή- ως κάτι που έχει οφέλη για την ίδια.

Συμπερασματικά, η σκόπιμη επαφή με διαφορετικό περιεχόμενο εξασφαλίζει τη διαμόρφωση σφαιρικής άποψης για τα γεγονότα, εξυπηρετώντας την πληροφόρηση για τις δράσεις του πολιτικά αντίθετου χώρου, την ενίσχυση της αξιοπιστίας των τοποθετήσεων και την πολύπλευρη ενημέρωση και κριτική υιοθέτηση πληροφοριών. Η ενασχόληση με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο συμβάλει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων κριτικής αξιολόγησης (Guess & Munger, 2023), που συνιστά το κεντρικό συστατικό του πληροφοριακού αλφαριθμητισμού (Swart, 2023· Wei et al., 2023). Επιπλέον, η συστηματική επαφή με διαφορετικό περιεχόμενο ενισχύει τις πολιτικές γνώσεις (Weeks et al., 2022), κάτι που δεν ισχύει κατά την επαφή με εξατομικευμένο (Lee & Xenos, 2019· van Erkel & Van Aelst, 2021). Συνεπώς, η τριβή με διαφορετικό περιεχόμενο και η κριτική αξιολόγηση του συνθέτουν τον ψηφιακό αλφαριθμητισμό (Swart, 2023), ενώ η επιλεκτική έκθεση έχει συσχετιστεί με την πόλωση (Jost et al., 2022). Η επόμενη ενότητα διερευνά τα χαρακτηριστικά των τοποθετήσεων των ομιλητών κατά τις διαδράσεις τους στα ΜΚΔ.

Θεματική 4^η - Ο επιχειρηματολογικός λόγος και διαλλακτικότητα ως κανονικότητες πολιτισμένης διάδρασης

Διερευνώνται οι κατασκευές του επιχειρηματολογικού λόγου και της διαλλακτικότητας ως σημαντικά στοιχεία για διαδικτυακή και μη τοποθέτηση που αντανακλούν κανονικότητες πολιτισμένης διάδρασης, διαμορφώνοντας σε αυτό το πλαίσιο τα όρια της αποδεκτής πολιτικής διαφορετικότητας, όταν πρόκειται για ζητήματα επικοινωνίας - και όχι μόνο έκφρασης, όπως παραπάνω.

4.1 Η διαλλακτικότητα ως κριτήριο για (έναρξη/ συνέχιση/ αποδοχή) επικοινωνίας

Η διαλλακτικότητα των συζητητών κατασκευάζεται ως κριτήριο (συνέχισης) επικοινωνίας τόσο στα ΜΚΔ όσο και δια ζώσης. Σχετικά με τα επιχειρήματα, παρουσιάζονται ως απαραίτητο στοιχείο δημοκρατικής έκφρασης, το οποίο δεν αποδίδουν στον ακραίο/απόλυτο λόγο. Τα επιχειρήματα της διαλλακτικότητας και του επιχειρηματολογικού λόγου φαίνονται απο-ιδεολογικοποιημένα (βλ. Figgou & Chryssochoou, 2019), δηλαδή «ανοιχτά» σε διάφορες ιδεολογικές γραμμές, όμως, η ιδεολογική τους βάση εντοπίζεται στον φιλελευθερισμό (Rose, 1999). Στο πρώτο απόσπασμα η απολυτότητα και ακαμψία στις απόψεις παρουσιάζεται ως λόγος διακοπής ή μη εκκίνησης επικοινωνίας.

Απόσπασμα 20

137 - **Και με ποιους δεν φαντάζεσαι ποτέ/ ότι θα μπορούσες να επικοινωνήσεις για**
138 **τέτοια θέματα;/**

139 - /Δεν θα μπορούσα ποτέ να επικοινωνήσω με ανθρώπους,/ οι οποίοι είναι στα άκρα/
140 και στα δύο φάσματα./ Δηλαδή και στο φάσμα της αριστεράς/ και στο φάσμα της
141 δεξιάς./ Με ανθρώπους,/ δηλαδή,/ που για μένα έχουν κάποιο νοσηρό/ ((αχνό γέλιο))
142 ιδεολογικό υπόβαθρο/ που περιορίζει τις ανθρώπινες ελευθερίες./ Εκεί/ δεν μπορώ
143 καθόλου να συζητήσω./ Παλιότερα θα προσπαθούσα να τους αλλάξω την άποψη/ μέσα
144 από συζήτηση/ και γόνιμη αντιμετώπιση των πράγματων./ Πλέον,/ δεν μπαίνω στη
145 διαδικασία./ [Χμ] /Και απλώς δεν μπορώ/ να συμμετέχω σε αυτή τη συζήτηση./

146 - /Γιατί πλέον/ δεν μπαίνεις σε αυτή τη διαδικασία;/

147 - /Γιατί βλέπω ότι οι άνθρωποι/ καλώς ή κακώς/ δεν είναι τόσο έτοιμοι να μετακινηθούν
148 από τη θέση τους,/ ακόμα και λίγο./ Και καταλαβαίνω ότι είναι δύσκολο/ για έναν
149 άνθρωπο να αποδεχτεί ότι/ «Είμαι λάθος./ Έχω άδικο εδώ»./ Αλλά και γενικότερα/
150 γιατί η πολιτική πεποίθηση,/ είναι ένα ευαίσθητο θέμα./ Και δύσκολα μπορεί κάποιος
151 να το αλλάξει/ εξολοκλήρου στο μυαλό του./

(Συνέντευξη 6, 21 ετών, γυναίκα)

Η διαλλακτικότητα του κοινού κατασκευάζεται ως φίλτρο που καθορίζει την ελευθερία έκφρασης και την εξέλιξη της συνδιαλλαγής. Η αναφορά σε άτομα με ακραίες απόψεις κινητοποιεί την μετακίνηση στις απόψεις ως τον στόχο της διάδρασης. Έχει σημειωθεί ότι η διαλλακτικότητα στην πολιτική επικοινωνία διευκολύνει/στοχεύει στην μετακίνηση των στάσεων (143) (Lin & Kim, 2023). Ο λόγος που διαρθρώνεται αντανακλά την θεωρία της ετεροποίησης, όπου μια πλευρά/ομάδα κατασκευάζεται ως «ανώτερη», ενώ η άλλη ως «διαφορετική», αρνητικά αξιολογούμενη (Belabas & George, 2023· Uda, 2023). Κεντρική για την «μετακίνηση» στην οποία στοχεύει η διάδραση είναι η εκφορά «βλέπω ότι οι άνθρωποι» (146), που ενισχύει την γεγονικότητα, θέτοντας την αφηγήτρια «έξω» από αυτά τα άτομα.

Συγκεκριμένα, η ομιλήτρια εδώ μιλάει από την «σωστή» θέση (148-149), όπου μέσα από επιχειρηματολογική διάδραση θα συντελέσει στη μετακίνηση του συνομιλητή. Η αντίθετη και ακραία άποψη κατασκευάζεται ως «λάθος» ή «άδικο» και για αυτό δεν γίνονται προσπάθειες συζήτησης με χρήση ευθύ λόγου που επιτυγχάνει παραστατικότητα αλλά και εγγύτητα, καθώς το περιεχόμενο του λόγου μπορεί να καταστήσει τη συμμετέχουσα υπόλογη, ως κάποια που υποδεικνύει τα λάθη των άλλων. Έτσι, τα όρια της αποδεκτής πολιτικής διαφορετικότητας ορίζονται από την μη απολυτότητα και διαλλακτικότητα των επιχειρηματολογικών τοποθετήσεων, στοιχεία που δεν παρουσιάζονται χαρακτηριστικά του ακραίου λόγου.

Στο επόμενο απόσπασμα στόχος της διαλλακτικής επικοινωνίας είναι, επίσης, η μετακίνηση, με τη διαφορά ότι και η συμμετέχουσα μπορεί να αλλάξει την άποψη της μέσα από τον διάλογο.

Απόσπασμα 21

Στις προηγούμενες σειρές ερωτάται με ποιους δεν θα επικοινωνούσε ποτέ.

235 - /Θεωρώ ότι αρχικά θα θέλω να δω και τις προθέσεις του άλλου./ Εάν όντως θέλει να
 236 επιχειρηματολογήσουμε/ ή/ (.) απλά να είναι άκαμπτος την άποψή του/ και δεν δέχεται
 237 τίποτα άλλο/ και βλέποντας αυτό θα κρίνω τι πρέπει να κάνω./ Δηλαδή,/ εάν βλέπω ένα
 238 άκαμπτο άτομο,/ προφανώς δεν θα προσπαθήσω να κάνω παραπάνω συζήτηση./ Αλλά
 239 πιστεύω ότι/ θα κάνω το πρώτο βήμα,/ ώστε να καταλάβω και ο άλλος,/ γιατί έχει αυτή
 240 την άποψη,/ την αντίθετη./ Γιατί μπορεί και εγώ να κάνω λάθος/ εννοείται/ και μπορεί
 241 να μάθω κάτι καλύτερο από κείνον./ Οπότε πιστεύω/ θα μπω στη διαδικασία να
 242 συζητήσουμε λογικά/ και να σκεφτούμε κριτικά/ και να προσπαθήσω λίγο/ να
 243 παραμερίσω την οπτική που έχω./

244 - /Όχι να παραμερίσω,/ αλλά δεν θέλω να έχω προκαταλήψεις,/ επειδή είναι από μια
 245 άλλη κατεύθυνση./ Θέλω να ακούσω κριτικά αυτό που μου λέει/ και εάν είναι σωστό,/
 246 να το υιοθετήσω κιόλας./ Δεν το βλέπω δηλαδή/ σαν πολλά άτομα που νιώθω ότι το
 247 βλέπουν σαν/ «να νικήσω εγώ και να βγει δικιά μου άποψη ως σωστή»./ Εκτός και αν
 248 είναι κάποιο ζήτημα/ π.χ. ή ομοφοβία και τα λοιπά/ που είμαι κάθετη/ και δεν θα ήθελα
 249 να το συζητήσω/ και να μου υποστηρίζει κάποιον βιαστή το άλλο άτομο./

(Συνέντευξη 5, 21 ετών, γυναίκα)

Οι γραμμές 235-237 παρουσιάζουν την ίδια ως πάντα πρόθυμη να

επιχειρηματολογήσει, με απόρροια η συνέχιση της επικοινωνίας ως ευθύνη να αποδίδεται στην αδιαλλαξία των άλλων, με τον λόγο να λειτουργεί ως αποποίηση. Στόχος της επικοινωνίας υποστηρίζεται ότι είναι η μετακίνηση μέσα από διαβούλευση. Διαφέρει με το παραπάνω, καθώς εδώ και ο εαυτός της παρουσιάζεται ότι θα μπορούσε να μετακινηθεί, εφόσον ο διάλογος χαρακτηρίζεται από λογική και κριτική σκέψη. Έτσι, τα όρια στην αποδεκτή πολιτική διαφορετικότητα στο πλαίσιο της διάδρασης με τα άτομα που την εκφράζουν θέτει ο επιχειρηματολογικός κριτικός λόγος και η διαλλακτικότητα.

Ακόμα, το περιεχόμενο του λόγου παρουσιάζει την ομιλήτρια ως «ανοιχτή» και δίχως προκαταλήψεις, που στοχεύει στην ανταλλαγή επιχειρημάτων και όχι στην πειθώ (247). Κλείνει θέτοντας περιορισμούς στην δεκτικότητα της για διαβούλευση, εξασφαλίζοντας προστασία από το να κριθεί υπόλογη για επικοινωνία με άτομα που εκφέρουν λόγο που βλάπτει άλλα άτομα (247-249). Έχει σημειωθεί ότι ο αντιδημοκρατικός μη ανεκτικός λόγος στο διαδίκτυο δεν εκκινεί διάλογο και αντιμετωπίζεται ως επίσημος (Rossini, 2019).

Στο επόμενο απόσπασμα η διαδικτυακή έκφραση κατασκευάζεται ως μια κανονικότητα που, όταν γίνεται με «πολιτισμένο» τρόπο, λειτουργεί ενισχυτικά προς τη δημοκρατία.

Απόσπασμα 22

Στις προηγούμενες σειρές ερωτάται πως αντιμετωπίζει την αναστολή λογαριασμών στα ΜΚΔ.

- 326 - /Ευτυχώς/ στις δημοκρατίες διαφωνούμε./ [/Χμ/] Όπως λένε τη γνώμη τους έξω,
 327 μπορούνε να την λένε και εκεί μέσα./ Παρότι διαφωνώ/ με όσα λένε,/ δε νομίζω ότι
 328 πρέπει να μπει κάποιο φίλτρο,/ κάποια λογοκρισία./ Όποιος θέλει να πει,/ μπαίνει και
 329 λέει./
- 370 - [...] /Μπορεί να λέει καθένας ό,τι θέλει./ Εφόσον δεν έχει μίσος,/ δεν έχει έτσι/ (.) το
 371 να βλέπεις,/ όμως,/ ένα ναυάγιο στα στην Ικαρία/ μεταναστών/ και να το ανεβάζεις
 372 σχολιάζοντας/ «καλά να πάθουνε οι κουφάλες»,/ δεν είναι πολιτικός λόγος./

(Συνέντευξη 4, 52 ετών, άνδρας)

Η διαλλακτικότητα, επομένως, κατασκευάζεται ως δημοκρατικό χαρακτηριστικό και αφορά στην δυνατότητα για έκφραση και στην έλλειψη λογοκρισίας, ακόμα και εάν υπάρχουν διαφωνίες για όσα λέγονται (326-329) (Volkovskii et al., 2022). Η λέξη «ευτυχώς» λειτουργεί ως ένδειξη ότι είναι ένα άτομο που εκτιμά την πολυφωνία και τον διάλογο. Στις γραμμές 326-327 φυσικοποιείται η εκτός σύνδεσης δυνατότητα για και πράξη της έκφρασης, η οποία κατασκευάζεται ως κανονικότητα και για τα ΜΚΔ (328-329) (βλ. Gagřcin, 2023).

Έτσι, η διαλλακτικότητα εδώ δεν παρουσιάζεται με όρους μετακίνησης αλλά με όρους ελευθερίας για έκφραση πολιτικής διαφορετικότητας. Η πρόσβαση στην έκφραση θεωρείται δυνατή τόσο εντός όσο και εκτός των ΜΚΔ. Αντλώντας από ένα δίλημμα «αποδεκτής» και «μη αποδεκτής» πολιτικής διαφορετικότητας, εδώ αυτή αξιολογείται ως κάτι θετικό και απαραίτητο στα ΜΚΔ, όπως και στα παραπάνω αποσπάσματα, ενώ από την άλλη ο ακραίος/υποτιμητικός λόγος κατασκευάζεται ως μίσος και όχι ως πολιτική ρητορική (370-372) (βλ. Rossini, 2019). Αυτό συνδέεται με επιχείρημα που παραθέτει σε άλλο

πλαίσιο, όπου υποστηρίζει ότι πρέπει να υπάρχει ελευθερία έκφρασης στα ΜΚΔ, αλλά ότι συγκεκριμένα ακραία/απόλυτα περιεχόμενα πρέπει να αποκλείονται (βλ. ενότητα 3.1).

Συμπερασματικά, η διαλλακτικότητα και ο επιχειρηματολογικός διάλογος, χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν «πολιτισμένες» αλληλεπιδράσεις (Volkonskii et al., 2022) κατασκευάζονται ως στοιχεία απαραίτητα για πολιτικά διαφορετικές διαδράσεις που οδηγούν σε μετακίνηση στάσεων. Μολονότι αυτές τείνουν να είναι σχετικά αμετάβλητες (Vaughan & Hogg, 2013), η επαφή με διαφορετικό περιεχόμενο και πολιτική διαφωνία μπορεί να οδηγήσει στην αλλαγή απόψεων στα ΜΚΔ (Lin & Kim, 2023). Η πολιτισμένη διάδραση με όρους διαλλακτικότητας και επιχειρηματολογίας συνθέτει το όριο στην επικοινωνία με πολιτικά διαφορετικές τοποθετήσεις. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι η διαλλακτική επικοινωνία με επιχειρήματα αποτελεί κεντρικό στοιχείο της δημοκρατικής διαβούλευσης (Volkonskii et al., 2022), ενώ αντίθετα προσβλητικά περιεχόμενα υποβιβάζουν τον πολιτικό λόγο (Rossini, 2019). Η επόμενη υποενότητα διερευνά την κατασκευή της κριτικής σκέψης ως απαραίτητη για την εκτίμηση της διαφορετικότητας.

4.2 Η ανάπτυξη κριτικής σκέψης ως απαραίτητη για την αξιολόγηση της πολιτικής διαφορετικότητας

Το κεντρικό επιχείρημα αφορά το πρόταγμα για την ανάγκη εκπαίδευσης του κοινού. Το επιχείρημα αυτό απορρέει από την κατασκευή ορισμένων χρηστών ως «γνώστες» και άλλων ως «μη γνώστες», που χρειάζεται να εκπαιδευτούν και να αναπτύξουν κριτική σκέψη, προκειμένου να κατανοούν καλύτερα την πληροφόρηση και να εκφράζονται με τρόπο αποδεκτό στα ΜΚΔ και εκτός σύνδεσης. Η κριτική ικανότητα κατασκευάζεται ως απαραίτητο στοιχείο για την δυνατότητα αξιολόγησης περιεχομένου (βλ. Swart, 2023· Wei et al., 2023). Οι ομιλητές μιλούν εδώ από μια θέση «ειδικού/γνώστη», με το περιεχόμενο του λόγου να ενθαρρύνει την βελτίωση της πληροφόρησης και του πολιτικού λόγου.

Στο πρώτο απόσπασμα η κριτική σκέψη και η παιδεία κατασκευάζονται ως αρωγοί στην βελτίωση της διαχείρισης της πολιτικής διαφορετικότητας και πληροφόρησης διαδικτυακά.

Απόσπασμα 23

Στις σειρές που προηγούνται αναφέρει ότι ο γλωσσικός και τεχνολογικός αναλφαβητισμός οδηγούν σε αποκλεισμό από την έκφραση στα ΜΚΔ και ότι η επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο ενισχύει την πληροφόρηση του.

- 215 - /Αν είχαμε έτσι/ μια άλφα καλύτερη παιδεία,/ στην ευρεία έννοια./ Δηλαδή,/ το ευρύ
 216 κοινό,/ ο απλός λαός/ ας πούμε/ είχε καλύτερη κατανόηση αριθμών,/ στατιστικών/ και
 217 μια βασική κατανόηση του νομικού συστήματος./ Αυτό είναι μια εντελώς διαφορετική/
 218 που δεν την έχουμε./ Ναι, ναι./ Γιατί τα μέσα σου περνάνε μηνύματα/ και μετά το κοινό
 219 πρέπει να τα αξιολογήσει./
- 258 [...] - /Θεωρώ ότι/ εάν περισσότεροι άνθρωποι στη χώρα μας,/ είχαν λίγο παραπάνω
 259 κριτική σκέψη,/ δε θα φτάναμε σε αυτό το επίπεδο./ Ανεξάρτητα από την πολιτική
 260 κατεύθυνση,/ να αξιολογούν το περιεχόμενο./

(Συνέντευξη 2, 24 ετών, άνδρας)

Υποστηρίζεται ότι η εκπαίδευση θα βοηθούσε το κοινό να κατανοήσει περισσότερο τον πολιτικό λόγο και ότι θα μπορούσε έτσι να αξιολογεί το περιεχόμενο. Η εκπαίδευση εδώ κατασκευάζεται ως «μια άλφα καλύτερη παιδεία, στην ευρεία έννοια» και το κοινό ως «ο απλός λαός». Σχετικά με την εκπαίδευση, πριν αναφερθεί στο συγκεκριμένο απόσπασμα, κατασκευάζει ως λόγο αποκλεισμού από τη ψηφιοποίηση τον γλωσσικό και τεχνολογικό αναλφαβητισμό. Χρησιμοποιείται μακρινό έρεισμα που υποδεικνύει απόσταση, με απότοκο να εντάσσεται υπόρρητα ο ίδιος στους «γνώστες».

Έτσι, όσοι δεν έχουν εκπαιδευτεί ή αναπτύξει κριτική σκέψη κατασκευάζονται ως χρήστες που αποκλείονται αλλά και ως χρήστες, που δεν αξιολογούν το περιεχόμενο (βλ. Swart, 2023). Είναι σημαντικό πως, κατά την αναφορά στον αποκλεισμό λόγω ελλιπούς

εκπαίδευσης σε άλλο πλαίσιο, η ευθύνη αποδίδεται κυρίως στο κράτος, ενώ η μη καλλιέργεια κριτικής σκέψης στους «μη γνώστες».

Στο επόμενο απόσπασμα η ανάπτυξη κριτικής σκέψης κατασκευάζεται ως το αντίθετο της παθητικής κατανάλωσης περιεχομένου.

Απόσπασμα 24

Προηγείται ερώτηση για τον ρόλο των ΜΚΔ ως ένα βήμα έκφρασης πολιτικής διαφορετικότητας.

- 217 - /Ναι ναι./ Και από το κοινό/ που θα το αξιολογήσει./ Το κοινό οπουδήποτε θα πρέπει
218 να αξιολογεί αυτό που διαβάζει/ «Ισχύει, δεν ισχύει;/ Γιατί το κάνει;/» Αυτό είναι το
219 μεγαλύτερο πρόβλημα σε όλα τα μέσα, /νομίζω./
- 220 [...] - /Γενικότερα,/ πιστεύω ότι οι περισσότεροι,/ όχι μόρφωση,/ παιδεία,/ αλλά
221 καταρχάς πρέπει ο κόσμος να αυξήσει λίγο την κριτική του σκέψη./ Νομίζω ότι δεν δεν
222 σκεφτόμαστε πολύ./ Παίρνουμε έτοιμα,/ γιατί έτσι έχουμε μάθει σε όλη μας τη ζωή./
223 Τα έχουμε όλα εύκολα./ Όσο και αν παιδευόμαστε οικονομικά/ ((χαμογελώντας)) όλα
224 είναι εύκολα./ Οπότε εύκολο είναι και αυτό που βλέπουμε,/ διαβάζουμε,/ όπως το
225 φαγητό που μας σερβίρεται,/ έτσι και η πληροφορία που μας σερβίρεται είναι εύκολη./

(Συνέντευξη 3, 33 ετών, γυναίκα)

Υποστηρίζεται ότι το κοινό πρέπει να αξιολογεί τις πληροφορίες και το περιεχόμενο.

Η έλλειψη αξιολόγησης κατασκευάζεται ως «πρόβλημα» και για αυτό τονίζεται η ανάγκη αξιολόγησης περιεχομένου, που θα προκύψει μέσα από παιδεία και κυριότερα από την αύξηση της κριτικής σκέψης, που κατασκευάζεται ως διαδικασία. Το κοινό πρέπει να μην δέχεται εύκολα και παθητικά πληροφορίες – επομένως, υποστηρίζεται ότι το κοινό έχει πρόσβαση στην πληροφόρηση.

Έτσι, εντοπίζεται στον λόγο μια απόδοση ευθυνών στους «μη γνώστες», που δεν έχουν «έχουν μάθει» (222) να εκτιμούν ενεργητικά το περιεχόμενο, περιοριζόμενοι σε εύκολη (225) και έτοιμη (222) πληροφόρηση. Τα άτομα αυτά φαίνεται να είναι πιο πιθανό να περιμένουν παθητικά να τους εμφανιστεί περιεχόμενο, να μην το αξιολογούν, να καταναλώνουν και να διαδίδουν ψευδή πληροφόρηση (Wei et al., 2023) Ενδιαφέρουσα είναι

η χρήση πρώτου πληθυντικού, που παραπέμπει σε πολιτισμικό Λόγο με την επίκληση ενός κοινού τόπου (Sapountzis et al., 2013).

Στο επόμενο απόσπασμα η επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο κινητοποιεί την εφαρμογή κριτικών δεξιοτήτων.

Απόσπασμα 25

111 - /Και όταν διαβάζεις κάτι,/ καταλαβαίνοντας ότι έρχεται από μια συγκεκριμένη/
 112 όπως λες κατεύθυνση,/ σε έχει κάνει ποτέ αυτό/ να θες να το αποκλείσεις;/

113 - />Ναι πάρα πολλές φορές<,/ που δεν είναι απαραίτητα σωστό./ Ας πούμε,/ πιστεύω
 114 ότι μια δεξιά άποψη θα την δω,/ έστω και αν διαφωνώ,/ θα τη δω./ Αλλά αυτές οι
 115 ακροδεξιές απόψεις/ κάπως σαν να με απωθούν,/ γιατί ξέρω πάνω κάτω το τι θα
 116 γράφουν/ και επειδή τις περισσότερες φορές θα είναι/ είτε ρατσιστικό το περιεχόμενο/
 117 ή μισογυνιστικό/ ή σεξιστικό/ ή οτιδήποτε/ θα θέλω να το παραβλέψω./ Οπότε σίγουρά/
 118 και αυτό/ με προκαταβάλει έτσι αρνητικά/ και μπορεί να μην πάω καν στη διαδικασία/
 119 να το (.) αναλογιστώ παραπάνω,/ να σκεφτώ ακριβώς τι γράφει παραπάνω,/ ενώ ένα
 120 δεξιό σχόλιο πιο εύκολα/ (.) θα διαφωνήσω,/ αλλά θα το κοιτάξω περισσότερο./ Και
 121 εντάξει,/ σίγουρα τα αριστερά που/ εφόσον, τείνω -όχι -πάντα,/ δεν με βρίσκουν πάντα
 122 σε συμφωνία προφανώς-/ θα τα σκέφτομαι περισσότερο./

(Συνέντευξη 5, 21 ετών, γυναίκα)

Σε αυτό το απόσπασμα η κριτική σκέψη κατασκευάζεται ως ενεργητική διαδικασία (119), που κινητοποιείται από την επαφή με πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο.

Υποστηρίζεται ότι ακραίο περιεχόμενο αποκλείεται, ενώ διαφορετικό -συγκεκριμένα εδώ δεξιό- θα λάβει περισσότερη σημασία (120), ακόμα και αν υπάρχει διαφωνία με αυτό. Η χρήση λίστας πολλαπλών μερών υποδεικνύει γνώση για το ακροδεξιό περιεχόμενο, εντάσσοντας σε μια ολοκληρωμένη (Reijven et al., 2023) κατηγορία ρατσιστικά, μισογυνιστικά και σεξιστικά περιεχόμενα.

Έτσι, η συμμετέχουσα μιλάει εδώ από μια θέση «γνώστη», έχοντας τη δυνατότητα να αξιολογεί το περιεχόμενο κριτικά, χωρίς προκαταλήψεις για το διαφορετικό περιεχόμενο (Swart, 2023). Ωστόσο, σε αυτό το σημείο, ως λογοδοσία στην έσω-ομάδα (121), αναφέρεται κατηγορικά ευθύς εξαρχής ότι, εάν και θα διαβάσει το δεξιό περιεχόμενο, θα διαφωνήσει με αυτό, ενώ έως τώρα έχει εστιάσει στην τάση να αξιολογεί κριτικά το διαφορετικό

περιεχόμενο (βλ. απόσπασμα 14, 355-357). Στις γραμμές 120-122 ο διαχωρισμός ακροδεξιάς και δεξιάς και η αναφορά πως το αριστερό περιεχόμενο δεν τη βρίσκει πάντα σύμφωνη εξυπηρετούν να μην παρερμηνευτεί το περιεχόμενο του λόγου της και την καταστήσει υπόλογη ως πολωμένη.

Συμπερασματικά, επισημαίνεται ότι η εκπαίδευση για την ανάπτυξη πληροφοριακού αλφαριθμητισμού συνεπάγεται την κριτική αξιολόγηση του περιεχομένου, γνώση για την λειτουργία των ΜΚΔ και των αλγορίθμων (Tandoc et al., 2021). Ειδικότερα, καθώς θεωρείται ότι έχει σημαντικές επιπλοκές στην δημοκρατία και την πολιτική συμμετοχή (Tully & Vraga, 2018), ο συνδυασμός της εκπαίδευσης και της άσκησης πολιτειότητας μέσω του πληροφοριακού αλφαριθμητισμού θεωρείται αναγκαίος (Swart, 2023). Στη θεματική αυτή η διάκριση ανάμεσα σε γνώστες και μη λειτουργεί ως ένδειξη ότι ο πολιτισμένος λόγος οριοθετεί την αποδεκτή πολιτική διαφορετικότητα στα ΜΚΔ και η ανάπτυξη κριτικής σκέψης συνεπάγεται καλύτερη αξιολόγηση του διαφορετικού περιεχομένου. Η διαδικτυακή έκφραση κατασκευάζεται στη συνέχεια ως δράση, με την επόμενη θεματική να διερευνά τις κατασκευές της πολιτειότητας.

Θεματική 5^η – Διαφορετικές κατασκευές πολιτειότητας

Η θεματική διερευνά τις κατασκευές της πολιτικής δράσης στον λόγο των συμμετεχόντων ως κάτι σημαντικό που πρέπει να γίνεται/γίνει, με την επίκληση της να προκύπτει από ερώτηση για τον ψηφιακό ακτιβισμό και την συμβολή των ΜΚΔ σε πολιτικές αλλαγές. Στο πρώτο απόσπασμα η διαδικτυακή τοποθέτηση κατασκευάζεται ως δράση ενεργού πολίτη.

Απόσπασμα 26

Προηγείται ερώτηση για το εάν αντιλαμβάνεται την δική της δραστηριότητα ως ψηφιακό ακτιβισμό.

254 - Δεν έχω και την απήχηση/ που θα μπορούσε να έχει κάποιος/ για να χαρακτηριστεί
255 ακτιβιστής./ Αν είχα πραγματικά ένα κοινό,/ το οποίο θα μπορούσε/ να
256 αλληλεπιδράσει/ και να με βοηθήσει παράλληλα ψηφιακά/ να ενισχύσουμε αυτό το
257 κοινωνικό φρόνημα του ανθρωπισμού,/ για παράδειγμα,/ ή της πολιτικής/ υγιούς/
258 πολιτικής ταυτότητας,/ τότε ναι/ θα μπορούσα να χαρακτηριστώ ακτιβίστρια./ αλλά
259 τώρα/ πιστεύω απλώς ότι είμαι ένας ενεργός πολίτης./

260 - /**Η έκφραση και στα social media/ για σένα είναι ένα μέρος του να είναι κανείς**
261 **ενεργός πολίτης./**

262 - /Ναι. / Πιστεύω πως ναι./ Ειδικότερα,/ οι άνθρωποι,/ πιστεύω ότι οφείλουν να έχουν
263 μια θέση κοινωνικοπολιτική./ Γιατί είναι οι συνδιαμορφωτές/ αυτής της κοινωνίας,/
264 είναι το μέλλον αυτής της κοινωνίας,/ οπότε δεν πρέπει να μένουν άπραγοι,/ αλλά
265 πραγματικά/ να υιοθετούν μια άποψη και να την εκφράζουν./

(Συνέντευξη 6, 21 ετών, γυναίκα)

Στο απόσπασμα η διαδικτυακή δράση κατασκευάζεται ως δράση ενεργού πολίτη, μέσω μιας διάκρισης ανάμεσα στον (ψηφιακό) ακτιβισμό και στην πολιτειότητα, που κατασκευάζεται ως μέρος της έκφρασης στα ΜΚΔ. Στις γραμμές 262-265 η πολιτειότητα παρουσιάζεται με όρους καθήκοντος («οφείλουν») και ενεργητικής δράσης («δεν πρέπει να μένουν άπραγοι»), με την έκφραση και υιοθέτηση άποψης να κατασκευάζεται ως δράση. Στην έρευνα των Cruz και συνεργατών (2022), η πολιτειότητα κατασκευάστηκε ως συμμετοχή/δράση. Υποστηρίχτηκε ότι οι πολίτες ασκούν πολιτειότητα συμμετοχικά μέσα από την έκφραση των σκέψεων και των απόψεων τους. Έτσι, όπως και στο απόσπασμα, η

έκφραση κατασκευάζεται ως επαρκής δράση, που συμβάλει στην ευαισθητοποίηση και στην διαβούλευση.

Ο ψηφιακός ακτιβισμός κατασκευάζεται ως δράση που έχει μεγάλη απήχηση στο κοινό, που στοχεύει στην ενδυνάμωση του ανθρωπισμού και στην διαμόρφωση υγιούς πολιτικής ταυτότητας. Υπόρρητα εδώ σημειώνεται ότι υπάρχουν μη υγιείς ταυτότητες, που σε άλλο πλαίσιο τις αποδίδει σε ακροδεξιά άτομα. Χαρακτηριστική είναι η εναλλαγή ερείσματος από κοντινό (πρώτο πληθυντικό, 254-257) που λειτουργεί παρακινήτικά, εκφράζοντας εγγύτητα και συλλογικότητα (Ahmed, 2021· Gibson, 2019), σε μακρινό (τρίτο πληθυντικό), που αποδίδει ευθύνη για την ανάγκη να κινητοποιηθούν όσοι δεν το κάνουν. Ο ψηφιακός ακτιβισμός (ως έκφραση/δράση) λογοψυχολογικά (Ajiboye & Abioye, 2019) και λογοαναλυτικά (Shirazi, 2013) έχει κατασκευαστεί μέσω άσκησης πολιτειότητας με στόχο την διαμόρφωση λόγων που προωθούν τις εμπειρίες περιθωριοποιημένων ομάδων.

Στο επόμενο απόσπασμα η διαδικτυακή δράση παρουσιάζεται ως δράση ενεργού πολίτη στα πλαίσια της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

Απόσπασμα 27

Προηγείται ερώτηση για το εάν αντιλαμβάνεται την δική του δραστηριότητα ως ψηφιακό ακτιβισμό.

410 - /Όχι,/ δεν το θεωρώ καθόλου./ Το να κάνει κάποιος κριτική σκέψη/ σε έναν πολίτη/

411 όχι δεν θεωρώ ότι είναι διαδικτυακός ακτιβισμός,/ δεν θα πρέπει να θεωρείται

412 διαδικτυακός ακτιβισμός./ Θα πρέπει να θεωρείται/ ε/ (.) δεν θα έλεγα υποχρέωση,/

413 είναι δικαίωμα έτσι./ Δεν είναι υποχρεωμένος κανένας./ Θεωρώ βέβαια/ ότι οι

414 άνθρωποι/ θα έπρεπε να το παίρνουν λίγο πιο στα σοβαρά,/ διότι/ όπως φαίνεται/

415 αφήνουνε την πολιτική,/ τα κοινά/ στη τύχη τους./ Ο ενεργός ρόλος του πολίτη/ δεν

416 είναι αυτό που νομίζουν./ Δε χρειάζεται να είσαι πολιτευόμενος/, να είσαι σε κάποια

417 παράταξη,/ να είσαι κάπου συγκεκριμένα./ Διότι και με την κοινή λογική/ μπορείς να

418 καταλάβεις ότι,/ όταν ασχολείσαι με αυτά,/ έχεις άμεσο όφελος./ Και μπορούν,/ οπότε

419 πρέπει να εκφράζονται και στα social media/ (.) από διάφορες κατευθύνσεις./ Επειδή,/

420 όταν οι άνθρωποι μας εκπροσωπούν,/ κουβαλάνε τον λόγο μας,/ τις ανάγκες μας./

(Συνέντευξη 2, 24 ετών, άνδρας)

Η πολιτειότητα κατασκευάζεται ως δικαίωμα ενασχόλησης με τα κοινά και άσκηση κριτικής σκέψης σε έναν πολίτευτή. Με μια γεγονική περιγραφή, υποστηρίζεται ότι οι άνθρωποι, χρησιμοποιώντας μακρινό έρεισμα, που προσδίδει απόσταση, δεν αναγνωρίζουν τον ενεργό ρόλο του πολίτη, όπως πραγματικά είναι. Ακόμα, η άσκηση πολιτειότητας παρουσιάζεται με όρους καθήκοντος/υποχρέωσης και όχι ως κομματικοποιημένη δράση, διότι η δράση πολιτειότητας κατασκευάζεται ως άμεσο όφελος για τον δράστη με επίκληση στην κοινή λογική.

Έτσι, φαίνεται πως η δράση/έκφραση στοχεύει στην επικοινωνία προσωπικών αναγκών στους εκπροσώπους, με την κατασκευή της πολιτειότητας να αντλεί από τις αρχές της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Ερευνητικά τα ΜΚΔ ενισχύουν την άσκηση πολιτειότητας, διευκολύνοντας την αλληλεπίδραση πολιτών και κυβερνόντων (Bonsón et al., 2019· Guo et al., 2021). Σχετικό με την αναφορά στην έμμεση δημοκρατία είναι το επιχείρημα του συμμετέχοντα σε άλλο πλαίσιο ότι η έκφραση χρειάζεται να γίνεται επιχειρηματολογικά, καθώς φαίνεται ότι «πολιτισμένες» τοποθετήσεις λαμβάνονται περισσότερο υπόψη από τις αρχές για την λήψη αποφάσεων (Volkovskii et al., 2022).

Στο επόμενο απόσπασμα η διαδικτυακή δράση παρουσιάζεται με όρους «βολέματος» και εφησυχασμού ως δικαιολόγηση της έλλειψης εξωδιαδικτυακής δράσης.

Απόσπασμα 28

Στις προηγούμενες σειρές ερωτάται για την άποψη της για τον διαδικτυακό ακτιβισμό.

- 178 [...] – [Α]λλά νομίζω/ ότι πλέον οι άνθρωποι/ βολεύονται/ ότι «θα κάνω μια
179 δημοσίευση»,/ «θα πω κάτι»/ και για ελευθερία/ και για κοινωνικά θέματα/ και για
180 οτιδήποτε/ και άρα/ «θα έχω καλύψει την ανάγκη να προσφέρω στην κοινωνία,/ οπότε
181 στην πράξη/ δε θα κάνω τίποτα,/ αυτό είναι»./
- 182 -/Οπότε,/ δεν θα προχωρήσουν στο να κινηθούν πολιτικά/ εκτός του Διαδικτύου;/
- 183 - /Ναι,/ όχι,/ «έκανα μια δήλωση εγώ εκεί/ ωραία,/ εντάξει φτάνει»./ Δεν χρειάζεται να
184 κάνουν κάτι άλλο./

(Συνέντευξη 3, 33 ετών, γυναίκα)

Η πολιτειότητα κατασκευάζεται με όρους κοινωνικής προσφοράς ως δράση που υπερβαίνει την έκφραση και κυρίως την διαδικτυακή. Με τη χρήση πρώτου ενικού και ευθύ λόγου σε πρώτο ενικό εξυπηρετείται η γεγονοτικότητα και η απόσταση της συμμετέχουσας από την συμπεριφορά αυτή. Οι γραμμές 180-184 η διαδικτυακή έκφραση δεν παρουσιάζεται ως δράση. Έτσι, η πολιτική δράση κατασκευάζεται ως φέρουσα την ουσιαστική αλλαγή που θα έχει μακροπρόθεσμα αποτελέσματα. Για να είναι εφικτή η αλλαγή με τέτοιους όρους, χρειάζεται να μην περιοριστεί η δράση και η έκφραση στο διαδίκτυο. Μέσα από μια πολυτροπική ανάλυση λόγου, οι Blanco Ramírez και Metcalfe (2017) υπέδειξαν ότι οι ακτιβιστές συχνά ενθαρρύνουν μέσα από τον διαδικτυακό λόγο την εξωδιαδικτυακή δράση, ώστε να αποφευχθεί να συσχετιστεί ο διαδικτυακός ακτιβισμός ως δράση «για να νιώσουν καλά» οι χρήστες πως έχουν προσφέρει στο κίνημα.

Στο επόμενο απόσπασμα η άσκηση πολιτειότητας μέσω διαδικτύου κατασκευάζεται ως ένα κομμάτι της ζωής και της δράσης.

Απόσπασμα 29

Προηγείται ερώτηση για την άποψη του για τον διαδικτυακό ακτιβισμό.

323 -/ Εγώ πιστεύω ότι/ γενικά έχουμε ξεφύγει λιγάκι με το Διαδίκτυο./ Και ο ακτιβισμός
 324 δεν μπορεί να μείνει στο Διαδίκτυο,/ γιατί πλέον πολλοί έχουμε γίνει δικαστές,/ κριτές
 325 και όλα αυτά μέσα από το Διαδίκτυο./ Αλλά αν στο τέλος/ γίνει κάτι ακόμα και από
 326 την αντίθετη πλευρά που πιστεύω/ στη Δεξιά,/ ούτε οι μισοί άνθρωποι δεν θα τρέξουν
 327 να υποστηρίξουνε/ κάτι το οποίο το πιστεύουνε./ **[/Ναι,/ αν γίνει κάτι offline εννοείς/,**
 328 **αν-/]** /Κάτι offline,/ ενώ στον online κόσμο όλοι θα τρέξουν να σχολιάσουν/ να
 329 αντιδράσουν/, στον offline κόσμο/ **[Είναι λιγότεροι]** δεν θα συμβεί αυτό./ Δηλαδή
 330 πολύ λιγότερος κόσμος θα δράσει./ Οπότε δεν μπορώ να πω ότι είναι ακτιβιστική
 331 δράση./ Εντάξει είναι ακτιβιστική/ δράση/. Είναι ακτιβιστική δράση, ναι/ αλλά σίγουρα
 332 πιστεύω ότι/ είναι εν μέρει/, είναι ένα κόμμα-/ είναι κομμάτι του ακτιβισμού/ και αυτό
 333 δε πρέπει να το ξεχνάμε/ ότι η online ζωή είναι ένα κομμάτι της ζωής μας/ και όχι η
 334 ζωή μας./

(Συνέντευξη 1, 21 ετών, άνδρας)

Η ερώτηση για το ψηφιακό ακτιβισμό κινητοποιεί λόγο που καταδεικνύει διάκριση ανάμεσα στην εντός και εκτός σύνδεσης συμμετοχικότητα. Η πολιτειότητα κατασκευάζεται

ως διαδικτυακή δράση, ως κομμάτι του ακτιβισμού και το διαδίκτυο ως μια κανονικότητα που καθίσταται γεγονική με τη χρήση πρώτου πληθυντικού (332-334). Η διαδικτυακή δράση παρουσιάζεται με όρους περιορισμένης αποτελεσματικότητας, κινητοποιώντας λόγο για εκτός σύνδεσης αδράνεια ως απότοκο της παραμονής στη δράση στα ΜΚΔ. Η κατασκευή, επομένως, του ψηφιακού ακτιβισμού ως μέρος μιας ευρύτερης δράσης λειτουργεί ταυτόχρονα ως αποποίηση για λογοδοσία για την αξιολόγηση του για τον διαδικτυακό ακτιβισμό και ως προτροπή για εξωδιαδικτυακή δράση. Η χρήση πρώτου πληθυντικού λειτουργεί ενθαρρυντικά, επιτυγχάνοντας εγγύτητα. Έτσι, η δράση κατασκευάζεται ως φορέας αλλαγών και ότι συγκεκριμένα εκτός διαδικτύου οι αλλαγές μπορεί να είναι ουσιαστικές και αποτελεσματικές (Greijdanus et al., 2020).

Στο επόμενο απόσπασμα η άσκηση πολιτειότητας κατασκευάζεται ως διαδικασία βιώματος, στοιχεία που δεν εντοπίζονται διαδικτυακά.

Απόσπασμα 30

Προηγείται ερώτηση για την άποψη της για τον διαδικτυακό ακτιβισμό.

343 [...] - Δηλαδή,/ εάν ήταν/ κάπως νιώθω ότι θα βλέπαμε και αλλαγές/ στη ζωή μας
 344 άμεσες και βαθιές./ Εάν κάνουμε αντιστοιχία του αριθμού των ποστ/ και το πόσο
 345 πραγματικά ο κόσμος κινητοποιείται για να αλλάξει/, θα βλέπαμε ότι υπάρχει μια
 346 αναντιστοιχία των δραστηριοτήτων/ [...] /Αλλαγές προς την άμεση εμπλοκή στα
 347 πράγματα./ όντως ότι παίρνω τη ζωή μου στα χέρια μου/ και όντως εναντιώνομαι με
 348 σώμα και ψυχή σε κάτι συμβαίνει,/ η πολύ ενεργή δράση στα social media/ νιώθω ότι
 349 το απομακρύνει./
 350 - /Δεν ισχύει για όλους./ Σίγουρα,/ για μένα δε θέλω η αλλαγή να γίνει στα μίντια./ Τα
 351 εργαλεία που χρησιμοποιούμε έχουν ένα όριο./ Μη πάνε ολόκληρα κινήματα/ είτε είναι
 352 το Με Τοο/ είτε είναι φεμινιστικά/ είτε είναι πολιτικά/ σε μια ψηφιοποίηση./ Το να
 353 καταλήξει να ψηφιοποιείται η πολιτική μας δραστηριότητα/ νομίζω ότι θα είναι η
 354 μέγιστη αποπολιτικοποίηση μας./ ((γελώντας)) Και πάει το βίωμα./ πάει το βίωμα
 355 πέταξε./ Δεν είναι ριζικές αλλαγές/ απλά φέρνουν πράγματα στην επιφάνεια./

(Συνέντευξη 7, 21 μισό, γυναίκα)

Η πολιτειότητα κατασκευάζεται ως δράση που οδηγεί σε ουσιαστικές αλλαγές και που είναι αναπόσπαστη του βιώματος. Το διαδίκτυο κατασκευάζεται ως ένα μέσο που έχει ένα όριο, με τον ψηφιακό ακτιβισμό ως κατηγορία να κατακερματίζει την πολιτική δράση. Η αποκλειστικά διαδικτυακή δράση κινητοποιεί τον παράγοντα του βιώματος ως αναπόσπαστο της εξωδιαδικτυακής δράσης και ως στοιχείο που απουσιάζει στη δράση στα ΜΚΔ.

Συνεπώς, η δράση δεν είναι μόνο ενεργητική διαδικασία (346-348), αλλά διαδικασία που εμπεριέχει και συναισθηματικά στοιχεία βιώματος. Η χρήση πρώτου πληθυντικού εξυπηρετεί να κάνει τον αναγνώστη/συνομιλητή πιθανό να συμφωνήσει μαζί της. Ερευνητικά, η κατασκευή της πολιτική δράσης ως μια ενεργητική διαδικασία βιώματος αποτελεί κοινό τόπο ανάμεσα σε πολιτικά ενεργά άτομα, που υποστηρίζουν ότι η δράση είναι συνυφασμένη με έντονα συναισθήματα (Ellefsen & Sandberg, 2022). Τα συναισθήματα επιδρούν όχι μόνο στην πολιτική ιδεολογία και συμμετοχή, αλλά και στην άσκηση της πολιτειότητας (Webster & Albertson, 2022) και στην δράση στα ΜΚΔ (Bil-Jaruzelska & Monzer, 2022).

Ο αντίκτυπος της διαδικτυακής δράσης ως περιορισμένος κινητοποιεί λόγο για ορατές (345) και επιφανειακές (355) αλλαγές. Μολονότι, υποστηρίζεται πως αυτή η άποψη δεν αποτελεί κοινοτοπία, χρησιμοποιείται πρώτο πληθυντικό που λειτουργεί προτρεπτικά για εξωδιαδικτυακή δράση. Η αποκλειστικά ψηφιοποιημένη δράση, που κατασκευάζεται ως ορατοποίηση και ενημέρωση στο ίδιο πλαίσιο λίγες σειρές αργότερα, αποτελεί για την ίδια αποπολιτικοποιημένη συμπεριφορά. Έτσι, για να είναι επιτεύξιμη η αλλαγή, χρειάζεται να μην μένει η δραστηριότητα αυτή και η έκφραση στο διαδίκτυο.

Στο τελευταίο απόσπασμα προτάσσεται η ανάγκη για περισσότερη δράση εντός και εκτός διαδικτύου με στόχο την αλλαγή, στοιχείο που αποτέλεσε κοινοτοπία ανάμεσα στους συμμετέχοντες.

Απόσπασμα 31

Το παρόν απόσπασμα αποτελεί τη συνέχεια του παραπάνω, ενώ οι γραμμές 599-561 λέγονται, όταν ερωτήθηκε η συμμετέχουσα, εάν θα ήθελε να προσθέσει κάτι.

366 - /Με προβληματίζει/ το εάν θα είναι μια γλώσσα/ που θα μείνει στα μίντια/ ή που θα
 367 τη μιλάω στη ζωή μου./ Σίγουρα,/ είναι σημαντικά/ και για αυτό παλεύουμε να υπάρχει
 368 και το αντίθετο./ Να μην υπάρχει μόνο το κυρίαρχο,/ που χτίζει συγκεκριμένες
 369 συνειδήσεις./ Αλλά, οι συνειδήσεις/ χτίζονται και στον δρόμο/.

559 [...] - /Να γίνουμε και ενεργοί/ και στα μίντια/ και πέρα από αυτά./ Ό,τι κάνουμε
 560 εκεί/ να το μεταφέρουμε και πέρα από τα μίντια/ και στην ζωή μας./ Επειδή,/ τώρα
 561 δεν είναι τόσο διακριτά τα όρια/ κάπως αλληλοπλέκονται./

(Συνέντευξη 7, 21 μισό, γυναίκα)

Το απόσπασμα αυτό αντιπροσωπεύει μια αναφορά που έγινε και από άλλους συμμετέχοντες και αφορά στην κατασκευή της ενθάρρυνσης για οργάνωση του κόσμου σε δράση ως ανάγκη με τη χρήση κατηγορικού λόγου. Το έρεισμα είναι κοντινό με τη χρήση πρώτου ενικού και πληθυντικού, ενδεικτικό αναφοράς προσωπικής γνώμης, που λειτουργεί προτρεπτικά, καθώς ο λόγος στοχεύει στο να παρακινήσει.

Αντλώντας από ένα δίλημμα, υποστηρίζεται ότι διαδικτυακή δράση έχει περιορισμένα αποτελέσματα και ότι «χτίζει» τη γλώσσα που θα χρησιμοποιείται για ορισμένα ζητήματα, η οποία μπορεί να μείνει ή όχι στα ΜΚΔ, και που «χτίζει» και συνειδήσεις με βάση το κυρίαρχο αφήγημα. Σε αντιδιαστολή, αναφέρεται στην εξωδιαδικτυακή διαμόρφωση συνείδησης. Η κατασκευή των ορίων ανάμεσα στην εντός και εκτός σύνδεσης δράση ως μη διακριτά κινητοποιεί προτρεπτικό λόγο για δικτυωμένη και μη δράση. Έτσι, η δράση κατασκευάζεται ως πολιτική δραστηριότητα που δεν πρέπει να μείνει στα ΜΚΔ, ενέχει το χτίσιμο συνείδησης και οδηγεί σε πολιτική αλλαγή. Ως δράση κατασκευάζεται περισσότερο η «πάλη» να μην υπάρχει μόνο ο κυρίαρχος λόγος/αφήγημα.

Συμπερασματικά, παρατηρείται διάκριση ανάμεσα στον ακτιβισμό και στην πολιτειότητα με την διαδικτυακή έκφραση/δράση να κατασκευάζεται ως συμπεριφορά ενεργού πολίτη. Ακόμα, στον λόγο ο αντίκτυπος του ψηφιακού ακτιβισμού αντιμετωπίζεται και παρουσιάζεται ως δράση που δεν επιφέρει ουσιαστικές αλλαγές. Οι αλλαγές, ωστόσο, παρουσιάζονται ως αναγκαίες με λόγο προτρεπτικό που ενθαρρύνει για διαδικτυακή και μη δράση. Η πολιτική έκφραση στα ΜΚΔ αναδεικνύει παρόμοια έκφραση και εκτός διαδικτύου

(Tang & Wen, 2023), με τη διαδικτυακή πληροφόρηση να ενισχύει την έκφραση στα ΜΚΔ, που με τη σειρά της οδηγεί σε εκτός σύνδεσης δράση (Boulianne & Theocharis, 2020· Kim, 2023· Lu et al., 2023).

Η κοινοτοπία για την ανάγκη οργάνωσης σε πολιτική δράση, όπως παρουσιάζεται στο τελευταίο απόσπασμα, αποτυπώνει την διαδικασία της απο-ιδεολογικοποίησης, όπως προτάθηκε από τον Martín-Baró (Malherbe, 2022) και συνοψίζει το συμπέρασμα των συμμετεχόντων ότι η διαδικτυακή δράση βοηθάει να οργανωθεί η εκτός σύνδεσης δράση που έχει στόχο την πολιτική αλλαγή. Η ελευθερία της έκφρασης στα ΜΚΔ και πολιτική αλλαγή μέσω και έξω αυτών περιγράφεται παράλληλα με την ανάγκη για εκπαίδευση και ανάπτυξη κριτικής σκέψης (Lawthom et al., 2017).

Συζήτηση

Οι κοινοτοπίες ανάμεσα στους συμμετέχοντες κατασκευάζονται ως κανονικότητες και κινητοποιούν λόγο όπου παρουσιάζεται μια διάκριση των χρηστών σε «γνώστες» και μη. Η διάκριση αυτή φαίνεται να κατασκευάζει δύο κατηγορίες -προνομιούχους και μη προνομιούχους-, όπως είναι οι μεγαλύτεροι ηλικιακά και οι ψηφιακά αναλφάβητοι, συντελώντας στη διατήρηση χασμάτων και ανισοτήτων με όρους ηλικιακούς και μόρφωσης/γραμματισμού. Ο αποκλεισμός των μη προνομιούχων από την πολιτική έκφραση στα ΜΚΔ και το επιχείρημα ότι η έκφραση τους -όταν είναι δυνατή- δεν είναι τόσο ορθή, δημιουργεί προβληματισμούς για την δημοκρατικότητα των ΜΚΔ και τη συμβολή τους σε πολιτικές αλλαγές (βλ. Lorenz-Spreen et al., 2023· Tully & Vraga, 2018).

Στο πρώτο αναλυτικό κεφάλαιο, η αδυναμία διαχείρισης της πληροφορίας και του περιεχομένου στα ΜΚΔ από το κοινό που θεωρείται μη εγγράμματο, κινητοποιεί λόγο για εκούσιο περιορισμό έκφρασης και ανάγκη νομοθέτησης της αναστολής περιεχομένου. Η διάκριση σε γνώστες και μη στο πλαίσιο της κατασκευής της χρήσης των ΜΚΔ ως κανονικότητα κινητοποιεί τον παράγοντα της ηλικίας ως σχετικό με τη γνώση για τη χρήση τους (Lybec et al., 2023· Swart, 2023). Επομένως, η διάκριση των «χρηστών» σε άτομα που έχουν γνώσεις και δεξιότητες πληροφοριακού αλφαριθμητισμού λειτουργεί ως οριοθέτηση της αποδεκτής ελευθερίας έκφρασης στα ΜΚΔ τόσο ως προς τη διαχείριση του περιεχομένου με δεξιότητες κριτικής αξιολόγησης όσο και ως προς την πρόσβαση σε αυτά με την ηλικία να θεωρείται πως υποδεικνύει γνώση για χρήση. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες κινητοποιώντας την ηλικία προέβησαν σε επίκληση κατηγοριών, όπως στους νεότερους που παρουσίασαν ως ψηφιακά εγγράμματος. Η κατασκευή αυτή συνεπάγεται την αναπαραγωγή στον λόγο των ανισοτήτων που βιώνουν οι μεγαλύτεροι σε ηλικία και οι μη γνώστες, διατηρώντας και εντείνοντας την περιθωριοποίησή τους.

Στο δεύτερο αναλυτικό κεφάλαιο το περιεχόμενο με το οποίο έρχονται σε επαφή οι ομιλητές κατασκευάζεται ως αποτέλεσμα ατομικής επιλογής, επειδή οι ίδιοι ως «γνώστες» επιλέγουν συγκεκριμένες πηγές και περιεχόμενα που έχουν αξιολογήσει. Η επιλογή περιεχομένου παρουσιάζεται να εξυπηρετεί την αποφυγή της παθητικής κατανάλωσης αυτό-επιβεβαιωτικών πληροφοριών συντελώντας στη διαμόρφωση «σφαιρικής γνώμης». Ο λόγος παραπέμπει στην εφαρμογή δεξιοτήτων πληροφοριακού αλφαριθμητισμού, δηλαδή την κριτική αξιολόγηση και επιλογή περιεχομένου, ενισχύοντας τη θέση των ομιλητών ως «γνώστες» (Wei et al., 2023). Εάν και βιβλιογραφικά ο παράγοντας της επιλογής έχει σχετιστεί κυρίως με αυτο-επιβεβαιωτικό περιεχόμενο, τα ευρήματα της έρευνας επισημαίνουν ότι η επιλογή, διαμεσολαβούμενη από δεξιότητες πληροφοριακού αλφαριθμητισμού, λειτουργεί ενισχυτικά προς ένα επιχείρημα περί δημοκρατικής διαβούλευσης και διαχείρισης της υπερπληροφόρησης.

Στο τρίτο αναλυτικό κεφάλαιο η έκφραση διαφορετικότητας παρουσιάζεται ως δικαίωμα έκφρασης πλήθους απόψεων που το κοινό μπορεί να αξιολογήσει. Ωστόσο, παρουσιάζεται ως αρνητικά αξιολογούμενη ενέργεια, όταν θεωρείται ότι εξυπηρετεί προσωπικά συμφέροντα και βλάπτει ομάδες. Και εδώ κινητοποιείται ο παράγοντας της ηλικίας ως ένδειξη κατοχής απαραίτητων αξιολογικών δεξιοτήτων (Corti et al., 2023). Επομένως, τα ευρήματα αναδεικνύουν την εκπαίδευση – ως πληροφοριακό αλφαριθμητισμό – ως σημαντικό παράγοντα που οριοθετεί την αποδεκτή διαφορετικότητα στα ΜΚΔ.

Σημαντική είναι η συσχέτιση της εκπαίδευσης με την ικανότητα επιλογής (βλ. δεύτερο αναλυτικό κεφάλαιο) μέσα από ένα κλιμακωτό επιχείρημα. Πρώτων, η ατομική επιλογή για έκθεση σε διαφορετικό περιεχόμενο λειτουργεί ενισχυτικά για τη διαμόρφωση ολιστικής γνώμης. Δεύτερον, η αναπόφευκτη έκθεση παρουσιάζεται ως έχουσα θετικά αποτελέσματα, οδηγώντας σε ολιστική πληροφόρηση, μόνο όταν κανείς είναι γνώστης (βλ. Wei et al., 2023). Τρίτον, η αναπόφευκτη έκθεση παρουσιάζεται και ως δυσάρεστη. Έτσι, η

διαχείριση της ελευθερίας και η επαφή με πολιτική διαφορετικότητα στα ΜΚΔ κατασκευάζονται ως εξαρτώμενες από δεξιότητες πληροφοριακού/ψηφιακού αλφαριθμητισμού κινητοποιώντας λόγο για περισσότερη εκπαίδευση όσων θεωρούνται μη γνώστες σε αυτόν. Επομένως, τα συμπεράσματα φαίνεται να αναπαράγουν μια ανάγκη για εκπαίδευση ως το κανονικό.

Στο τέταρτο αναλυτικό κεφάλαιο, οι κριτικές ικανότητες και η έλλειψη προκαταλήψεων που χαρακτηρίζουν τους πληροφοριακά εγγράμματους, διαμεσολαβούν, όχι μόνο την επαφή, αλλά και την συνέχιση της επικοινωνίας με το πολιτικά διαφορετικό περιεχόμενο με πολιτισμένους όρους (Guess & Munger, 2023), που μπορεί να οδηγήσει και σε μετακίνηση στάσεων (Lin & Kim, 2023), όπως υποστηρίζεται από τους συμμετέχοντες, καθώς λογοδοτούν. Έτσι, αντίθετα με τους μη εγγράμματους, οι «γνώστες» επικοινωνούν «πολιτισμένα», διαλλακτικά και με επιχειρήματα. Η κοινοτοπία ότι η αξιολόγηση περιεχομένου, που θεωρείται σημαντική για την οριοθέτηση της αποδεκτής ελευθερίας και πολιτικής διαφορετικότητας στα ΜΚΔ, γίνεται μέσα από την ανάπτυξη κριτικής σκέψης με όρους παιδείας, εκπαίδευσης και πληροφοριακού αλφαριθμητισμού εγείρει ζητήματα πρόσβασης. Αυτά αφορούν την δυνατότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση και στη χρήση των ΜΚΔ. Κανονικότητες για το υπέρτατο του επιχειρήματος, του διαλόγου και της σφαιρικής άποψης φαίνεται να συντηρούν φιλελεύθερες αρχές. Προκύπτει, έτσι, ένα δίλημμα για τη φιλελεύθερη δημοκρατία. Τέτοια επιχειρήματα αφενός λειτουργούν ως δεκτικά και συμπεριληπτικά, αφήνοντας θεωρητικά χώρο για έκφραση διαφορετικότητας, ενώ αφετέρου η συμπερίληψη αυτή ενδέχεται να περιλαμβάνει τοποθετήσεις που θεωρούνται ακραίες και κοινωνικοποικλειστικές (βλ. Figgou & Chrysochoou, 2019· Weltman & Billig, 2001), οι οποίες στη συνέχεια κινητοποιούν λόγο για αναστολή περιεχομένου.

Η υποστήριξη ιδεολογικά φιλελεύθερων επιχειρημάτων που παρουσιάζονται από «γνώστες/προνομιούχους» ως ιδεολογικά κενά, όταν αυτά ορίζουν δικαιώματα πρόσβασης

και έκφρασης, έχουν συνέπειες για την αναπαραγωγή συγκεκριμένων αφηγημάτων διαμορφώνοντας μια φαινομενικά κριτική πληροφόρηση (Billig, 1989 Figgou & Chryssochoou, 2019· Weltman & Billig, 2001). Η εκπαίδευση ως πολιτισμικό κεφάλαιο μεταβιβάζεται πλέον σε ψηφιακό κεφάλαιο, με αποτέλεσμα άτομα περισσότερο εκπαιδευμένα να είναι πιο εξοικειωμένα με την χρήση των ΜΚΔ και να ασκούν πολιτειότητα μέσω αυτών. Το γεγονός αυτό αυξάνει το ψηφιακό χάσμα, με απόρροια ο λόγος που μεταδίδεται διαδικτυακά να αντανακλά οπτικές συγκεκριμένων προνομιούχων ομάδων (Lybeck et al., 2023). Έτσι, ο αποκλεισμός από ποιοτική εκπαίδευση κινητοποιεί ανισότητες πρόσβασης και χρήσης για αυτό-παρουσίαση και διεκδίκηση στα ΜΚΔ. Προκειμένου, συνεπώς, να διαδίδονται και μη κυρίαρχα αφηγήματα, που θα αντανακλούν την υποκειμενική εμπειρία των μη προνομιούχων, θεωρείται σημαντική η δράση μέσα από την απο-ιδεολογικοποίηση (Lykes & McGillen, 2021).

Στο πέμπτο αναλυτικό κεφάλαιο οι δράσεις στο διαδίκτυο κατασκευάζονται ως άσκηση πολιτειότητας, που παρουσιάζεται ως ανεπαρκής, εάν δεν συνδυαστεί με εκτός σύνδεσης δράση. Η άσκηση πολιτειότητας υποστηρίζεται πως χρειάζεται να επιφέρει ουσιαστικές αλλαγές κινητοποιώντας την ανάγκη για οργάνωση σε (συλλογική) δράση ως κοινοτοπία. Η αναφορά σε «χτίσιμο» συνειδήσεων και οι επαναλαμβανόμενες προτροπές για ανάγκη ανάπτυξης κριτικών δεξιοτήτων από τους μη γνώστες παραπέμπει στην θεωρία της απο-ιδεολογικοποίησης (Malherbe, 2022). Επομένως, παρατηρείται ότι η απο-ιδεολογικοποίηση ως διαδικασία ιδεολογικής απο- και ανά-δόμησης μοιράζεται κοινά χαρακτηριστικά με τον πληροφοριακό αλφαριθμητισμό. Τα χαρακτηριστικά αυτά αφορούν την ανάπτυξη και εφαρμογή δεξιοτήτων κριτικής αξιολόγησης. Οι συμμετέχοντες προσέγγιζαν τόσο την ανάγκη για πολιτική αλλαγή όσο και την διαχείριση της πληροφόρησης τους κάνοντας επίκληση σε κατηγορία, μιλώντας από μια θέση «γνώστη», που σκέφτεται κριτικά,

αναγνωρίζει τα «λάθη» στην κοινωνία και στα ΜΚΔ και αναφέρει προτάσεις για να αλλάξουν οι συνθήκες.

Εν κατακλείδι, η διάκριση σε «γνώστες» και μη, σε πληροφοριακά/ψηφιακά εγγράμματους και μη, εγείρει ζητήματα ανισοτήτων στην πρόσβαση στα ΜΚΔ και στην εκπαίδευση που οδηγεί στην ανάπτυξη τέτοιων δεξιοτήτων. Παρατηρείται ότι το ψηφιακό χάσμα δεν επηρεάζει μόνο την πρόσβαση στα ΜΚΔ αλλά και την «ορθότερη» χρήση τους, την οποία εξασφαλίζει η πληροφοριακή εκπαίδευση. Έτσι, το διαδίκτυο αποτελεί ένα μέσο, η διαθεσιμότητα και αξιοποίηση του οποίου αντανακλά κοινωνικές ανισότητες, με όσους έχουν το οικονομικό και πολιτισμικό κεφάλαιο να θεωρούνται ως γνώστες που διαχειρίζονται κριτικά και αποτελεσματικά την πληροφόρηση (Castells, 2015). Η αναπαραγωγή αυτή καθιστά τους μη γνώστες «απαίδευτους» που ενδεχομένως να χρειάζεται να περιοριστούν από την παραγωγή περιεχομένου, καθώς η χρήση τους παρουσιάζεται ως α-λόγιστη και η έκφραση τους ως λιγότερο ορθή. Η ευθύνη (δράσης), επομένως, αποδίδεται στο κοινό, ενώ παραβλέπονται ιδεολογικοί ή/και δομικοί παράγοντες που διαμορφώνουν το ψηφιακό χάσμα, όπως η ηλικία, και εμποδίζουν την ανάπτυξη κριτικών δεξιοτήτων, όπως η πρόσβαση και δυνατότητα παρακολούθησης ποιοτικής εκπαίδευσης (Lybeck et al., 2023).

Τα αποτελέσματα της έρευνας συνάδουν με σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα (Lybeck et al., 2023· Merisalo & Makkonen, 2022· Park, 2017· Ragnedda & Ruiu, 2020), συντηρώντας την εκπαίδευση και την ηλικία ως τους σημαντικότερους παράγοντες του ψηφιακού χάσματος. Συνεπώς, ως κριτήρια οριοθέτησης ελευθερίας έκφρασης και πολιτικής διαφορετικότητάς που κατηγοριοποιούν τα άτομα σε γνώστες και μη, αναδεικνύουν τη διάδοση συγκεκριμένων αφηγημάτων στα ΜΚΔ και τον αποκλεισμό των μη προνομιούχων από την έκφραση της υποκειμενικής εμπειρίας επί ίσοις όροις. Αυτό περιπλέκεται περισσότερο από την αναπαραγωγή συγκεκριμένων ιδεολογικών αφηγημάτων από τους γνώστες ως ουδέτερα. Έτσι, καθώς η απο-ιδεολογικοποίηση -ενώ παρουσιάζεται ως

αναγκαία- μοιράζεται στοιχεία με τον πληροφοριακό αλφαριθμητισμό και δεδομένου ότι η εκπαίδευση σε αυτόν δεν είναι ισάξια προσβάσιμη από/σε όλους, η έρευνα υποδεικνύει τα εμπόδια στην αποκλειστικά μέσα από τα ΜΚΔ διαμόρφωση μη κυρίαρχων ιδεολογιών και συνειδήσεων, όπως αυτές προτάσσονται από την Απελευθερωτική Ψυχολογία.

Συμβολή, Περιορισμοί και Μελλοντικές προτάσεις

Η παρούσα έρευνα καλύπτει και επεκτείνει τα κενά στη διεθνή και εγχώρια βιβλιογραφία σχετικά με την έκφραση και δράση στα ΜΚΔ. Συγκεκριμένα, η εργογραφία για τη διαδικτυακή ελευθερία έκφρασης με στόχο την πολιτική δράση και την απο-ιδεολογικοποίηση είναι περιορισμένη, με την πλειοψηφία των ερευνών για την πολιτική συμπεριφορά να προέρχονται επιστημολογικά από τον Θετικισμό, ενώ ακολουθώντας τον Κοινωνικό Κονστρουξιονισμό η πολιτική διαφορετικότητα, ιδεολογία και δράση έχουν διερευνηθεί κυρίως μέσω των κινημάτων σε Λατινική Αμερική, Μέση Ανατολή και Αφρική. Εν γνώση μας, αυτή είναι πρώτη έρευνα που διερευνά συνδυαστικά την έκφραση και δράση στα ΜΚΔ από τη σκοπιά της Απελευθερωτικής Ψυχολογίας στην Ελλάδα.

Ερευνητικά η εργασία καταδεικνύει την (αδυναμία πρόσβασης στην) εκπαίδευση και τον πληροφοριακό/ψηφιακό αλφαριθμητισμό ως σημαντικούς παράγοντες διατήρησής του ψηφιακού χάσματος, επιδρώντας στην ελευθερία έκφρασης, στην πολιτική διαφορετικότητα και στον ακτιβισμό στα ΜΚΔ. Τα ευρήματα αναπαράγουν την ανάγκη για εκπαίδευση ως κανονικότητα, με το περιεχόμενο του λόγου να παραπέμπει σε μια εκπαίδευση με φιλελεύθερα και δυτικά χαρακτηριστικά (Berg et al., 2023). Το γεγονός ότι η ευθύνη για την έλλειψη εκπαίδευσης αποδίδεται στα άτομα διατηρεί συγκεκριμένα αφηγήματα που εντείνουν τον αποκλεισμό τους (McGregor, 2017). Η έρευνα, συνεπώς, ενθαρρύνει την άρση των ανισοτήτων που συντηρούν χάσματα, ψηφιακά και μη, ενισχύοντας την πολιτική συμμετοχή (Lybec et al., 2023).

Μελλοντικές έρευνες θα ήταν χρήσιμο να εξετάσουν τις κατασκευές της εκπαίδευσης στην Ελλάδα, καθώς η σύνδεση της με την κριτική σκέψη με τη χρήση ενός φαινομενικά ιδεολογικά κενού λόγου εγείρει προβληματισμούς για την αναπαραγωγή ανισοτήτων πρόσβασης και ευθύνης. Ακόμα, ενδιαφέρουσα θα ήταν η εφαρμογή εναλλακτικών προγραμμάτων για την ανάπτυξη πληροφοριακού/ψηφιακού αλφαριθμητισμού. Για παράδειγμα, οι Seufferling και συνεργάτες (2023) συνεργάστηκαν με διαδικτυακούς ακτιβιστές, ώστε να εκδυτικίσουν τις δεξιότητες ψηφιακού ακτιβισμού. Τέλος, το εύρημα του παράγοντα της ηλικίας ως ένδειξη ψηφιακής γνώσης, που παραπέμπει σε συνεπαγόμενη ψηφιακή περιθωριοποίηση μεγαλύτερων ατόμων, μπορεί να βοηθήσει στην εφαρμογή παρεμβάσεων ανάπτυξης ψηφιακών δεξιοτήτων ηλικιωμένων ατόμων, βοηθώντας τους, συν τοις άλλοις, να έχουν πρόσβαση σε εξ αποστάσεως υπηρεσίες περίθαλψης (Zhao et al., 2023).

Η παρούσα έρευνα ακολούθησε ποιοτική μέθοδο χρησιμοποιώντας ένα μικρό δείγμα. Ως απόρροια, τα αποτελέσματα δεν προτείνονται για γενίκευση. Ακόμα, εάν και υπήρχαν ηλικιακές διακυμάνσεις, τα περισσότερα άτομα ήταν 20-24 και η πλειοψηφία έτεινε στην πολιτική αριστερά. Επομένως, μελλοντικές έρευνες πρέπει να χρησιμοποιήσουν μεγαλύτερα δείγματα διαφόρων ηλικιών και πολιτικών κατευθύνσεων. Ακόμα, η προσέγγιση των συμμετεχόντων έγινε διαδικτυακά. Αναγνωρίζοντας εμπόδια στην πρόσβαση στην ψηφιοποίηση, θεωρείται ενδιαφέρον να διερευνηθεί το εν λόγω θέμα με τη συμμετοχή πολιτικά ενεργών ατόμων που αποκλείονται από τα ΜΚΔ. Εν κατακλείδι, εάν και προσφέρει εις βάθος διερεύνηση, αναγνωρίζεται πως η λογοανάλυση είναι ένα ερμηνευτικό εργαλείο, με απότοκο τα νοήματα που παρέχει να συγκατασκευάζονται σε ένα συγκεκριμένο, χώρο-χρονικά εδρασμένο, πλαίσιο και να διαμεσολαβούνται από τις θέσεις και την οντολογία της ερευνήτριας. Έτσι, μολονότι η ανάλυση αναγνωρίζει την συν-κατασκευή, εντοπίζει πως οι συμμετέχοντες κινητοποιούν αποθέματα κοινωνικό-πολιτισμικά εδρασμένα.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Ahmed, Y. (2021). Political discourse analysis: a decolonial approach. *Critical Discourse Studies*, 18(1), 139-155. <https://doi.org/10.1080/17405904.2020.1755707>
- Ajiboye, E., & Abioye, T. (2019). When citizens talk: Stance and representation in online discourse on Biafra agitations. *Discourse & Society*, 30(2), 117-134.
<https://doi.org/10.1177/0957926518816197>
- Akinnubi, A. (2023). Deliberative Democracy, Perspective from Indo-Pacific Blogosphere: A Survey. *arXiv preprint arXiv:2304.04126*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2304.04126>
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.
- AlNajjar, A. (2019). Abolish censorship and adopt critical media literacy: A proactive approach to media and youth in the Middle East. *Journal of Media Literacy Education*, 11(3), 73-84.
<https://doi.org/10.23860/JMLE-2019-11-3-7>
- al-Utbi, M. I. K. (2019). A Critical Discourse Analysis of Hate Speech. *Journal of the College of Languages (JCL)*, (39), 19-40. <https://www.iasj.net/iasj/download/07c26fdd5d92716c>
- American Psychological Association. (χ.η.). Attitude. Στο *APA dictionary of psychology*. Ανακτήθηκε στις 04/11/2022 από <https://dictionary.apa.org/attitude>
- An, J., Cha, M., Gummadi, K., & Crowcroft, J. (2011). Media landscape in Twitter: A world of new conventions and political diversity. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*, 5(1), 18-25. <https://doi.org/10.1609/icwsm.v5i1.14118>
- Bail, C. A., Argyle, L. P., Brown, T. W., Bumpus, J. P., Chen, H., Hunzaker, M. F., ... & Volfovsky, A. (2018). Exposure to opposing views on social media can increase political polarization. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(37), 9216-9221.
<https://doi.org/10.1073/pnas.1804840115>

- Barberá, P. (2020). Social Media, Echo Chambers, and Political Polarization. In N. Persily and J. A. Tucker (Eds.), *Social Media and Democracy: The State of the Field, Prospects for Reform*, (pp. 34-55). Cambridge University Press.
- Barberá, P., Jost, J. T., Nagler, J., Tucker, J. A., & Bonneau, R. (2015). Tweeting from left to right: Is online political communication more than an echo chamber?. *Psychological science*, 26(10), 1531-1542. <https://doi.org/10.1177/0956797615594620>
- Barnidge, M. (2017). Exposure to political disagreement in social media versus face-to-face and anonymous online settings. *Political communication*, 34(2), 302-321. <https://doi.org/10.1080/10584609.2016.1235639>
- Barnidge, M. (2023). Incidental exposure and news engagement: testing temporal order and the role of political interest. *Digital Journalism*, 11(1), 125-143. <https://doi.org/10.1080/21670811.2021.1906290>
- Barnidge, M., Huber, B., de Zuniga, H. G., & Liu, J. H. (2018). Social media as a sphere for “risky” political expression: A twenty-country multilevel comparative analysis. *The International Journal of Press/Politics*, 23(2), 161-182. <https://doi.org/10.1177/1940161218773838>
- Belabas, W., & George, B. (2023). Do inclusive city branding and political othering affect migrants' identification? Experimental evidence. *Cities*, 133, 104119. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.104119>
- Berg, A. E., Jungblut, J., & Jupskås, A. R. (2023). We don't need no education? Education policies of Western European populist radical right parties. *West European Politics*, 1-31. <https://doi.org/10.1080/01402382.2023.2177010>
- Beyene, W. M., Mekonnen, A. T., & Giannoumis, G. A. (2023). Inclusion, access, and accessibility of educational resources in higher education institutions: exploring the Ethiopian

context. *International Journal of Inclusive Education*, 27(1), 18-34.

<https://doi.org/10.1080/13603116.2020.1817580>

Biezma, M., & Rawlins, K. (2017). Rhetorical questions: Severing asking from questioning.

Semantics and linguistic theory, 27, 302-322). <https://doi.org/10.3765/salt.v27i0.4155>

Bil-Jaruzelska, A., & Monzer, C. (2022). All About Feelings? Emotional Appeals as Drivers of User Engagement With Facebook Posts. *Politics and Governance*, 10(1), 172-184.

<https://doi.org/10.17645/pag.v10i1.4758>

Billig, M. (1989). The argumentative nature of holding strong views: A case study. *European journal of social psychology*, 19(3), 203-223. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420190303>

Billig, M. (2002). Ideology, language and discursive psychology. In S. Malesevic and I. Mackenzie (Eds.) *Ideology after poststructuralism* (pp. 134-156). Pluto Press.

Billig, M., Condor, S., Edwards, D., Gane, M., Middleton, D., & Radley, A. (1988). *Ideological dilemmas: A social psychology of everyday thinking*. Sage Publications, Inc.

Blanco Ramírez, G., & Scott Metcalfe, A. (2017). Hashtivism as public discourse: Exploring online student activism in response to state violence and forced disappearances in Mexico. *Research in Education*, 97(1), 56-75. <https://doi.org/10.1177/0034523717714067>

Bode, L., & Vraga, E. K. (2018). See something, say something: Correction of global health misinformation on social media. *Health communication*, 33(9), 1131-1140.

Bonsón, E., Perea, D., & Bednárová, M. (2019). Twitter as a tool for citizen engagement: An empirical study of the Andalusian municipalities. *Government information quarterly*, 36(3), 480-489. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.03.001>

Boulianne, S. (2020). Twenty years of digital media effects on civic and political participation. *Communication research*, 47(7), 947-966. <https://doi.org/10.1177/0093650218808186>

- Boulianne, S., & Shehata, A. (2022). Age differences in online news consumption and online political expression in the United States, United Kingdom, and France. *The International Journal of Press/Politics*, 27(3), 763-783. <https://doi.org/10.1177/19401612211060271>
- Boulianne, S., & Theocharis, Y. (2020). Young people, digital media, and engagement: A meta-analysis of research. *Social Science Computer Review*, 38(2), 111-127. <https://doi.org/10.1177/0894439318814190>
- Bouvier, G., & Way, L. C. (2021). Revealing the politics in “soft”, everyday uses of social media: the challenge for critical discourse studies. *Social Semiotics*, 31(3), 345-364. <https://doi.org/10.1080/10350330.2021.1930855>
- Braun, V., & Clarke, V. (2021). Can I use TA? Should I use TA? Should I not use TA? Comparing reflexive thematic analysis and other pattern-based qualitative analytic approaches. *Counselling and Psychotherapy Research*, 21(1), 37-47. <https://doi.org/10.1002/capr.12360>
- Brennen, J. S., & Kreiss, D. (2016). Digitalization. *The international encyclopedia of communication theory and philosophy*, 1-11. <https://doi.org/10.1002/9781118766804.wbiect111>
- Bright, J. (2018). Explaining the emergence of political fragmentation on social media: The role of ideology and extremism. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 23(1), 17-33. <https://doi.org/10.1093/jcmc/zmx002>
- Brockmann, O., & Garrett, P. M. (2022). ‘People are responsible for their own individual actions’: dominant ideologies within the Neoliberal Institutionalised Social Work Order. *European Journal of Social Work*, 25(5), 880-893. <https://doi.org/10.1080/13691457.2022.2040443>
- Bromme, L., & Rothmund, T. (2021). Trust and Involvement as Higher-Order Factors of General Attitudes Towards Politics. Testing a Structural Model Across 26 Democracies. *Political Psychology*, 42(6), 1071-1090. <https://doi.org/10.1111/pops.12735>

- Brown-Iannuzzi, J. L., Lundberg, K. B., & McKee, S. (2017). The politics of socioeconomic status: how socioeconomic status may influence political attitudes and engagement. *Current opinion in psychology*, 18, 11-14. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.06.018>
- Budds, K., Locke, A., & Burr, V. (2017). Using Discourse Analysis in Social Psychology. In J. Brooks, J. and N. King (Eds), *Applied Qualitative Research in Psychology* (pp. 144-157). Palgrave Macmillan.
- Burr, V., & Dick, P. (2017). *Social constructionism*. Palgrave Macmillan.
- Busetto, L., Wick, W., & Gumbinger, C. (2020). How to use and assess qualitative research methods. *Neurological Research and practice*, 2(14), 1-10. <https://doi.org/10.1186/s42466-020-00059-z>
- Caldeira, S. P., & Machado, A. F. (2023). The red lipstick movement: exploring# vermelhoembelem and feminist hashtag movements in the context of the rise of far-right populism in Portugal. *Feminist Media Studies*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/14680777.2023.2166971>
- Castells, M. (2015). *Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age*. John Wiley & Sons.
- Chekol, M. A., Moges, M. A., & Nigatu, B. A. (2023). Social media hate speech in the walk of Ethiopian political reform: analysis of hate speech prevalence, severity, and natures. *Information, Communication & Society*, 26(1), 218-237. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2021.1942955>
- Cheng, J. E. (2022). 'It's Not a Race, It's a Religion': Denial of Anti-Muslim Racism in Online Discourses. *Social Sciences*, 11(10), 467. <https://doi.org/10.3390/socsci11100467>

- Chiluwa, I., & Ifukor, P. (2015). 'War against our Children': Stance and evaluation in# BringBackOurGirls campaign discourse on Twitter and Facebook. *Discourse & Society*, 26(3), 267-296. <https://doi.org/10.1177/0957926514564735>
- Chong, M. (2023). Calling for justice with# JusticeforBreonnaTaylor: a case study of hashtag activism in the evolution of the black lives matter movement. *Social Network Analysis and Mining*, 13(1), 67. <https://doi.org/10.1007/s13278-023-01054-3>
- Chupryna, O. G., & Baranova, K. M. (2022). Social and Cultural Values in American Web-Based Discourse. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Лингвистика*, (4), 122-130. <https://doi.org/10.18384/2310-712X-2022-4-122-130>
- Coen, S., Meredith, J., Woods, R., & Fernandez, A. (2021). Talk like an expert: The construction of expertise in news comments concerning climate change. *Public understanding of science*, 30(4), 400-416. <https://doi.org/10.1177/0963662520981729>
- Condor, S., & Gibson, S. (2007). 'Everybody's entitled to their own opinion': Ideological dilemmas of liberal individualism and active citizenship. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 17(2), 115-140. <https://doi.org/10.1002/casp.885>
- Conway III, L. G., Chan, L., & Woodard, S. R. (2020). Socio-ecological influences on political ideology. *Current Opinion in Psychology*, 32, 76-80. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2019.06.034>
- Corti, L., Brizi, M. R., Pennacchini, M., & Bertolaso, M. (2023). Technological grandparents: how communication technologies can improve the well-being of the elderly?. *Ai & Society*, 1-8. <https://doi.org/10.1007/s00146-023-01645-w>

- Cronin, J., Mao, Y., & Menchen-Trevino, E. (2022). Connecting during a government shutdown: Networked care and the temporal aspects of social media activism. *Social Media+ Society*, 8(1), 20563051211069054. <https://doi.org/10.1177/20563051211069054>
- Dobrin, D. (2020). The hashtag in digital activism: A cultural revolution. *Journal of Cultural Analysis and Social Change*, 5(1), 1-14. <https://doi.org/10.20897/jcasc/8298>
- Druick, Z. (2016). The myth of media literacy. *International Journal of Communication*, 10, 20. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/2797/1583>
- Dubois, E., & Blank, G. (2018). The echo chamber is overstated: the moderating effect of political interest and diverse media. *Information, communication & society*, 21(5), 729-745. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2018.1428656>
- Dutt, A., & Grabe, S. (2017). Gender ideology and social transformation: Using mixed methods to explore processes of ideological change and the promotion of women's human rights in Tanzania. *Sex Roles*, 77, 309-324. <https://doi.org/10.1007/s11199-016-0729-4>
- Easterbrook, M. J., Doyle, L., Grozev, V. H., Kosakowska-Berezecka, N., Harris, P. R., & Phalet, K. (2023). Socioeconomic and gender inequalities in home learning during the COVID-19 pandemic: examining the roles of the home environment, parent supervision, and educational provisions. *Educational and Developmental Psychologist*, 40(1), 27-39. <https://doi.org/10.1080/20590776.2021.2014281>
- Edwards, D., & Potter, J. (1992). *Discursive psychology*. Sage.
- Ellefsen, R., & Sandberg, S. (2022). Black Lives Matter: The Role of Emotions in Political Engagement. *Sociology*, 56(6), 1103-1120. <https://doi.org/10.1177/00380385221081385>

- Elliott, T., & Earl, J. (2018). Online protest participation and the digital divide: Modeling the effect of the digital divide on online petition-signing. *New Media & Society*, 20(2), 698-719.
<https://doi.org/10.1177/1461444816669159>
- Feltwell, T., Vines, J., Salt, K., Blythe, M., Kirman, B., Barnett, J., ... & Lawson, S. (2017). Counter-discourse activism on social media: The case of challenging “poverty porn” television. *Computer Supported Cooperative Work (CSCW)*, 26, 345-385.
<https://doi.org/10.1007/s10606-017-9275-z>
- Figgou, L., & Chrysochoou, X. (2019). Introduction: Political Psychology in an ‘Anti’-politics Era. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 24(2), 9–14.
https://doi.org/10.12681/psy_hps.24914
- Filatova, O., & Volkovskii, D. (2021). Dialogue vs Deliberation: A Case of Discussions on Social Media. In R. V. Bolgov, N. V. Borisov, A. V. Chugunov, D. E. Prokudin, A. E. Voiskounsky and V. P. Zakharov (Eds.), *Proceedings of International Conference "Internet and Modern Society"* (pp. 191-198). Russia: CEUR Workshop Proceedings.
- Freelon, D., Marwick, A., & Kreiss, D. (2020). False equivalencies: Online activism from left to right. *Science*, 369(6508), 1197-1201. <https://doi.org/10.1126/science.abb2428>
- Freiling, I., Krause, N. M., Scheufele, D. A., & Brossard, D. (2023). Believing and sharing misinformation, fact-checks, and accurate information on social media: The role of anxiety during COVID-19. *New Media & Society*, 25(1), 141-162.
<https://doi.org/10.1177/14614448211011451>
- Frischlich, L., Schatto-Eckrodt, T., Boberg, S., & Wintterlin, F. (2021). Roots of incivility: How personality, media use, and online experiences shape uncivil participation. *Media and Communication*, 9(1), 195-208. <https://doi.org/10.17645/mac.v9i1.3360>

- Gaffié, B., Marchand, P., & Cassagne, J. M. (1997). Effect of political position on group perception. *European Journal of Social Psychology*, 27(2), 177-187. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0992\(199703\)27:2%3C177::AID-EJSP813%3E3.0.CO;2-W](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(199703)27:2%3C177::AID-EJSP813%3E3.0.CO;2-W)
- Gagrčin, E. (2023). 'Who, if not me?' How political self-categorizations shape the meaning of political self-expression on social media as a citizenship norm. *Information, Communication & Society*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2023.2174792>
- Garimella, K., De Francisci Morales, G., Gionis, A., & Mathioudakis, M. (2018). Political Discourse on Social Media: Echo Chambers, Gatekeepers, and the Price of Bipartisanship. *Proceedings of the 2018 World Wide Web Conference on World Wide Web - WWW '18*, 2, 913–922. <https://doi.org/10.1145/3178876.3186139>
- Gee, J. P. (2015). Discourse, small d, big D. *The international encyclopedia of language and social interaction*, 3, 1-5. <https://doi.org/10.1002/9781118611463.wbielsi016>
- Geiss, M., Ferin, M. F., Marinis, T., & Kupisch, T. (2023). Rhetorical question comprehension by Italian–German bilingual children. *Second Language Research*, 02676583221140861. <https://doi.org/10.1177/02676583221140861>
- George, J. J., & Leidner, D. E. (2019). From clicktivism to hacktivism: Understanding digital activism. *Information and Organization*, 29(3), 100249. <https://doi.org/10.1016/j.infoandorg.2019.04.001>
- Gerbaudo, P., & Treré, E. (2015). In search of the 'we' of social media activism: introduction to the special issue on social media and protest identities. *Information, communication & society*, 18(8), 865-871. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2015.1043319>

- Gibson, A. (2019). Free speech and safe spaces: How moderation policies shape online discussion spaces. *Social Media+ Society*, 5(1), 2056305119832588.
<https://doi.org/10.1177/2056305119832588>
- Gill, S. L. (2020). Qualitative sampling methods. *Journal of Human Lactation*, 36(4), 579-581.
<https://doi.org/10.1177/0890334420949218>
- González-Bailón, S., & Lelkes, Y. (2023). Do social media undermine social cohesion? A critical review. *Social Issues and Policy Review*, 17(1), 155-180. <https://doi.org/10.1111/sipr.12091>
- Greijdanus, H., de Matos Fernandes, C. A., Turner-Zwinkels, F., Honari, A., Roos, C. A., Rosenbusch, H., & Postmes, T. (2020). The psychology of online activism and social movements: Relations between online and offline collective action. *Current opinion in psychology*, 35, 49-54. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2020.03.003>
- Griffin, R. (2022). Rethinking Rights in Social Media Governance: Human Rights, Ideology and Inequality. *Ideology and Inequality*. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4064738>
- Gritsenko, D., Wijermars, M., & Kopotev, M. (2021). *The Palgrave Handbook of Digital Russia Studies*. Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-42855-6>
- Guess, A. M., & Munger, K. (2023). Digital literacy and online political behavior. *Political science research and methods*, 11(1), 110-128. <https://doi.org/10.1017/psrm.2022.17>
- Guess, A., Nyhan, B., Lyons, B., & Reifler, J. (2018). Avoiding the echo chamber about echo chambers. *Knight Foundation*, 2(1), 1-25. https://kf-site-production.s3.amazonaws.com/media_elements/files/000/000/133/original/Topos_KF_White-Paper_Nyhan_V1.pdf

- Guo, J., Liu, N., Wu, Y., & Zhang, C. (2021). Why do citizens participate on government social media accounts during crises? A civic voluntarism perspective. *Information & Management*, 58(1), 103286. <https://doi.org/10.1016/j.im.2020.103286>
- Gupta, S., Jain, G., & Tiwari, A. A. (2023). Polarised social media discourse during COVID-19 pandemic: evidence from YouTube. *Behaviour & Information Technology*, 42(2), 227-248. <https://doi.org/10.1080/0144929X.2022.2059397>
- Hampton, K. N., Shin, I., & Lu, W. (2017). Social media and political discussion: when online presence silences offline conversation. *Information, Communication & Society*, 20(7), 1090-1107. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2016.1218526>
- Hargittai, E., & Karaoglu, G. (2018). Biases of online political polls: Who participates?. *Socius*, 4, 1-7. <https://doi.org/10.1177/2378023118791080>
- Hassan, D. A. (2023). The Effect of Social Media Technology on Politics and Democracy: The Case Study of Somalia. *Daha International University Academic Journal (DIUAJ)*, 2(1), 45-57. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7497857>
- Heath, M. K. (2018). What kind of (digital) citizen? A between-studies analysis of research and teaching for democracy. *The International Journal of Information and Learning Technology*, 35(5), 342-356. <https://doi.org/10.1108/IJILT-06-2018-0067>
- Heiss, R. (2021). The affective foundation of political opinion expression on social media: A panel analysis. *International Journal of public opinion research*, 33(1), 57-75. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edaa009>
- Hoewe, J., & Peacock, C. (2020). The power of media in shaping political attitudes. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 34, 19-24. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2019.11.005>

- Hoffmann, C. P., & Lutz, C. (2021). Digital divides in political participation: The mediating role of social media self-efficacy and privacy concerns. *Policy & Internet*, 13(1), 6-29. <https://doi.org/10.1002/poi3.225>
- Howard, J. W. (2019). Free speech and hate speech. *Annual Review of Political Science*, 22, 93-109. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-051517-012343>
- Howard, K. A., Cervone, D., & Motyl, M. (2022). On the Varieties of Diversity: Ideological Variations in Attitudes Toward, and Understandings of Diversity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 48(7), 1039-1053. <https://doi.org/10.1177/01461672211028141>
- Husni, H. (2019). Moderate Muslims' Views On Multicultural Education, Freedom Of Expression, And Social Media Hate Speech: An Empirical Study In West Java Indonesia. *Jurnal Penelitian Pendidikan Islam*, 7(2), 199-224. <https://doi.org/10.36667/jppi.v7i2.370>
- Isin, E. (2017). Performative Citizenship. In A. Shachar, R. Bauböck, I. Bloemraad, & M. Vink (Eds.), *The Oxford Handbook of Citizenship* (pp. 500–523). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198805854.013.22>
- Isin, E. F. (2009). Citizenship in flux: The figure of the activist citizen. *Subjectivity*, 29(1), 367-388. <https://doi.org/10.1057/sub.2009.25>
- Isin, E., & Ruppert, E. (2020). The birth of sensory power: How a pandemic made it visible?. *Big Data & Society*, 7(2), 2053951720969208. <https://doi.org/10.1177/2053951720969208>
- Jaidka, K., Zhou, A., Lelkes, Y., Egelhofer, J., & Lecheler, S. (2022). Beyond anonymity: Network affordances, under deindividuation, improve social media discussion quality. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 27(1), 1-23. <https://doi.org/10.1093/jcmc/zmab019>
- Jefferson, G. (1990). List construction as a task and resource. *Interaction competence*, 63-92.

- Jefferson, G. (2004). Glossary of transcript symbols with an introduction. In G.H. Lerner (Ed.), *Conversation Analysis: Studies from the First Generation*, 13-31. John Benjamins.
- Jennings, F. J., Suzuki, V. P., & Hubbard, A. (2021). Social media and democracy: Fostering political deliberation and participation. *Western Journal of Communication*, 85(2), 147-167. <https://doi.org/10.1080/10570314.2020.1728369>
- Jia, Q., & Xu, S. (2022). An Overall Analysis of Twitter and Elon Musk M&A Deal. *Highlights in Business, Economics and Management*, 2, 436-441. <https://doi.org/10.54097/hbem.v2i.2399>
- Johnson, A. F., & Roberto, K. J. (2018). Right versus left: How does political ideology affect the workplace?. *Journal of Organizational Behavior*, 39(8), 1040-1043. <https://doi.org/10.1002/job.2291>
- Johnson, A. F., & Roberto, K. J. (2019). Elections and selection: The role of political ideology in selection decisions. *Human Resource Management Review*, 29(1), 14-27. <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2018.05.003>
- Jost, J. T., Baldassarri, D. S., & Druckman, J. N. (2022). Cognitive–motivational mechanisms of political polarization in social-communicative contexts. *Nature Reviews Psychology*, 1(10), 560-576. <https://doi.org/10.1038/s44159-022-00093-5>
- Keegan, P., & Vaughan, K. P. (2023). The Impact of Polarization on the Political Engagement of Generation Z Elementary Preservice Teachers and Their Teaching. *Democracy and Education*, 31(1), 1. <https://democracyeducationjournal.org/home/vol31/iss1/1>
- Kenski, K., Coe, K., & Rains, S. A. (2020). Perceptions of uncivil discourse online: An examination of types and predictors. *Communication Research*, 47(6), 795-814. <https://doi.org/10.1177/0093650217699933>

- Kim, H. H. S., & Lim, C. (2019). From virtual space to public space: The role of online political activism in protest participation during the Arab Spring. *International Journal of Comparative Sociology*, 60(6), 409-434. <https://doi.org/10.1177/0020715219894724>
- Kim, S. J. (2023). The role of social media news usage and platforms in civic and political engagement: Focusing on types of usage and platforms. *Computers in Human Behavior*, 138, 107475. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107475>
- Kissas, A. (2018). Making sense of political ideology in mediatized political communication: A discourse analytic perspective. *Journal of Language and Politics*, 17(3), 386-404. <https://doi.org/10.1075/jlp.17010.kis>
- Kligler-Vilenchik, N., Baden, C., & Yarchi, M. (2020). Interpretative polarization across platforms: How political disagreement develops over time on Facebook, Twitter, and WhatsApp. *Social Media+ Society*, 6(3), 2056305120944393. <https://doi.org/10.1177/2056305120944393>
- Koiranen, I., Koivula, A., Saarinen, A., & Keipi, T. (2020). Ideological motives, digital divides, and political polarization: How do political party preference and values correspond with the political use of social media?. *Telematics and Informatics*, 46, 101322. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2019.101322>
- Krämer, B., Fernholz, T., Husung, T., Meusel, J., & Voll, M. (2021). Right-wing populism as a worldview and online practice: Social media communication by ordinary citizens between ideology and lifestyles. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 8(3), 235-264. <https://doi.org/10.1080/23254823.2021.1908907>
- Kruse, L. M., Norris, D. R., & Flinchum, J. R. (2018). Social media as a public sphere? Politics on social media. *The Sociological Quarterly*, 59(1), 62-84. <https://doi.org/10.1080/00380253.2017.1383143>

- Lane, D. S., Do, K., & Molina-Rogers, N. (2022). Testing inequality and identity accounts of racial gaps in political expression on social media. *Political Communication*, 39(1), 79-97. <https://doi.org/10.1080/10584609.2021.1919808>
- Lasser, J., Herderich, A., Garland, J., Aroyehun, S. T., Garcia, D., & Galesic, M. (2023). Collective moderation of hate, toxicity, and extremity in online discussions. *arXiv preprint arXiv:2303.00357*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2303.00357>
- Lawthom, R., Kagan, C., Burton, M., Lo, S., Mok, L., Sham, S., ... & Greenwood, M. (2017). Partnership working as liberation psychology: Forced labor among UK Chinese migrant workers. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 45(1), 7-18. <https://doi.org/10.1080/10852352.2016.1197730>
- Le Bon, G. (1896). *Psychologie des foules*. F. Alcan.
- Lee, S., & Xenos, M. (2019). Social distraction? Social media use and political knowledge in two US Presidential elections. *Computers in human behavior*, 90, 18-25. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.08.006>
- Lin, H., & Kim, Y. (2023). Learning from disagreement on social media: The mediating role of like-minded and cross-cutting discussion and the moderating role of fact-checking. *Computers in Human Behavior*, 139, 107558. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107558>
- Literat, I., & Kligler-Vilenchik, N. (2019). Youth collective political expression on social media: The role of affordances and memetic dimensions for voicing political views. *New media & society*, 21(9), 1988-2009. <https://doi.org/10.1177/1461444819837571>
- Lorenz-Spreen, P., Oswald, L., Lewandowsky, S., & Hertwig, R. (2023). A systematic review of worldwide causal and correlational evidence on digital media and democracy. *Nature human behaviour*, 7(1), 74-101. <https://doi.org/10.1038/s41562-022-01460-1>

- Lu, Y., Huang, Y. H. C., Kao, L., & Chang, Y. T. (2023). Making the Long March Online: Some Cultural Dynamics of Digital Political Participation in Three Chinese Societies. *The International Journal of Press/Politics*, 28(1), 160-183. <https://doi.org/10.1177/19401612211028552>
- Lybeck, R., Koironen, I., & Koivula, A. (2023). From digital divide to digital capital: the role of education and digital skills in social media participation. *Universal Access in the Information Society*, 1-13. <https://doi.org/10.1007/s10209-022-00961-0>
- Lykes, M. B., & McGillen, G. G. (2021). Re/membering Ignacio Martín-Baró: provocations and insights towards liberating psychology in the twenty-first century. *Decoloniality and epistemic justice in contemporary community psychology*, 79-99. https://doi.org/10.1007/978-3-030-72220-3_5
- Magaldi, D., & Berler, M. (2020). Semi-structured interviews. *Encyclopedia of personality and individual differences*, 4825-4830. https://doi.org/10.1007/978-3-319-24612-3_857
- Malherbe, N. (2022). De-ideologization, liberation psychology, and the place of contradiction. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 52(2), 298-314. <https://doi.org/10.1111/jtsb.12322>
- Maluleke, G., & Moyer, E. (2020). “We have to ask for permission to become”: Young Women’s voices, violence, and mediated space in South Africa. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 45(4), 871-902. <https://doi.org/abs/10.1086/707799>
- Martins, K. O., & Lacerda Junior, F. (2018). Ideologização da violência no capitalismo: contribuições da Psicologia da Libertação de Martín-Baró. *Gerais: Revista Interinstitucional de Psicologia*, 11(2), 221-235. <http://dx.doi.org/10.36298/gerais2019110204>

- Masullo Chen, G., & Lu, S. (2017). Online political discourse: Exploring differences in effects of civil and uncivil disagreement in news website comments. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 61(1), 108-125. <https://doi.org/10.1080/08838151.2016.1273922>
- McGregor, G. (2017). Counter-narratives that challenge neo-liberal discourses of schooling 'disengagement': Youth professionals informing the work of teachers. *British Journal of Sociology of Education*, 38(4), 551-565. <https://doi.org/10.1080/01425692.2015.1113859>
- Meel, P., & Vishwakarma, D. K. (2020). Fake news, rumor, information pollution in social media and web: A contemporary survey of state-of-the-arts, challenges and opportunities. *Expert Systems with Applications*, 153, 112986. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2019.112986>
- Merisalo, M., & Makkonen, T. (2022). Bourdieusian e-capital perspective enhancing digital capital discussion in the realm of third level digital divide. *Information Technology & People*, 35(8), 231-252. <https://doi.org/10.1108/ITP-08-2021-0594>
- Merrill, S., & Åkerlund, M. (2018). Standing up for Sweden? The racist discourses, architectures and affordances of an anti-immigration Facebook group. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 23(6), 332-353. <https://doi.org/10.1093/jcmc/zmy018>
- Mohammed, W. F. (2019). Online activism: Centering marginalized voices in activist work. <https://scholarsbank.uoregon.edu/xmlui/handle/1794/26795>
- Montero, M. (2007). The political psychology of liberation: From politics to ethics and back. *Political Psychology*, 28(5), 517-533. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2007.00588.x>
- Moss, J. T., & O'Connor, P. J. (2020). Political correctness and the alt-right: The development of extreme political attitudes. *PloS one*, 15(10), e0239259. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0239259>

- Mossberger, K., & Tolbert, C. J. (2021). Digital citizenship and digital communities: How technology matters for individuals and communities. *International Journal of E-Planning Research (IJEPR)*, 10(3), 19-34. <https://doi.org/10.4018/IJEPR.20210701.oa2>
- Mpofu, S. (2019). For a nation to progress victims must ‘move on’: A case of Zimbabwe’s social media discourses of Gukurahundi genocide silencing and resistance. *African Identities*, 17(2), 108-129. <https://doi.org/10.1080/14725843.2019.1660618>
- Nanz, A., & Matthes, J. (2022). Seeing political information online incidentally. Effects of first-and second-level incidental exposure on democratic outcomes. *Computers in Human Behavior*, 133, 107285. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107285>
- Nartey, M. (2021). A feminist critical discourse analysis of Ghanaian feminist blogs. *Feminist Media Studies*, 21(4), 657-672. <https://doi.org/10.1080/14680777.2020.1837910>
- Neubaum, G., & Krämer, N. C. (2018). What do we fear? Expected sanctions for expressing minority opinions in offline and online communication. *Communication Research*, 45(2), 139–164. <https://doi.org/10.1177/0093650215623837>
- Neubaum, G., & Weeks, B. (2023). Computer-mediated political expression: A conceptual framework of technological affordances and individual tradeoffs. *Journal of Information Technology & Politics*, 20(1), 19-33. <https://doi.org/10.1080/19331681.2022.2028694>
- Nisrane, T. G., & Tizazu, S. B. (2019). Discourse Analysis on the Representation of Women in Western Gurage Proverbs. *International Journal of Environmental and Science Education*. <http://www.ijese.net/makale/2126.html>
- Ofori-Parku, S. S., & Moscato, D. (2018). Hashtag activism as a form of political action: A qualitative analysis of the # BringBackOurGirls Campaign in Nigerian, UK, and US

Press. *International Journal of Communication*, 12, 23.

<https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/8068/2375>

Ohme, J. (2019). Updating citizenship? The effects of digital media use on citizenship understanding and political participation. *Information, Communication & Society*, 22(13), 1903-1928.

<https://doi.org/10.1080/1369118X.2018.1469657>

Oz, M., & Cetindere, E. N. O. (2023). Perceived Social Sanctions and Deindividuation:

Understanding the Silencing Process on Social Media Platforms. *International Journal of Communication*, 17, 22. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/20116>

Oz, M., Shahin, S., & Greeves, S. (2023). Platform Affordances and Spiral of Silence: How Perceived Differences between Facebook and Twitter Influence Opinion Expression Online. Available at SSRN 4348403. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4348403>

Pandey, V., Gupta, S., & Chattopadhyay, M. (2020). A framework for understanding citizens' political participation in social media. *Information Technology & People*, 33(4), 1053-1075.

<https://doi.org/10.1108/ITP-03-2018-0140>

Park, S. (2017). *Digital capital* (pp. 63-82). London, UK: Palgrave Macmillan UK.

<https://doi.org/10.1057/978-1-137-59332-0>

Petretto, D. R., Gaviano, L., Carrogu, G. P., Berti, R., Pinna, M., & Pili, R. (2023). Telemedicine:

Issues in the Analysis of Its Use in Elderly People and in People with Disabilities, According to the Perspective of the Clinical Psychology of Disability. *Geriatrics*, 8(1), 5.

<https://doi.org/10.3390/geriatrics8010005>

Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751–783. [https://doi.org/10.1037/0022-](https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751)

[3514.90.5.751](https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751).

- Phillips, N. L., Adams, G., & Salter, P. S. (2015). Beyond adaptation: Decolonizing approaches to coping with oppression. *Journal of Social and Political Psychology*, 3(1).
<https://doi.org/10.5964/jspp.v3i1.310>
- Pilgrim, D. (2022). *Identity Politics: Where Did It All Go Wrong?*. Phoenix Publishing House.
- Pollicino, O. (2019). Judicial protection of fundamental rights in the transition from the world of atoms to the word of bits: The case of freedom of speech. *European Law Journal*, 25(2), 155-168. <https://doi.org/10.1111/eulj.12311>
- Pond, P., & Lewis, J. (2019). Riots and Twitter: connective politics, social media and framing discourses in the digital public sphere. *Information, Communication & Society*, 22(2), 213-231. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1366539>
- Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. Sage Publications, Inc. <http://www.uk.sagepub.com/books/Book202303>
- Prati, F., Crisp, R. J., & Rubini, M. (2021). 40 years of multiple social categorization: A tool for social inclusivity. *European Review of social psychology*, 32(1), 47-87.
<https://doi.org/10.1080/10463283.2020.1830612>
- Răb, L., & Kettler, K. (2020). Perspective of sustainable development in post-pandemic world: Surveillance capitalism and hopes. *Society Register*, 4(2), 159-166.
<https://doi.org/10.14746/sr.2020.4.2.12>
- Ragnedda, M., & Ruiu, M. L. (2020). *Digital capital: A Bourdieusian perspective on the digital divide*. Emerald Group Publishing. <https://doi.org/10.1108/9781839095504>
- Rasi-Heikkinen, P. (2022). Key Findings. In *Older People in a Digitalized Society* (pp. 107-113). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/978-1-80382-167-220221011>

- Rauf, A. A. (2021). New moralities for new media? Assessing the role of social media in acts of terror and providing points of deliberation for business ethics. *Journal of business ethics*, 170(2), 229-251. <https://doi.org/10.1007/s10551-020-04635-w>
- Reader, B. (2012). Free press vs. free speech? The rhetoric of “civility” in regard to anonymous online comments. *Journalism & mass communication quarterly*, 89(3), 495-513. <https://doi.org/10.1177/1077699012447923>
- Reijven, M. H., Durrani, A., & Dori-Hacohen, G. (2023). “And All of That”: The Long List in Political Discourse, *Contrastive Pragmatics* (published online ahead of print 2023). doi: <https://doi.org/10.1163/26660393-bja10075>
- Rho, E. H. R., & Mazmanian, M. (2019). Hashtag burnout? a control experiment investigating how political hashtags shape reactions to news content. *Proceedings of the ACM on human-computer interaction*, 3(CSCW), 1-25. <https://doi.org/10.1145/3359299>
- Rho, E. H. R., Mark, G., & Mazmanian, M. (2018). Fostering civil discourse online: Linguistic behavior in comments of #metoo articles across political perspectives. *Proceedings of the ACM on human-computer interaction*, 2(CSCW), 1-28. <https://doi.org/10.1145/3274416>
- Rose, N. (1999). *Powers of freedom: Reframing political thought*. Cambridge university press.
- Rossini, P. (2019). Toxic for whom? Examining the targets of uncivil and intolerant discourse in online political talk. In P. Moy & D. Matheson (Eds.), *Voices: Exploring the Shifting Contours of Communication* (pp. 221-242). Peter Lang.
- Ruslin, R., Mashuri, S., Rasak, M. S. A., Alhabsyi, F., & Syam, H. (2022). Semi-structured Interview: A Methodological Reflection on the Development of a Qualitative Research Instrument in Educational Studies. *IOSR Journal of Research & Method in Education (IOSR-JRME)*, 12(1), 22-29. <https://doi.org/10.9790/7388-1201052229>

Sacks, H. (1992). *Lectures on conversation: Volume I*. Blackwell.

<https://doi.org/10.1002/9781444328301>

Sadiq, A., Akbar, J., Khan, M. H., & Ikramullah, M. (2023). Psychology Of Islamophobia: A Case Study Of Caricatures And Media. *Journal of Positive School Psychology*, 356-371.

<https://journalppw.com/index.php/jpsp/article/view/15150/9793>

Sapountzis, A., Figgou, L., Bozatzis, N., Gardikiotis, A., & Pantazis, P. (2013). ‘Categories we share’: Mobilising common in-groups in discourse on contemporary immigration in Greece. *Journal of community & applied social psychology*, 23(4), 347-361.

<https://doi.org/10.1002/casp.2128>

Saud, M., Ida, R., Abbas, A., Ashfaq, A., & Ahmad, A. R. (2020). The social media and digitalization of political participation in youths: An Indonesian perspective. *Society*, 8(1),

83-93. <https://doi.org/10.33019/society.v8i1.160>

Schnabel, L. (2018). Sexual orientation and social attitudes. *Socius*, 4,1-18,

<https://doi.org/10.1177/2378023118769550>.

Selting, M. (2007). Lists as embedded structures and the prosody of list construction as an interactional resource. *Journal of Pragmatics*, 39(3), 483-526.

<https://doi.org/10.1016/j.pragma.2006.07.008>

Seuferling, P., Forsler, I., King, G., Löfgren, I., & Saati, F. (2023). Diraya. media—Learning Media Literacy With and From Media Activists. *International Journal of Communication*, 17, 19.

<https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/20058/4030>

Shah, D. V., McLeod, D. M., Rojas, H., Cho, J., Wagner, M. W., & Friedland, L. A. (2017).

Revising the communication mediation model for a new political communication ecology.

Human Communication Research, 43(4), 491-504. <https://doi.org/10.1111/hcre.12115>

- Shirazi, F. (2013). Social media and the social movements in the Middle East and North Africa: A critical discourse analysis. *Information Technology & People*.
<https://doi.org/10.1108/09593841311307123>
- Sime, D., & Behrens, S. (2023). Marginalized (non) citizens: migrant youth political engagement, volunteering and performative citizenship in the context of Brexit. *Ethnic and Racial Studies*, 46(7), 1502-1526. <https://doi.org/10.1080/01419870.2022.2142061>
- Sloan, T. (2015). Una carta a Ignacio con respeto a la tarea de la desideologización. *Teoría y Crítica de la Psicología*, (6), 6-11. <http://www.teocripsi.com/ojs/index.php/TCP/article/view/25/24>
- Spohr, D. (2017). Fake news and ideological polarization: Filter bubbles and selective exposure on social media. *Business information review*, 34(3), 150-160.
<https://doi.org/10.1177/0266382117722446>
- Stanley, S., & Billig, M. (2004). Dilemmas of storytelling and identity. In C. Daiute and C. Lightfoot (Eds.), *Narrative analysis: Studying the development of individuals in society* (pp. 159-176). SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781412985246>
- Steppat, D., Castro Herrero, L., & Esser, F. (2022). Selective exposure in different political information environments—How media fragmentation and polarization shape congruent news use. *European Journal of Communication*, 37(1), 82-102.
- Suwana, F. (2020). What motivates digital activism? The case of the Save KPK movement in Indonesia. *Information, Communication & Society*, 23(9), 1295-1310. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2018.1563205>
- Swart, J. (2023). Tactics of news literacy: How young people access, evaluate, and engage with news on social media. *New Media & Society*, 25(3), 505-521.
<https://doi.org/10.1177/14614448211011447>

- Tandoc Jr, E. C., Yee, A. Z., Ong, J., Lee, J. C. B., Xu, D., Han, Z., ... & Cayabyab, M. Y. (2021). Developing a perceived social media literacy scale: evidence from Singapore. *International Journal of Communication*, 15, 22. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/16118/3452>
- Tang, Y., & Wen, Q. (2023). An Empirical Study of the Impact of Social Media Use on Online Political Participation of University Students in Western China. *Journalism and Media*, 4(1), 75-89. <https://doi.org/10.3390/journalmedia4010006>
- Teo, T. (2018). *Outline of Theoretical Psychology*. Palgrave Studies in the Theory and History of Psychology. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-59651-2_9
- Theocharis, Y., Barberá, P., Fazekas, Z., Popa, S. A., & Parnet, O. (2016). A bad workman blames his tweets: The consequences of citizens' uncivil Twitter use when interacting with party candidates. *Journal of communication*, 66(6), 1007-1031. <https://doi.org/10.1111/jcom.12259>
- Theocharis, Y., Boulianne, S., Koc-Michalska, K., & Bimber, B. (2023). Platform affordances and political participation: how social media reshape political engagement. *West European Politics*, 46(4), 788-811. <https://doi.org/10.1080/01402382.2022.2087410>
- Tinmaz, H., Fanea-Ivanovici, M., & Baber, H. (2023). A snapshot of digital literacy. *Library Hi Tech News*, 40(1), 20-23. <https://doi.org/10.1108/LHTN-12-2021-0095>
- Tomczyk, Ł., Eliseo, M. A., Costas, V., Sánchez, G., Silveira, I. F., Barros, M. J., ... & Oyelere, S. S. (2019). Digital Divide in Latin America and Europe: Main characteristics in selected countries. In *2019 14th Iberian Conference on Information Systems and Technologies (CISTI)* (pp. 1-6). IEEE <https://doi.org/10.23919/CISTI.2019.8760821>
- Topinka, R. J. (2018). Politically incorrect participatory media: Racist nationalism on r/ImGoingToHellForThis. *New media & society*, 20(5), 2050-2069. <https://doi.org/10.1177/1461444817712516>

- Tully, M., & Vraga, E. K. (2018). A mixed methods approach to examining the relationship between news media literacy and political efficacy. *International Journal of Communication*, 12, 22. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/7467/2265>
- Udah, H. (2023). Anti-black racism and othering: an exploration of the lived experience of black Africans who live in Australia. *Social Identities*, 1-20. <https://doi.org/10.1080/13504630.2023.2208056>
- Vaccari, C., & Valeriani, A. (2021). *Outside the bubble: Social media and political participation in western democracies*. Oxford University Press.
- Van Aelst, P., Strömbäck, J., Aalberg, T., Esser, F., De Vreese, C., Matthes, J., ... & Stanyer, J. (2017). Political communication in a high-choice media environment: a challenge for democracy?. *Annals of the International Communication Association*, 41(1), 3-27. <https://doi.org/10.1080/23808985.2017.1288551>
- Van Bavel, J. J., Rathje, S., Harris, E., Robertson, C., & Sternisko, A. (2021). How social media shapes polarization. *Trends in Cognitive Sciences*, 25(11), 913-916. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2021.07.013>
- van der Meer, T. G., & Hameleers, M. (2021). Fighting biased news diets: Using news media literacy interventions to stimulate online cross-cutting media exposure patterns. *New Media & Society*, 23(11), 3156-3178. <https://doi.org/10.1177/1461444820946455>
- Van Dijk, T. A. (2011). Discourse and ideology. *Discourse studies: A multidisciplinary introduction*. SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781446289068>
- van Erkel, P. F., & Van Aelst, P. (2021). Why don't we learn from social media? Studying effects of and mechanisms behind social media news use on general surveillance political

knowledge. *Political Communication*, 38(4), 407-425.

<https://doi.org/10.1080/10584609.2020.1784328>

Van Manen, M. (2023). *Phenomenology of practice: Meaning-giving methods in phenomenological research and writing*. Taylor & Francis.

Vaughan, G. M., & Hogg, M. A. (2013). *Social psychology*. Pearson Higher Education AU.

Velasquez, A., & Rojas, H. (2017). Political expression on social media: The role of communication competence and expected outcomes. *Social Media+ Society*, 3(1),

2056305117696521. <https://doi.org/10.1177/2056305117696521>

Volkovskii, D., Filatova, O., & Bolgov, R. (2022). Social media deliberation: civil or uncivil, reasoned or unreasoned?. In *Proceedings of the Central and Eastern European eDem and eGov Days* (pp. 6-11). Association for Computing Machinery.

<https://doi.org/10.1145/3551504.3551512>

Vromen, A., Xenos, M. A., & Loader, B. (2015). Young people, social media and connective action: From organisational maintenance to everyday political talk. *Journal of Youth Studies*, 18(1),

80-100. <https://doi.org/10.1080/13676261.2014.933198>

Wang, J., Yin, Z., & Jiang, J. (2023). The effect of the digital divide on household consumption in China. *International Review of Financial Analysis*, 87, 102593.

<https://doi.org/10.1016/j.irfa.2023.102593>

Weber, K. (2022). A contextual discussion on justice, equality and gender in media ethics. *Media-Kultura-Komunikacja Społeczna*, (18). <https://doi.org/10.31648/mkks.6828>

Webster, S. W., & Albertson, B. (2022). Emotion and politics: Noncognitive psychological biases in public opinion. *Annual review of political science*, 25, 401-418.

<https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-051120-105353>

- Weeks, B. E., Ardèvol-Abreu, A., & Gil de Zúñiga, H. (2017b). Online influence? Social media use, opinion leadership, and political persuasion. *International journal of public opinion research*, 29(2), 214-239. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edv050>
- Weeks, B. E., Lane, D. S., & Hahn, L. B. (2022). Online incidental exposure to news can minimize interest-based political knowledge gaps: Evidence from two US elections. *The International Journal of Press/Politics*, 27(1), 243-262. <https://doi.org/10.1177/1940161221991550>
- Weeks, B. E., Lane, D. S., Kim, D. H., Lee, S. S., & Kwak, N. (2017a). Incidental exposure, selective exposure, and political information sharing: Integrating online exposure patterns and expression on social media. *Journal of computer-mediated communication*, 22(6), 363-379. <https://doi.org/10.1111/jcc4.12199>
- Wei, L., Gong, J., Xu, J., Abidin, N. E. Z., & Apuke, O. D. (2023). Do social media literacy skills help in combating fake news spread? Modelling the moderating role of social media literacy skills in the relationship between rational choice factors and fake news sharing behaviour. *Telematics and Informatics*, 76, 101910. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2022.101910>
- Weinschenk, A. C., Dawes, C. T., Oskarsson, S., Klemmensen, R., & Nørgaard, A. S. (2021). The relationship between political attitudes and political participation: Evidence from monozygotic twins in the United States, Sweden, Germany, and Denmark. *Electoral Studies*, 69, 102269. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2020.102269>
- Weismueller, J., Harrigan, P., Coussement, K., & Tessitore, T. (2022). What makes people share political content on social media? The role of emotion, authority and ideology. *Computers in Human Behavior*, 129, 107150. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.107150>

- Weltman, D., & Billig, M. (2001). The political psychology of contemporary anti-politics: A discursive approach to the end-of-ideology era. *Political Psychology*, 22(2), 367-382. <https://www.jstor.org/stable/3791933>
- Wetherell, M., & Potter, J. (1988). Discourse analysis and the identification of interpretative repertoires. In C. Antaki (Ed.), *Analysing everyday explanation: A casebook of methods* (pp. 168–183). Sage Publications, Inc.
- Willig, C. (2008). *Introducing qualitative research in psychology*. Maidenhead, England.
- Wilson, G., Gates, J. R., Vijaykumar, S., & Morgan, D. J. (2023). Understanding older adults' use of social technology and the factors influencing use. *Ageing & Society*, 43(1), 222-245. <https://doi.org/10.1017/S0144686X21000490>
- Wright, S., Graham, T., & Jackson, D. (2016). Third Space, Social Media and Everyday Political Talk. In A. Bruns, G. Enli, E. Skogerbø, A.O. Larsson and C. Christensen, (Eds.), *The Routledge Companion to Social Media and Politics* (pp. 74-88). Routledge.
- Xi, J. (2023). Education Inequality: Root Cause and Policy Suggestions. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*, 7, 102-105. <https://doi.org/10.54097/ehss.v7i.4069>
- Yeon Lee, N. (2023). Partisan online media use, political misinformation, and attitudes toward partisan issues. *The Social Science Journal*, 60(1), 1-14. <https://doi.org/10.1080/03623319.2020.1728508>
- Zhang, W., Wang, R., & Liu, H. (2023). Moral expressions, sources, and frames: Examining COVID-19 vaccination posts by facebook public pages. *Computers in Human Behavior*, 138, 107479. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107479>

- Zhang, Y., Chen, F., & Rohe, K. (2022). Social media public opinion as flocks in a murmuration: Conceptualizing and measuring opinion expression on social media. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 27(1), zmab021. <https://doi.org/10.1093/jcmc/zmab021>
- Zhao, Y., Zhang, T., Dasgupta, R. K., & Xia, R. (2023). Narrowing the age-based digital divide: developing digital capability through social activities. *Information Systems Journal*, 33(2), 268-298. <https://doi.org/10.1111/isj.12400>
- Zhuravskaya, E., Petrova, M., & Enikolopov, R. (2020). Political effects of the internet and social media. *Annual review of economics*, 12, 415-438. <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-081919-050239>

Παράρτημα

Παράρτημα 1.1

Τα θέματα που προέκυψαν από την θεματική ανάλυση του υλικού που λήφθηκε από το Twitter είναι τα εξής:

- «Ενοχλούν και πειράζουν οι φωνές»
- «Οι λογαριασμοί πέφτουν με κυβερνητική εντολή»
- «Ποια ελευθερία της έκφρασης;»
- «Λένε αλήθειες» - άτομα των οποίων οι λογαριασμοί έχουν ανασταλεί
- «Ενοχλεί η αλήθεια»
- «Φασισμός»
- «Προσπάθεια φίμωσης»
- «Δεν υποστηρίζω αυτά που λένε αλλά με ενοχλεί η επιλεκτική δημοκρατία»
- «Πρέπει να ακούγονται όλοι»
- «Όχι», «Έλεος» - άρνηση γεγονότος
- «Ποιους κανόνες δεν ακολούθησε»
- «Λογοκρισία»
- «Χούντα»
- Τα ίδια τα hashtags λειτουργούν ως επιτακτική επιθυμία να επαναλειτουργήσουν λογαριασμοί «τώρα»
- «Πάμε να πάρουμε πίσω τα accounts»
- «Ντροπή»
- «Twitter: ιδιωτική εταιρία που κάνει ότι θέλει»
- «Δεν σέβονται την ελευθερία του λόγου»
- «Δικαίωμα η ελευθερία της έκφρασης»

- «Διαφέρει η ελευθερία του λόγου όταν πρόκειται για σατιρικό από ότι όταν πρόκειται για ενημερωτικό περιεχόμενο»

Παράρτημα 1.2

Το Έντυπο Ενημέρωσης και Συγκατάθεσης για Συμμετοχή σε Έρευνα είναι διαθέσιμο σε [αυτόν](#) τον σύνδεσμο.